

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ANTALYA MÜZESİ'NDEN ÜZERİNDE ANTİK RESTORASYON (ONARIM), DEĞİŞİM
VE İKİNCİ KULLANIM İZLERİ BULUNAN BİR GRUP ESER

Fatma Nur KONUKMAN

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Şevket AKTAŞ

Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ANTALYA MÜZESİ'NDEN ÜZERİNDE ANTİK RESTORASYON (ONARIM), DEĞİŞİM
VE İKİNCİ KULLANIM İZLERİ BULUNAN BİR GRUP ESER

Fatma Nur KONUKMAN

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Şevket AKTAŞ

Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fatma Nur KONUKMAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mustafa KOÇAK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Şevket AKTAŞ (İmza)

Üye : Prof. Dr. İsa KIZGUT (İmza)

Tez Başlığı: Antalya Müzesi'nden Üzerinde Antik Restorasyon (Onarım), Değişim ve İkinci Kullanım İzleri Bulunan Bir Grup Eser

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 15 / 02 /2024

Mezuniyet Tarihi : / /20

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Antalya Müzesi'nden Üzerinde Antik Restorasyon (Onarım), Değişim ve İkinci Kullanım İzleri Bulunan Bir Grup Eser" adlı çalışmanın akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Fatma Nur KONUKMAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iii
RESİMLER LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
ANTİK DÖNEMDE RESTORASYON.....	7
1.1 Antik Kaynaklar ve Epigrafik Belgeler.....	7
1.1.1 Yazarlar.....	7
1.1.2 Yazıtlar.....	11
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
ANTİK DÖNEMDE TAŞ ESERLERDE ONARIMA NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	22
2.1 İşçilik Hatası.....	23
2.2 Doğal Yıpranma.....	23
2.3 İnsan Eliyle Yapılan Kontrol Edilebilir Etkenler ve Savaşlar.....	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	24
TAŞ ESERLER ÜZERİNDEKİ ANTİK ONARIMLAR.....	24
3.1 Kendi Parçası ile Yapılan Onarımlar.....	25
3.2 Benzer Parça ile Yapılan Onarım Uygulamaları.....	28
3.3 Yeniden İşleyerek Yapılan Onarım Uygulamaları.....	29
3.4 Zıvana Kullanılarak Yapılan Onarım Uygulamaları.....	29
3.5 Kenet ile Yapılan Onarım Uygulamaları.....	31
3.6 Bağlayıcı Malzeme Olarak Harç veya Yapıştırıcı Kullanılarak Yapılan Onarım Uygulamaları.....	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	35
ANTALYA MÜZESİ'NDE ANTİK RESTORASYON TESPİT EDİLEN TAŞ ESERLER.....	35
4.1 Heykeller.....	35
4.1.1 Kadın Heykeli (Env. No. 2.18.87) (Kat No:1).....	35
4.1.2 Erkek Heykeli (Env. No. 4.14.83) (Kat No:2).....	36
4.1.3 Marsyas Heykeli (Env. No. 5.29.81) (Kat No:3).....	38
4.1.4 Kadın Heykeli (Env. No. 2013/184) (Kat No:4).....	40
4.1.5 Mousa Heykeli (Env. No. 17.7.81) (Kat No:5).....	40

4.1.6	Üç Güzeller (Kharitler) Heykeli (Env. No. 2018/133) (Kat No:6)	43
4.1.7	Athena Heykeli (Env. No. 2.22.82) (Kat No:7)	47
4.1.8	Aphrodite Heykeli (Env. No. 8.29.81) (Kat No:8)	48
4.1.9	Harpokrates Heykeli (Env. No.2018/126) (Kat No:9).....	49
4.1.10	Hermes Heykeli (Env. No. 6.7.81) (Kat No:10)	51
4.1.11	Traian Heykeli (Env. No. 11.13.79) (Kat No:11).....	52
4.1.12	Nemesis Heykeli (Env. No. 13.24.85) (Kat No:12).....	54
4.1.13	Kadın Heykelciği (Env. No.211) (Kat No:13)	55
4.1.14	Sfenks Heykeli (Env. No. 1.50.99) (Kat No:14)	56
4.1.15	Heykel Parçası (Env. No. 2018/117) (Kat No:15)	57
4.2	Heykel Başları.....	58
4.2.1	Lucius Verus Başı (Env. No. 2010/549) (Kat No:16).....	58
4.2.2	Kestros Başı (Env. No. 3867) (Kat No:17)	59
4.2.3	Heykel Başı Parçası (Kazı Env. No. B91-121-40) (Kat No:18)	59
4.2.3	Herme Başı (Env. No. 2019/79) (Kat No:19)	60
4.3	Lahitler	62
4.3.1	Herakles Lahdi (Env. No. 928) (Kat No:20)	62
4.3.2	Herakles Lahdi (Env. No. 2017/400) (Kat No:21)	63
4.3.3	Lahit (Env. No. 373) (Kat No:22)	64
4.3.4	Girlandlı Lahit (Env. No. 1.68.94).....	65
4.3.5	Dionysiak Lahit (Env. No. 2003/172) (Kat No:24)	73
4.3.6	Lahit Parçası (Env. No. 702) (Kat No:25).....	74
4.4	Ostothekler	75
4.4.1	Ostothek (Env. No. 950) (Kat No:26)	75
4.5	Diğer Örnekler.....	76
4.5.1	Architrav Bloğu Parçası (Env. No. 2020/19) (Kat No:27)	76
4.5.2	Louterion/Perirrhanterion (Env. No. 1.32.73) (Kat No:28)	77
BEŞİNCİ BÖLÜM		79
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....		79
KATALOG		83
KAYNAKÇA.....		113
RESİMLER.....		123
ÖZGEÇMİŞ		176

KISALTMALAR LİSTESİ

bk. = bakınız

böl. = bölüm

cm. = santimetre

Çev. = Çeviren

dn. = dipnot

Ed. = Editör

Eds. = Editörler

Env. = Envanter

Fig. = Figür

Kat. = Katalog

Kat. No. = Katalog N umarası

Lev. = Levha

no. = Numara

m = metre

MÖ = Milattan Önce

MS = Milattan Sonra

res. = resim

s. = sayfa

Tr. = Türkçe

v.d. ve diğerleri

vd. = ve devamı

vb. = ve benzeri

vol. = volumen/cilt

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1- Bitmeden Bırakılmış Obelisk

<https://www.gettyimages.com/photos/unfinished-obelisk>

Resim 2- Geç Neolitik Dönem Taş Kap Üzerinde Yer Alan Antik Onarım İzleri

Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2009: 9, fig:1

Resim 3- Bareiss Ressamı Amphorası Üzerinde Yer Alan Antik Onarım İzi

<https://www.getty.edu/art/collection/object/103W0C?altImage=8d03e009-f595-4daa-a61d-523a3801cab9>

Resim 4- I. Sety'nin Restorasyon Etiket.

<http://digital2.library.ucla.edu/viewItem.do?ark=21198/zz002311q4>

Resim 5- Restorasyon Steli

<https://www.egyptianhistorypodcast.com/episode-141-the-restoration-of-amun/>

Resim 6- Asurbanipal'in Babil'deki Esigila'yı Yeniden İnşa Ettirmesi Anısına Dikilen Stel

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1881-0324-367

Resim 7- Dionysos Heykeli

<https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGI3/1015>

Resim 8- idol Üzerinde yer alan Antik Onarım İzleri

Getz-Preziosi, 1984: 22, fig.1-a

Resim 9- Sütun Tamburlarında Zıvana ile Bağlantı Örneği

Ismaelli, 2013: 6, Fig. 4.

Resim 10- Zıvana ile Yeniden Birleştirme Örneği.

Frel, 1984: 80-81, fig. 14-15.

Resim 11- U Tipi Kenet Örneği.

Demirtaş, 2006: Levha 33e.

Resim 12- Kırlangıç Kuyruğu Kenet Yuvası.

Demirtaş, 2006: Levha 34b.

Resim 13- Magnesia Artemis Tapınağı'nda Bulunan Onarım Görmüş Bir Tambur.

Demirtaş, 2006: 55-56. Levha 33d-e.

Resim 14- Agora Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan MÖ Geç 5. yüzyıla ait Bir Herme Başı.

Harrison, 1990: 165, Fig.3.

Resim 15- Agora Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan Yaklaşık MÖ 480-470 Yıllarına Tarihli Bir Herme Başı

Harrison, 1990: 165, Fig.2.

Resim 16- 2.18.87 Envanter Numaralı Kadın Heykeli

Resim 16a- Sağ Kol Kırık Kesitinde Yer Alan Dörtgen Zıvana Yuvası.

Resim 16b- Cornucopia Üzerinde Yer Alan Kenet Yuvası.

Resim 16c- Sol El Bilek Kesit Detayı ve Kenet Kanal İzi.

Resim 17- 4.14.83 Envanter Numaralı Erkek Heykeli.

Resim 17a- Sol El Orta Parmağındaki Zıvana Yuvası.

Resim 18- J. Paul Getty Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan Artemis Heykelinin Sol Küçük Parmağında Yer Alan Zıvana ile Birleştirme Örneği

Harrison, 1990:74 fig.1.

Resim 19- 5.29.81 Envanter Numaralı Marsyas Heykeli.

Resim 19a- Sağ El Serçe Parmağında Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 20- 2013/184 Envanter Numaralı Kadın Heykeli.

Resim 20a- Sağ Kol Dirsek Hizasında Yer Alan Zıvana Yuvaları.

Resim 21- 17.7.81 Envanter Numaralı Mousa Heykeli.

Resim 21a- Sol Ayak Parmaklarının Kesitinde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 22- Üzümlü Küçük Çocuk Heykeli

<https://www.getty.edu/art/collection/object/105XHZ>

Resim 23- Ayrı İşlenmiş? Ayak Parmakları Parçası

Koçak ve Kreikenbom (eds.), 2023: 281, pl. 297 A- D.

Resim 24- Alınlık Heykeli Ayak Parçası

Harrison, 1990: 167, Fig. 5.

Resim 25- Üç Güzeller Duvar Resmi, Pompeii.

İşman, 2014: 26, Resim-6.

Resim 26- 2018/133 Envanter Numaralı Kharitler (Üç Güzeller) Heykeli.

Resim 26a- Sol Kol Kırık Kesitte Yer Alan Zıvana Yuvası ve Akıtma Kanalı ile Göbeğin Üst Kısımında Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 26b- Sağ Kol Kırık Kesitte ve Kalça Kısımında Yer Alan Zıvana Yuvaları.

Resim 27- 15.13.79 Envanter Numaralı Kharit Heykeli.

Resim 28- Burdur Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan 5332 Envanter Numaralı Kharit Torsosu
Kaya, 2022: 142, Lev. 26, 27, 28. Res. 121-130.

Resim 29- Metropolitan Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan 2010/260 Envanter Numaralı Üç
Güzeller Heykel Grubu.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403>)

Resim 29a- Göbek Deliğinin Sağ Üst Çaprazında Yer Alan Zıvana Deliği ve Koldaki
Birleştirme Detayı.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403>)

Resim 29b- Destek Üzerinde Yer Alan Demir Zıvana.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403>)

Resim 30- Aphrodisias Antik Kenti Bouleuterion Sahne Binasında Bulunan
Himation Giyen Heykel.

Smith, 2006: 162-163, No: 44, Pl.34.

Resim 31- 2.22.82 Envanter Numaralı Athena Heykeli.

Resim 31a- Sağ Bilek Kırık Kesitte Yer Alan Zıvana Yuvası ve Kenet Kanalı.

Resim 32- 8.29.81 Envanter Numaralı Aphrodite Heykeli.

Resim 32a- Sol Kol Kırık Kesitinde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 32b- Sağ El Yüzük Parmağında Yer Alan Zıvana.

Resim 32c- Sol El Avuç İçinde Yer Alan Yuva.

Resim 33- 2018/126 Envanter Numaralı Harpokrates Heykeli.

Resim 33a- Sol El Bilek Merkezinde Yer Alan Zıvana Deliği ile Akıtma Kanalı ve
Cornucopia Kırık Kesitinde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 33b- Sol Bilekte Yer Alan Birleştirme Delikleri.

Resim 34- 10.29.81 Envanter Numaralı Dans Eden Kadın Heykelinin Sol Kolunda Yer Alan
Birleştirme Delikleri

Resim 35- 6.7.81 Envanter Numaralı Hermes Heykeli.

Resim 35a- Destek Kütüğü Arkasında Yer Alan Kenet Yuvası.

Resim 36- 11.13.79 Envanter Numaralı Traian Heykeli.

Resim 36a- Başın Üst Kısımında Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 36b- Sağ Omuz Üzerinde Yer Alan Yama/Emblema.

Resim 37- 13.24.85 Envanter Numaralı Nemesis Heykeli.

Resim 37a- Ana Birleşmeyi Sağlayan Kenet Yuvalarından Birinci Yuva Örneği.

Resim 37b- Sağ Omuz Kırık Kesitinde Yer Alan Zıvana Delikleri ve Sağ Baldır Üzerinde Kenet Yuvası.

Resim 37c- Başın Kırık Kesitinde Yer Alan Birleştirme Yüzeyi.

Resim 37d- Grifon'un Başında Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 38- 211 Envanter Numaralı Kadın Heykelciği.

Resim 38a- Sol Kol Birleşme Yüzeyinde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 39- 1.50.99 Envanter Numaralı Sfenks Heykeli.

Resim 39a- Yüzünde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 39b- Başın Üst Kısımında Yer Alan Birleştirme Yuvası.

Resim 40- 2018/117 Envanter Numaralı Heykel Parçası.

Resim 40a- Plinthe'nin Sol Yan Kısımında Yer Alan Kenet Yuvası.

Resim 41- 2010/549 Envanter Numaralı Lucius Verus Başı.

Resim 41a- Başın Sağ Arka Bölümünde Yer Alan Yama/Emblema Birleştirme Öncesi.

(Delemen, 2011: 312, Fig.13.)

Resim 41b- Yama/Emblema Birleştirme Sonrası.

Resim 42- 3867 Envanter Numaralı Kestros? Başı.

Resim 42a- Başın Üzerinde Yer Alan Demir Zıvanalar ve Yama/Emblema Yüzeyi.

Resim 43- B91-121-40 Kazı Envanter Numaralı Heykel Başı Parçası.

Resim 43a- Birleşme Yüzeyinde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 44- 2019/79 Envanter Numaralı Herme Başı.

Resim 44a- Birleşme Yüzeyi ve Zıvana.

Resim 45- Taç Giyen Kadın Başı.

(Smith ve Lenaghan, (eds.), 2008: 307.)

Resim 46- Sakallı Erkek Başı

(Smith ve Lenaghan, (eds.), 2008: 281.)

Resim 47- 928 Envanter Numaralı Herakles Lahdi.

Resim 47a- Kapak Ön Yüzde Yer Alan Kenet Yuvaları.

Resim 47b- Kapak Arka Yüzde Yer Alan Kenet Yuvaları.

Resim 48- Tekne Kısımında Sol Üst Köşesinden Demir U Kenetle Birleştirilen Lahit.

(Smith ve Lenaghan Eds, 2008: 180-181, Res.9.)

Resim 49- 2017/400 Envanter Numaralı Herakles Lahdi.

Resim 49a- Demir Kenetlerle Birleşimi Sağlanan Mermer Parça.

Resim 50- 373 Envanter Numaralı Lahit.

Resim 50a- Dörtgen Formlu Birleşim Yüzeyinde Yer Alan Zıvana Yuvası.

Resim 51- 1.68.94 Envanter Numaralı Girlandlı Lahit.

Resim 51a- Medusa Kabartmasının Başının Üst Kısımında Yer Alan Kenet Yuvası.

Resim 51b- 1.68.94 Envanter Numaralı Girlandlı Lahdin Diğer Kısa Yan Yüzü.

Resim 51c- Medusa Başının Orijinal İşlenmiş Hali.

Resim 52- Mimari Bloklardaki Çatlaklarda Kenet Kullanımı.

(Ismaelli, 2013:277, fig.7.)

Resim 53- 2003/172 Envanter Numaralı Dionysiak Lahit.

Resim 53a- Kapak Ön Yüz Sağ Üst Köşede Yer Alan Yama/Emblema.

Resim 53b- Tekne Sol Üst Köşede Yer Alan Yama/Emblema.

Resim 54- 702 Envanter Numaralı Lahit Parçası.

Resim 54a- Birleşme Yüzeyindeki Delikler.

Resim 55- 950 Envanter Numaralı Ostothek.

Resim 55a- Tepe Akroterinde Yer Alan Yama/Emblema.

Resim 56- 2020/19 Envanter Numaralı *Architrav* Bloğu Parçası.

Resim 56a- Birinci U Kenet Yuvası.

Resim 56b- İkinci U Kenet Yuvası.

Resim 57- 1.32.73 Envanter Numaralı Louterion/Perirrhanterion.

Resim 57a- Kırılma kırık kuyruğu Kenetlerle Yeniden Birleştirme.

Resim 57b- Kenetlerin Altan Görünüşü.

ÖZET

Prehistorik çağlardan başlayarak insanın yerleşik hayata geçişi ile birlikte eşya ve mülk aidiyeti ve bunun yanı sıra hammadde ve işçilik göz önüne alındığında barınma/savunma yapılarında ya da günlük kullanım eşyalarında sürekli bir bakım, kırılan ve hasar görenlerde ise onarım yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Antik Dönem’de, araştırma konusunu oluşturan taş (mermer, kireçtaşı vb.) yapı elemanları, heykeller ve lahitler ile törensel ya da günlük kullanım eşyaları, deprem gibi doğal afetler, savaşlar veya kullanımlarından kaynaklı tahribatlar sonucu onarıma ihtiyaç duymaktadır. Yazıtlar ve antik kaynaklarda restorasyonla ilgili açık ifadeler mevcut olmakla birlikte genel olarak yazılı kaynaklarla desteklenemeyen ve kullanıldığı dönemlerden birçok izi üzerlerinde barındıran taş eserlerin incelemesi yapılırken izlerin onarım amaçlı yapıp yapılmadığını anlamak için eser özelinde bütünsel incelemeler yapılarak bir sonuca ulaşmak gerektiği gibi her eser için kesin onarım gördüğünü söyleyebilmek de oldukça zordur.

Antik onarımlarda eserin Antik Dönem’de kullanım yeri ve amacı estetik ya da statik birleştirme ve/veya parça ekleme gibi onarım müdahalelerinin tercih edilme nedenleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bunun yanında eser özellikleri ve onarım yapılacak alanın ölçüleri ise yapılacak uygulamanın seçiminde belirleyicidir.

Bu tez kapsamında genel anlamda Antik yazılı kaynaklardan tespit edilebilen onarım tarihçesi, sebepleri ve uygulamaları ile ilgili araştırmalar yapılmış ve Antalya Müzesi koleksiyonunda yer alan, üzerinde Antik Dönem onarımlarına ait izler tespit edilen bir grup taş eserle ilgili olarak onarım gerekçe ve yöntemleri üzerinden tespit edilebilen yayımlanmış benzer örneklerle karşılaştırma yapılarak eser grupları özelinde bir uygulama birliği olup olmadığı ile ilgili sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Antik Onarım, Taş Eserler, Antalya Müzesi, Restorasyon

ABSTRACT

Since the transition of humans to settled life starting from prehistoric times, along with the concepts of ownership of goods and property, as well as considering raw materials and craftsmanship, there has been a constant need for maintenance in housing/defense structures or daily use items.

In the Ancient Period, stone elements forming the subject of research such as marble, limestone, etc., used in construction, sculptures, and sarcophagi, as well as ceremonial or daily use items, require restoration due to natural disasters like earthquakes, wars, or damages caused by usage. Although there are clear expressions regarding restoration in inscriptions and ancient sources, the examination of stone artifacts, which often lack support from written sources and bear many traces from the periods they were used, requires comprehensive analysis specific to each artifact to understand whether the traces were made for repair purposes. It is also quite difficult to assert definitively that each artifact underwent repair. Additionally, the necessity for repairs arises when items are broken or damaged. In the Ancient Period, the stone (marble, limestone, etc.) building elements, statues, sarcophagi, and ceremonial or daily use items that constitute the subject of research need repair as a result of natural disasters such as earthquakes, wars, and damage caused by use. Although there are clear statements about restoration in inscriptions and ancient sources, when examining stone works that cannot be supported by written sources in general and contain many traces from the periods in which they were used, it is necessary to reach the conclusion by making holistic examinations specific to the work in order to understand whether the traces were made for repair purposes or not, and to be able to say that each work was definitely repaired. It is also quite difficult.

In ancient repairs, it is important to provide information about the reasons for preferring repair interventions such as aesthetic or structural consolidation, and/or adding parts, considering the usage place and purpose of the artifact in the Ancient Period. Additionally, the characteristics of the artifact and the size of the area to be repaired are decisive factors in determining the choice of the repair method.

Within the scope of this thesis, research has been conducted on the history, reasons, and practices of repairs that can be identified from ancient written sources in general.

Moreover, comparisons have been made with published similar examples where repair reasons and methods can be identified based on a group of stone artifacts in the collection of the Antalya Museum, which exhibit traces of repairs from the ancient period. The aim is to reach conclusions regarding whether there is a uniformity of practice across groups of artifacts.

Keywords; Ancient Repair, Stone Artifacts, Antalya Museum, Restoration

ÖNSÖZ

2001 yılında Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksek Okulu, Restorasyon ve Konservasyon Programı'nda eğitime başladığım andan bugüne kadar mesleğimle ilgili her konuda ilk yıllarımdaki merak ve heyecanla araştırmaya, öğrenmeye ve çalışmaya gayret gösterdim. Kazılarla başlayan, sonrasında Antalya Müzesi'nde devam eden meslek hayatım boyunca her ne kadar zor olsa da tez konumun belirlenmesi sonrasındaki araştırma ve yazma süreci, benim için sadece bir unvan olmayan bu mesleği seçmenin ne kadar doğru olduğunu bana bir kez daha göstermiş oldu.

Türkiye'de henüz daha az çalışılan bir konu olan Antik onarım müdahaleleri ile ilgili araştırma sürecinde doğru kaynaklara ulaşmak ve sonrasında kaynakları inceleyip onarımlara ilişkin ilk başlıkları oluşturmak oldukça zordu. Araştırma sürecini tamamlayıp yazmaya başladığım ilk cümleden itibaren hata yapmaktan çok korkarak ilerlediğim bu süreçte, tez kapsamında incelenen taş eserlere ilişkin antik onarımlarla ilgili yazdığım tüm bilgileri yorum yapmadan bilimsel verilerle destekleyerek aktarmaya çalıştım. Sadece katalog eserlerinde, eserlerin onarım durumları ile ilgili yaptığım değerlendirmelerde kendi gözlem ve yorumlarıma yer verdim. Yorumları da benzer örneklerle desteklemek istedim ki ulaşmaya çalıştığım sonuç, zaman zaman olasılık belirtmiş olsam da bilimsellikten uzaklaşmasın.

Restorasyon ve Konservasyon ile birlikte Arkeoloji eğitimi aldıktan sonra hedefim olan iki bilim dalını birleştirerek çalışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan “Antalya Müzesi'nden Üzerinde Antik Restorasyon (Onarım), Değişim Ve İkinci Kullanım İzleri Bulunan Bir Grup Eser” başlıklı Yüksek Lisans Tezimin yazım sürecinde destekleri için kurum bazında başta T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına, Antalya Müze Müdürlüğü özelinde Mustafa DEMİREL'e, yazdıklarımı bıkmadan okuyup beni yönlendiren Doç. Dr. Ahmet ÇELİK'e, Süleyman ATALAY'a, Benay ÖZCAN ÖZLÜ'ye, tüm Arkeoloji Bölümüne ve Yunus SUSAM'a, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü özelinde Prof. Dr. Murat ARSLAN ve Prof. Dr. Nihal TÜNER ÖNEN'e, Dr. Elif ALTEN GÜLER'e ve Dr. Şenkal KİLECİ'ye, Antik Kaynaklar ve Epigrafik Belgeler Bölümü ile ilgili yardımları için Doç. Dr. Nuray GÖKALP ÖZDİL'e, Perge Kazı Başkanı Prof. Dr. Sedef ÇOKAY KEPÇE 'ye, Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL'e, Ayşe Alev DİRER AKHAN'a, Dr. M. Baki DEMİRTAŞ'a, Dr. Utku ARINÇ'a, Dr. Selen KILIÇ ASLAN'a, analizler için Antalya Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdür Yrd. V. Özgür GEMİCİ'ye, katalog fotoğrafları için Cankat SAZAK ve Ali Baran CAN'a ve en çok benim vazgeçtiğim

zamanlarda bile bana inanan ve sabır gösteren Danışman Hocam Dr. Şevket AKTAŞ’a, Prof. Dr. İsa KIZGUT’a ve Doç. Dr. Mustafa KOÇAK’a teşekkür ederek başlamak isterim.

Ayrıca Yüksek Lisansa başladıktan sonraki süreçte kaybettiğim sevgili Babam Saim DİRER ve Teyzem Didem ÖRS ile Arkeoloji okumama sebep olan Hocam Dr. Adil ÖZME’yi özlemle anıyor ve sonsuz teşekkür ediyorum.

Son olarak doğduğum günden bugüne kadar bana her zaman inanan ve bu süreçte beni hep destekleyen tüm aileme ve özellikle sevgi ve sabrıyla hep yanımda olan sevgili eşim Serhat KONUKMAN ile gece kitap okuma saatlerinde bile “anne sen tezine çalış” diye beni bilgisayarın başına gönderen canım oğlum Karayel Kuzey KONUKMAN’a ayrıca teşekkür ediyorum.

Fatma Nur Konukman

Antalya, 2024

GİRİŞ

Son yıllarda oldukça önemli bir bilim dalı olarak kabul gören ve teknoloji ile sürekli yöntemlerini destekleyip geliştiren multidisipliner Restorasyon biliminin ana prensiplerini, farklı nedenlerle tahrip olan taşınır-taşınmaz kültür varlıklarının daha fazla tahrip olmasını engelleyerek gelecek kuşaklara aktarılması için mevcut durumlarını iyileştirmek ve özgünlüğünü bozmaksızın-aslına uygun kalınarak yapılan onarım ve koruma müdahaleleri oluşturmaktadır.

Onarım, korumanın en eski ve basit yöntemi olarak kabul edilebilir. Kırılan bir nesnenin onarılması, yeniden kullanılabilir bir duruma döndürülmesi ve malzeme stabilitesini sağlamanın bir yoludur. Cagianò de Azevedo'ya göre ise "restore etmek" terimi basit bir onarım işlemine karşılık gelmeyip, "sanat eserlerine zamanın ya da insanların etkisiyle yapılan zedelenmeleri onarmak için uygulanan kritik onarım anlamına gelmektedir ki bu aynı zamanda sanat eserinin yeniden yorumlanmasıdır"¹ şeklinde ifade edilmektedir.

Günümüzde uluslararası tüzükler ve kararlar doğrultusunda belirlenmiş bir uygulama birliği içinde yürütülen restorasyonun ilkesel anlamda ilk adımları, özellikle farklı yaklaşım ve uygulamaların önüne geçilmek ve dünya genelinde kültür varlıklarına ortak bir yaklaşım sağlanması için 1931 yılında İtalya'da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan "Carta Del Restauro" restorasyon tüzüğü ile atılmıştır. Bununla beraber Carta Del Restauro, İtalya'da yaşanan anıt restorasyonlarındaki sorunlar üzerinden gidilerek belirlenen 11 maddeden oluşmaktadır. Temel kurallar niteliğindeki bu maddelerde belgelemenin öneminden, koruma ve onarım yaklaşımlarının nasıl olması gerektiğine kadar birçok konu anlatılmaktadır². Kültür varlıklarının korunması kavramının belirli kural ve standartlarda yapılabilmesi açısından önemli olan diğer gelişmeler ise 1945 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) kurulması, 1954 yılında Avrupa Konseyi'nin kurulması, yine 1954 yılında "Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Değerlerin Korunması Sözleşmesi" yani Lahey Konvansiyonu'nun hazırlanması, 1964 yılında Venedik Tüzüğü'nün kabul edilmesi, 1965 yılında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) kurulması ve 1966 yılından itibaren Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım

¹ Freccero, 2002: 23-26.

² Maddeler için bkz. Öz ve Güner (Eds), 2007:263-266.;
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf.

Çalışmaları Uluslararası Merkezi'nin (ICCROM) faaliyete geçmesi biçiminde kısaca sıralanabilir³.

Restorasyon kavram olarak Antik Dönem'le karşılaştırıldığında prensipte koruma ve onarım ilkeleri açısından günümüzle oldukça benzer olmakla birlikte farklı yaklaşım ve uygulama prensiplerine de sahiptir. Antik Dönem'de günlük kullanıma esas yıpranma vb. durumlar için sürekli bakım ya da yeniden kullanımla işlev değiştirme gibi durumlar için de onarıma esas uygulamalar, yaşanan dönemin ve kişilerin gereksinimleri doğrultusunda belirlenmektedir. Döneminde kült amaçlı olmayan yapı ya da eşyalar için onarım ve koruma, kullanım ömrünü uzatmak için yapılan rutin bir iş olarak düşünülebilir. Ancak tapınak gibi kutsal yapılar, heykeller ya da kült objelerinde yaklaşım, günlük kullanımın dışında onarım ve koruma bağlamında günümüz restorasyon prensiplerine daha yakındır.

Onarım ve restorasyon ile ilgili başka bir kavramsal yaklaşım taş malzeme üzerinden ele alındığında, taşın henüz ocaktan çıkarılma aşamasından başlayarak çıkarma işlemi sırasında oluşabilecek taşın yapısından ya da uygulama hatasından kaynaklı çatlama ve kırılma gibi sonuçlara karşı yapılan müdahaleler “onarım”, taşın tüm işlemleri tamamlanarak kullanılacağı yere yerleştirildikten sonraki belli bir zaman aralığı verilmeksizin başına gelen tahribatlar sonrasında yapılan müdahalelerin ise “restorasyon” olarak kabul edilmesi mümkündür.

Taşın, ocaklarda kullanılacağı yere taşınmadan önce kaba formları verilerek yarı işlenmiş hale getirilmesi hem ihracat aşamasında taşınacak yükü azaltmak hem de taşta oluşabilecek hataları ortaya çıkarmasını sağlamak⁴ için olmalıdır ki bu durum yukarıda bahsedilen ve taşın ocaktan çıkarılması sırasında oluşabilecek hasarların “onarılması” yaklaşımını desteklemektedir. Yine bu durum aynı zamanda onarımla varlığını sürdürülebilmesi mümkün olmayanların da ocakta bırakılarak günümüzde eser statüsünde kabul edilse de dönemi içinde bir ocak artığı olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Mısır'da Asuvan yakınlarındaki bir granit ocağında 41,75 m uzunluğunda, 1168 ton ağırlığında bitmeden kalmış obelisk yatağa sadece alttan bağlı olan blokta çatlaklar ortaya çıkınca bu şekilde bırakılmış olması örnek olarak gösterilebilir (**Resim 1**)⁵.

Antik Dönem'da koruma, ustalar ya da zanaatkarlar tarafından yapılıyordu. Yetenekli bir taş ustası veya heykeltıraş heykellerin onarım veya rekonstrüksiyonlarını yaparken

³ <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=286&RecID=1603> (27.09.2023)

⁴ Bingöl, 2008:35.

⁵ Bingöl, 2008:30.

ressamlar da duvar resimleri üzerinde gerekli dolgu ve rekonstrüksiyon işlemlerini gerçekleştiriyorlardı. Evlerde kullanılan günlük eşyaların onarımı ya sahibinin kendisi tarafından yapılırdı ya da bir zanaatkâra yaptırılırdı. Kamu yapıları gibi kültürel miras statüsündeki özel yapıların koruma ve onarımları ise sorumlu mimar tarafından yürütülmekteydi⁶.

Antik Dönem’de yapı elemanları dışında çeşitli malzeme gruplarına ait (seramik, taş, bronz, cam vb.) eserler ile duvar resmi ve mozaik döşemeler üzerinde yapılan onarımlar belgelenabilmektedir. Yapılan bazı alan çalışmalarında tarih öncesi çağlara kadar uzanan onarım örnekleri tespit edilebilmiştir. Çanak çömlek kullanımının MÖ 7000-6900 yıllarında ortaya çıktığı Bereketli Hilal’de pişmiş toprak kapların kullanılmaya başlamasından kısa bir süre sonra farklı teknikler kullanılarak onarıldıklarına dair izlere ulaşılmıştır. İlk iki temel teknik, hasarlı kapların kireç ya da alçı taşından yapılan sıva ile sıvanması ve kırık parçaların delik, ip ve yapıştırıcı kullanılarak bir araya getirilmesidir⁷. Kırık hat boyunca çakmaktaşı veya obsidiyen bir alet kullanılarak delikler açılır, daha sonra bu deliklerden deri, ip ya da başka bir organik malzeme geçirilerek parçaların birleşmesi sağlanırdı. Bu uygulamaya alternatif olarak birleştirme için bitümen kullanılırdı. Çoğu zaman ise iki teknik bir arada kullanılarak birleştirme yapılırdı. Çanak çömlek öncesi dönemlere ait en eski örnekler taş kaplar üzerinde tespit edilmiştir. İlk olarak taş kapların onarımında kullanılan bu tekniklere çanak çömlek kullanımına başlanması sonrasında da devam edilmiştir. Suriye’nin kuzeyinde yer alan Tell Sabi Abyad yerleşiminde yapılan kazılarda in situ olarak bulunan Geç Neolitik Döneme tarihlenen bir taş kap üzerinde tespit edilen iki ana tekniğin kullanıldığı onarım önemli bir örnektir (**Resim 2**)⁸.

Antik onarımlar kullanılan malzeme ve teknik araştırmalarının dışında aynı zamanda dönemi içinde yapı ya da obje üzerine atfedilen kültürel değerler ile geçmişte sahip oldukları sosyal rol hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar⁹. Antik onarımların incelenmesi, arkeolojik objelerin işlevindeki, değerindeki ve sembolik anlamındaki değişikliklerin de anlaşılmasını sağlamaktadır¹⁰. Aynı zamanda tespit edildiği toplumların teknolojik becerileri, bilimsel alt yapıları ve sosyoekonomik durumlarını da yansıtmaları açısından önemlidir¹¹.

⁶ Freccero, 2002:219.

⁷ Campanelli, 2014:27.

⁸ Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2009: 8.

⁹ Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2007: 17.

¹⁰ Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2009: 8.

¹¹ Broeck-Parant, J. ve Ismaelli, T. (Eds), 2021:15.

Bir onarımın görünmez hale getirilmesi, restoratörün/ressamın/zanaatkârın objeyi mümkün olduğu kadar orijinal duruma geri getirmeye çalıştığı anlamına gelir. Objenin hasar görmeden önceki estetik niteliklerinin yeniden kazandırılması çabası, onarım amacının tamir edilmekten çok restore edilmek olduğunu göstermektedir. Bir objenin onarımı çoğunlukla işlevsel olsa da bazı örneklerde restorasyon o objenin değeri, özgünlüğü ve ayrıcalıklı olması kavramlarıyla ilişkilendirilebilir¹². *Bareiss Ressamı*'na (MÖ 530-520) ithaf edilen ve günümüzde J. Paul Getty Müzesinde 103 nolu galeride sergilenen ön yüzünde Herakles'in tanrılaştırılmasının konu edildiği arka yüzünde ise bir hoplit veya ağır silahlı piyadenin iki süvari arasında yere düştüğü bir savaş sahnesinin resmedildiği siyah figürlü Atina *amphora* 'sı, kullanıldığı dönemde kırılarak kapsamlı bir şekilde restore edilmiştir. Kulplarından biri metal tellerle birleştirilmiş, kabın estetik niteliğini kaybetmemesi ön planda tutularak yaklaşık 20 yıl sonraya tarihlenen benzer bir kaptan alınan üst boyun ve ağız kısmı, kırılan parçasının yerine yerleştirilmiştir (**Resim 3**). *Amphora* 'nın nitelikli restorasyonu dönemi açısından değerlendirildiğinde, MÖ 500 civarında Herakles'in bir savaş arabasıyla Olympos'a götürülme sahnesinin tercih edilmesi, Tiran Peisistratos ve oğullarının Herakles'i bir sembol olarak benimsemeleri nedeniyle Atina sanatında oldukça işlenen bir konu olmasından kaynaklanmalıdır¹³. Bu *amphora* üzerinde tespit edilen restorasyon uygulamaları günlük kullanım nesnelerinin çok dışında döneminde sanat eseri olarak değerlendirilen bir kap için insanların yaptıkları etik ve estetik tercihlerin anlaşılması açısından oldukça önemlidir¹⁴.

Antik mimari restorasyon incelemeleri, obje onarımlarının dışında daha farklı yaklaşım ve uygulama prensiplerine sahiptir. Doğa, zaman ve insan kaynaklı tahribatların etkisiyle sürekli bakım ve onarımla birlikte yeniden kullanıma bağlı işlev değişiklikleri gibi nedenlere de bağlı olarak çok yönlü bir bakış açısıyla yaklaşılması gerekmektedir.

Kazılarda ortaya çıkarılan ya da hala ayakta duran antik yapılar incelendiğinde zaman içinde yapılan ek ve onarımlar gözlemlenebilmektedir. Özgün haliyle günümüze ulaşabilen çok az sayıda anıt yapı olması nedeniyle restorasyonun tarihi yapı sanatının başlangıcına kadar gidebilir. Geçmişte yapılan onarımlarda genellikle yapının işlevsel olarak değeri, sürekliliği açısından düzenli olarak bakımının yapılması ve böylelikle kullanımının devam edebilmesi için bir araç ve gereklilik olmuştur¹⁵.

¹² Campanelli, 2014:31.

¹³ <https://www.getty.edu/art/collection/object/103W0C?altImage=8d03e009-f595-4daa-a61d-523a3801cab9>
(14.10.2023)

¹⁴ Campanelli, 2014:31.

¹⁵ Ahunbay, 2004:8.

Antik Dönem’de kentlerin hafıza mekanlarında uygulanan koruma ve restorasyon yaklaşımlarının çeşitliliği, antik mimari restorasyonun tarihi ve uygulamaların çok yönlülüğünü anlamak açısından farklı örnekler teşkil etmektedir¹⁶.

Pausanias MS 2. yüzyılın ortalarında Olympia’daki Altis’i ziyareti sırasında Büyük Zeus Sunağı ile Zeus Tapınağı arasında yer alan ve Zeus’un yıldırımları sonucu çıkan bir yangınla yanan Oinomaos Evine ait ayakta kalan, etrafında dört sütun ve üzerinde bir çatıyla koruma altına alınmış önünde bronz bir levhada yazıtıyla birlikte adeta sergilenen tek ahşap sütunu olan Oinomaos Sütunu’nu anlatmıştır¹⁷. Pausanias’ın anlattığı gibi yangından kurtulan tek ahşap sütun, olasılıkla metal çemberlerle desteklenerek ayakta duruyordu ve bir çatıyla korunuyordu. Oinomaos Sütunu, koruma yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, yeniden inşa edilmekten kaçınılarak anıt niteliğinde bir yaklaşıma tabi tutulmuş ve orijinal yapıya müdahale edilmeden olduğu şekilde korunarak daha fazla hasar alması engellenmiştir. Bu yaklaşıma tamamen karşıt bir örnek ise MÖ 83 yılında bir yangınla tahrip olan Jupiter Optimus Maximus Tapınağı’dır. Tapınak, yeni malzemeler kullanılarak yanan tapınağın planı ve boyutları ile aslına sahip çıkılarak bütünüyle yeniden inşa edilmiştir. Bu koruma yaklaşımında tapınak boyut ve plan olarak aslına birebir uygun yapılsa da eski yapı elemanları kullanılmaksızın yeniden inşa edilmesi tercih edilmiştir. Koruma ve onarım yaklaşımı açısından farklılık gösteren diğer örnekler arasında Palatine Tepesi’ndeki Romulus Kulübesi ile Atina’daki Theseus’un Gemisi yer almaktadır. Palatine Tepesi’nde yer alan ahşap kulübelerden biri olan Romulus Kulübesi kutsal kabul edildiğinden, özel görevli ustalar tarafından sürekli bakım yapılması ve iklim şartlarının yarattığı hasarların giderilmesi ile kulübenin mümkün olduğu kadar eski haline getirilerek korunması sağlanmış olmalıdır. Theseus’un Gemisi örneğinde ise zamanla hasarlı eski ahşaplar çıkarılarak yenisi ile değiştirilip sürekli olarak restore edilmeye devam edilmiştir. Bu iki örnekte de koruma ve onarım yaklaşımı, statik müdahaleler ve estetik yenilemeler olmaksızın yalnızca kurtarılamayacak durumda olan parçaların çıkarılmasıyla yapılan ve orijinal formların korunduğu varsayılan mimetik restorasyon ilkesine dayanmaktadır¹⁸.

Restorasyon, Oinomaos Evi’nde olduğu gibi orijinal anıtı mümkün olduğunca olduğu şekilde koruyabilir veya mimetik yaklaşıma uygun olarak bozulan parçaları yeni parçalarla değiştirebilir. Bununla birlikte mimesisin değiştirilen parçaları kamufle etmek (tanınmama

¹⁶ Ismaelli, 2021:19.

¹⁷ Brulotte, 1994:53.

¹⁸ Ismaelli, 2021:19-20.

ilkesi) ve orijinal eserin orijinal formuyla birlikte ilişkilendirilen çeşitli kültürel, dini ve duygusal değerlerini korumak olmak üzere iki temel amacı vardır¹⁹.

Mimetik restorasyon örnekleri arasında en ünlülerden biri Thermos Tapınağı'nda bulunan pişmiş toprak metoptur. Uzun süre MÖ 620'den kalma tapınağın orijinal metobu olduğuna inanılmış ancak yapılan detaylı inceleme ve analizler sonucunda aslında MÖ 3. yüzyılın sonları ile 2. yüzyılın başlarına tarihlendirilen bir restorasyon olduğu anlaşılmıştır. Bir diğer örnek ise yukarıda anlatılan *Bareiss Ressamı Amphora'sı* olmakla beraber burada da ikonografi, stil ve kronoloji açısından kap ile uyumlu bir parçanın kullanılması mimetik bir amaçla yapılan restorasyondur²⁰.

Sonuç olarak; antik onarımlar kullanılan malzeme ve teknik araştırmalarının dışında dönemi içinde yapı ya da obje üzerine atfedilen kültürel değerler ile geçmişte sahip oldukları sosyal rol hakkında bilgi sahibi olunmasını sağladığı gibi²¹ aynı zamanda ait olduğu toplumların teknolojik becerileri, bilimsel alt yapıları ve sosyoekonomik durumlarını da yansıtmaları açısından oldukça önemlidir²².

Bu tez kapsamında genel anlamda Antik yazılı kaynaklardan tespit edilebilen onarım tarihçesi, sebepleri ve uygulamaları ile ilgili araştırmalar yapılmış, taşın ocaktan çıkarılması ile başlayan ve sonrasında yanlış taş seçimi, işçilik hataları, taşın kendi yapısından kaynaklanan etkenler, zamana karşı gösterdiği doğal bozulmalar, kullanım, taşıma, yeniden işlevlendirme sırasında oluşabilecek hasarlar, atmosferik etkiler ve kontrol edilemeyen doğa olayları ile savaşlar gibi birçok nedenle onarım ihtiyacı ortaya çıkan taş eserler üzerindeki antik onarım izlerinin tespitine yönelik bir araştırma yapıldığı için örnekler de taş eserlerden seçilerek gerek yayınlar gerekse tez konusunu oluşturan onarımların malzeme ve tekniklerine göre tipolojik bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmış ve Antalya Müzesi koleksiyonunda yer alan, üzerinde Antik Dönem'de onarım, değişim ve ikinci kullanımlara ait izler tespit edilen bir grup taş eserle ilgili olarak onarım gerekçe ve yöntemleri üzerinden tespit edilebilen yayımlanmış benzer örneklerle karşılaştırma yapılarak eser grupları özelinde bir uygulama birliği olup olmadığı ile ilgili sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır.

¹⁹ Ismaelli, 2021: 32.

²⁰ Ismaelli, 2021:32.

²¹ Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2007:17.

²² Ismaelli, 2021:15.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK DÖNEMDE RESTORASYON

1.1 Antik Kaynaklar ve Epigrafik Belgeler

1.1.1 Yazarlar

Restorasyon/onarım, modern zamanların bir buluşu olmayıp medeniyetin doğuşuyla bağlantılı, kökenleri çok eskiye dayanan, belki de insanların icat ettiği buluşların sürekliliğini sağlama ihtiyacı ile ortaya çıkmış doğal bir gereksinimdir²³. Bu nedenle çok sayıda antik kaynakta metin incelemeleri yapıldığında onarımla ilgili pasajlara ulaşmak mümkündür. Ancak bu başlık altında yapılan metin incelemelerinde seçilen yazar ve eserlere yer verilmiş olup genel olarak yayınlarda onarım detayları verilmediği için konuların birbirini tekrar etmemesi amaçlanarak belirli yazarlarla sınırlı kalınmıştır.

MS 46 yılında Boiotia'nın Khaironeia şehrinde doğup MS 120 yılında öldüğüne inanılan ve yaşamı boyunca atalarının din geleneğine bağlı kalıp geleneklerini ve bıraktıkları anıtları korumaya çalışan Plutarkhos'un kendisinden sonraki dönemleri en çok etkileyen *Paralel Hayatlar* (=Bioi Paralleloi) adlı eserinden; Theseus ile Romulus'un karşılaştırıldığı kitabında “Atinalılar, Theseus'un kullandığı otuz kürekli gemiyi Phaleronlu Demetrios zamanına kadar muhafaza ettiler. Çünkü parçalarını çıkarıp yenilerini takarak onu o kadar iyi korudular ki gemi hep yepyeni görünüyordu. Hatta filozofların ‘her şeyin değişime maruz kaldığına’ dair tartışmalarına konu oldu. Bazıları geminin aynı gemi olduğunu, bazıları ise her seferinde yeni bir geminin gösterildiğini ileri sürdüler.”²⁴ şeklinde ifade ettiği paragrafta Antik Dönem’de mimetik yaklaşımla yapılan restorasyon uygulamasının aynı zamanda felsefi etkilerini de anlatmaktadır.

MS 23 yılında Como’da doğan ve MS 79 yılında Vezüv Yanardağı’nın patlaması sonucunda Stabiae yakınlarında hayatını kaybeden Gaius Plinius Secundus’un 37 kitaptan oluşan *Doğa Tarihi* (Naturalis Historia) adlı eserinin 34, 35 ve 36. kitapları içerisinde onarımla ilgili bölümler yer almaktadır. Nitekim 34. Kitap, 11. bölüm ikinci paragrafta “Horatius Cocles’in heykeli çok farklı ve daha önemli bir nedenle dikilmişti, düşmanın Sublician köprüsünden geçmesini tek başına engellemişti; bu heykel günümüze kadar kalmıştır. Kâhin heykellerinin Rostra’nın yakınına dikilmiş olmasına da hiç şaşırmadım, her

²³ Campanelli, 2011: 89.

²⁴ Plutarkhos, çev. 2015:21.

ne kadar sayıları üç olsa da; bunlardan biri halkın aedilis'i²⁵ Sextus Pacuvius Taurus, diğer ikisi de M. Messala tarafından onarılmıştı.” ifadesiyle özellikle onarımı yapan kişilerin adlarını vermektedir. 56. bölüm 243. pasajda ise “Valerius Maximus'a göre, bu heykeller İskender tarafından değil, halefi Seleukos tarafından restore edilmiştir.” ifadesiyle Harmodius ve Aristogeiton'un heykellerinin onarımından bahsetmektedir. Yine aynı bölümün 265. Pasajında, Kserkses'in Yunanistan seferinden dönüşüne kadar Miletos yakınlarındaki Didyma Tapınağı'nda duran ve sonra Ekbatana'ya taşınmış olup Apollon olduğu düşünülen bir heykelin Seleukos Nikator tarafından restore edildiğinden bahsedilmektedir²⁶. 35. Kitap, 9. bölümde, Gaius Iulius Caesar ve Agrippa Marcus Vipsanius'un resimlerin halka açık alanlarda sergilenmesine yönelik faaliyetlerinden bahsederken Agrippa'nın bir hamamın en sıcak bölümünde (*caldarium/laconium*) mermer üzerine resimler yapılmasını emrettiğini ve bu resimlerin hamamın onarımı sırasında kaldırılana kadar yerinde korunduklarından bahseder. Aynı kitabın 36. bölümünde İmparator Augustus tarafından Caesar için yaptırılan ve Venus Anadyomene olarak bilinen ‘Denizden Yükselen Venus’ resminin alt kısmı hasar gördüğünde, onu onaracak kimsenin bulunamadığı anlatılmaktadır. Yine aynı kitabın 40. bölümde Pausanias tarafından daha önce Polygnotos tarafından boyanmış olan ve o sırada onarılmakta olan bazı duvarlara kalemle rötuşlar yapmış olduğundan söz edilmektedir. 45. Bölümde ise, en ünlü modelcilerden aynı zamanda ressam olan Damophilos ve Gorgasos'un eserlerinin yer aldığı Roma'da Circus Maximus'ta bulunan Ceres Tapınağı'nın onarımında duvarların boyalı kaplamalarının tabletler halinde kesilip çerçeveler içine alındığı ifadesi yer almaktadır²⁷. Bunun yanı sıra 36. kitabın labirentlerin anlatıldığı 19. bölümünde, Mısır'da, Herakleopolites Nome'de, ilk olarak üç bin altı yüz yıl önce Kral Petesukhis ya da Tithoes tarafından inşa edildiği söylenen bir labirentte, Kral Nekthebis'in hadımlarından Khairemon tarafından bazı küçük onarımlar yapıldığı ve bu onarımlar yapılırken kare taşlardan oluşan kemerli çatıların tekrar ayağa kaldırılması için yağda kaynatılmış kirişlerle desteklettiğinden bahsedilmektedir. Söz konusu kitabın 26. bölümünde ise Roma Senatosu tarafından Appia Su Kemerli ve Anio Novus Su Kemerli'ni onarması emredilince, Consul Quintus Marcius Rex'in *praetor*'luğu sırasında kendi adını taşıyan yeni bir su kemerli inşa ettiği ve dağların kenarlarından açılmış bir kanalla bu su kemerinin getirildiği, Marcus Vipsanius Agrippa'nın

²⁵ *Aedilis*, Roma'da başlangıçta adını Latince tapınak anlamına gelen *aedes* sözcüğünden alan pleblerden oluşan Ceres Tapınağı'nda önemli bir kültü denetleyen, aynı zamanda resmi binaların arşivlerini denetleyen, tahıl ikmalini kontrol eden iki yüksek memur. (Bkz. Howatson, H. (Ed.), 2013:4.)

²⁶ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D34> (10.11.2023)

²⁷ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D35> (10.11.2023)

aediles'liği sırasında ise Marcia ve Virgo Su Kemerleri'ni birleştirdiği ve diğerlerinin kanallarını onarıp güçlendirdiği ifade edilmektedir²⁸.

MÖ 484-430/420? yılları arasında yaşadığı önerilen Herodotos'un dokuz kitaptan oluşan ve MÖ 550-430 yılları arasında yaşanan tarihi gelişmeleri anlattığı “*Tarih (=Historiai)*” adlı eserinde; Birinci kitapta “... *Elçiler Pythia'nın yanına vardıklarında, o önce Miletos topraklarında Assesia kentinde yakmış olduğunuz Athena Tapınağı'nı yeniden yapınız, ondan önce bir şey söylemem.*” ifadesiyle onarım “yeniden yapım” olarak ifade edilmektedir. Devamında, Alyattes'in tapınak yeniden kuruluncaya kadar Thrasybulos ve Miletoslularla bir ara verme anlaşması yapmak için Miletos'a hemen bir adam gönderdiği ve ayrıca Alyattes'in Assesia Athena Tapınağı'nın yerine bir değil iki tapınak yaptırdığı anlatılır.²⁹ İkinci kitapta ise, “Mısır Kralları ve Bıraktıkları Eserler – Menes” başlıklı bölümde Mısır'ın ilk kralı Menes tarafından Memphis'i sel ve taşkınlardan korumak için yaptırdığı bend ve açtırdığı yeni bir kanal ile ilgili olarak “... *Bugün de Persler, eski yatağına dönmelerini önlemek için bu dirseğe çok önem verirler ve bendi her yıl onarırlar; zira ırmak bendi çökertir ve bu yana taşarsa, Memphis olduğu gibi sular altında kalır.*” şeklinde ifade edilmektedir³⁰. Yine ikinci kitabın Kral Amasis ile ilgili olan kısmında Sais'te yer alan Athena Tapınağı ile ilgili olarak “... *onarım işleri için de büyük taş bloklar getirmiştir. Bunların bir bölümünü çevredeki taş ocaklarından, öbürlerini, pek büyük olanlarını Elephantine kentinden, ırmak yoluyla en az yirmi günlük yerden Sais'e taşımıştır.*” ifadesi yer almaktadır³¹. Altıncı kitapta ise “Miltiades'in Sonu” başlıklı bölümde Parosluların Miltiades'e karşı kenti savunmak için aldıkları tedbirleri anlatan son cümlesinde “... *surların saldırılarda çokça hırpalanan yerlerini gece örüp iki kat daha yüksek olarak yeniden yapmak da vardı.*” şeklinde ifade edilmektedir³².

MÖ 450? - 385? yılları arasında yaşayan ve Yunan Komedyası'nın en önemli temsilcisi olarak nitelendirilen Aristophanes'in Atlılar (=Hippeis) adlı eserinde, Kleon'un “... *sana yelkenleri çürümüş eski bir gemi verilmesini ayarlayacağım, bunu sürekli ve büyük bir maliyetle onarmak zorunda kalacaksın.*” şeklinde bir ifadesi yer almaktadır³³.

MÖ 430 civarında doğan ve yaklaşık 354 yılında ölen asker, tarihçi ve filozof Ksenophon'un en önemli eseri olarak kabul edilen *Anabasis (=Onbinlerin Dönüşü)* isimli

²⁸ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D36> (10.11.2023)

²⁹ Herodotos, çev. 2019: 14-15; Hdt. I. 19; I. 21; I. 22.

³⁰ Herodotos, çev. 2019: 162; Hdt. II. 99.

³¹ Herodotos, çev. 2019: 206; Hdt. II. 175.

³² Herodotos, çev. 2019: 503; Hdt. VI. 133.

³³ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0034%3Acard%3D911> (13.11.2023)

eserinin beşinci kitap 1. bölümünde onarımla ilgili olarak “*Şimdi yeterince gemi sağlamayı başaramazsak deniz kıyısındaki şehirlere, işittiğime göre kötü olan yollarını onarmalarını emretmek gerekecek sanırım.*” şeklinde aktarılmaktadır³⁴. Hellenika isimli ikinci kitap 2. bölümde ise “*Ertesi gün bir Meclis toplayarak, biri hariç tüm limanları kapatmaya, surları onarmaya, muhafızlar yerleştirmeye ve diğer tüm konularda kenti kuşatmaya hazır hale getirmeye karar verdiler.*”³⁵ şeklinde surların onarımıyla ilgili bir cümle yer alırken Ksenophon’un yazdığı son eser olduğuna inanılan “*Kamu Gelirleri veya Gelire İlişkin*” isimli eserinde ise “*tapınakları, surları ve rıhtımları onarılacak*”³⁶ ifadesi yer almaktadır.

MÖ 384-322 yılları arasında yaşayan Aristoteles, *Atinalıların Demokrasisi* adlı eserinin 50. bölümünde, en çok ihtiyaç duyulan tapınakları onarmak üzere kurayla ‘Tapınak Restoratörleri’ olarak on kişinin seçildiğini ifade etmiş ve bu kişilerin aldığı ücretleri de belirtmiştir³⁷. Tapınakların onarımı için seçilen kişilerin, genel tahsildarlardan otuz mna’lık bir meblağ alarak tapınakların en gerekli onarımlarını yaptıkları da anlatılmaktadır³⁸.

Yaklaşık olarak MÖ 90 ila 20 yılları arasında yaşayan ve mimarlık üzerine kitap yazan tek Romalı yazar olan, mimarlıkla ilgili teorik ve pratik birçok bilgi veren Vitruvius’un 10 kitaptan oluşan *De Architectura* (=Mimarlık Üzerine) isimli eserin birinci kitap önsöz kısmında, Vitruvius tarafından kendisiyle ilgili “*Böylece Marcus Aurelius, Publius Minidus ve Gnaeus Cornelius’la birlikte ballista ve scorpio tipi mancınıklar ve bu türden ağır silahların yapım ve onarımlarıyla ilgili görevin başına getirildim.*” ifadesinin kullanılmasıyla bir onarım faaliyetinin olduğu anlaşılmaktadır³⁹. Onuncu kitapta ise “*Apollon Tapınağı’ndaki Apollon heykelinin devasa kaidesi zamanla aşınıp çatlayınca, insanlar heykel düşüp kırılacak diye korktuklarından, gidip bahsettiğim şu taş ocaklarıyla bir kaidelik taş kesimi için sözleşme yapmıştı.*”⁴⁰ cümlesiyle çatlayan kaidenin değiştirilmesi yoluyla gerçekleştirilen ve Theseus’un Gemisi örneğinde olduğu gibi mimetik bir restorasyon yaklaşımı ile yapılan bir onarım anlatılmaktadır.

MÖ 64/63 yıllarında Amaseia (Amasya) kentinde doğup MS 24 yılında ölen Strabon, on yedi kitaptan oluşan *Geographika* (= Coğrafya) adlı eserinde, Artemis Tapınağı’nın

³⁴ Ksenophon, çev. 2015: 140-141; Ksen. Anab. 5. 1. 13.

³⁵ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0206:book=2:chapter=2&highlight=repair> (20.11.2023)

³⁶ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0210:text=Ways:chapter=6&highlight=repair> (20.11.2023)

³⁷ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0046%3Achapter%3D50> (11.11.2023)

³⁸ <https://www.gutenberg.org/files/26095/26095-h/26095-h.htm#part50> (11.11.2023)

³⁹ Vitruvius, çev. 2019: 22; Vit. de Arch. I. 2.

⁴⁰ Vitruvius, çev. 2019: 384; Vit. de Arch. II. 13.

mimari yapımlarını ve Herostratos isimli bir kişi tarafından yakıldıktan sonra yeniden inşa edilmesini anlatmış ve o dönem yaşananlarla ilgili Artemidoros'un ifadesiyle Ephesoslular'ın tapınağın restorasyonu için Persler'in kendilerine vermiş oldukları emanet hazineden para aldıklarını belirtir ancak, yanan bir tapınağın çatısı olmadan bu hazinenin nasıl korunabileceğine değinerek yeni tapınağın ithaf yazıtında onurlandırılması koşuluyla Büyük İskender'in Ephesoslular'a tapınağın restorasyonunda kullanılmak üzere bundan önceki ve gelecekteki bütün harcamaları karşılamayı vaat ettiğini ama Ephesoslular'ın bunu kabul etmediğini anlatır⁴¹.

1.1.2 Yazıtlar

Epigrafi, daha geleneksel olarak içerik temelli bir yaklaşımla ele alındığında restorasyonların kuramsal ve ideolojik yönlerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır⁴². Bu bağlamda Sümerlerde Ur-Nanşe Hanedanı'na mensup büyük ensi'lerin sonuncusu olan Entemena'nın oğlu II. Enannatum'a ait ele geçen tek bir yazıt, Ningirsu'ya adanmış bira imalathanesinin onarımına ithaf edilen bir kapı oyuğudur⁴³. Bunun yanında Naram-Sin'in Gutiler tarafından yenilmesi Sümer'e siyasal karışıklık ve anarşi getirmiş, Naram-Sin'in oğlu Şarkalişarri, kendisini "Enlil'in Evi Ekur'u inşa ettiren" olarak betimlediği birçok ithaf yazıtında ise babasının verdiği zararlardan bazılarını gidermeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Naram-Sin'in ölümünü izleyen yetmiş ile seksen yıl süresince Sümer kentlerindeki yöneticileri kendi isteklerine göre belirleyebilen hâkim güç Gutî hükümdarları olmuştur. Gutiler, Lagaş'ı kent olarak daha önemli bir konumda tutmuşlar ve yarım yüzyıla yakın bir süre güney Sümer'de hâkim kent olan Lagaş'ta bir "ensi"⁴⁴ hanedanını kurmuşlardır. Lagaş'taki ensi hanedanının kurucusu, çok sayıda tapınağın inşa edilmesini kayda geçiren ve birçok ithaf yazıtı bırakmış olan Ur-Bau'nun Lagaş ensi'si üç damadından biri olan Gudea'nın ele geçen bazı heykelleri, Gudea'nın Lagaş'ın en önemli tapınaklarının inşa edilmesi ve onarılmasıyla ilgili dinsel eylemlerini kaydeden uzun yazıtlar taşımaktadır. Gudea'nın Lagaş'ta bulunan kilden yapılmış iki silindir mühründe ise Lagaş'ın ana tapınağı olan Eninnu'nun onarımını anan ve bin dört yüz satıra yakın bilinen en uzun Sümer yazınsal yapıtı bulunur⁴⁵.

⁴¹ Strabon, çev.2015: 199; Strab. XIV. 1. 22.

⁴² Broeck-Parant, J. ve Ismaelli, T. (Eds), 2021:15.

⁴³ Kramer, 2002: 89.

⁴⁴ Ensi, bir kentin yöneticisine verilen Sümerce bir unvandır. Zaman zaman krallar kadar güçlü olmuşlardır (Bkz. Kramer, 2020: 466).

⁴⁵ Kramer, 2002: 94-95.

Sümer tarihsel yapıtları arasında kısa fakat tarihsel anlamda oldukça önemli bir belge olan Tummal Yazıtı'nda ⁴⁶, Tanrıça Ninlil'in Nippur kentindeki kutsal mekânı Tummal'in birbiri ardınca yapılan onarımları anlatılmaktadır. Yazıtta ikincil olarak ta aynı kentteki Enlil Tapınağı'nın çeşitli bölümlerinin inşası anlatılır⁴⁷. Tummal ile ilgili olarak Muazzez İlmiye Çığ'ın '*Gilgamesh Tarihte İlk Kral Kahraman*' adlı kitabında Enkidu'nun Gilgamesh'e hitaplı dizesinde şehrin dış koruma duvarını/surunu, yıkılmış tapınakları ve yaptıklarıyla yetinmeyip özellikle Tummal Yazıtına⁴⁸ atıfta bulunarak "... Güzel Nippur şehrimizdeki ulu Tanrımız Enlil ve onun karısı Tanrıça Ninlil'in yıkılmaya yüz tutmuş Tummal'ini de yaptırdın ya!" ifadesiyle cümlesini tamamlamıştır⁴⁹.

MÖ 6. yüzyıla ait çivi yazılı bir tablette okunan '*Ayrıca o bu eski temelin içinde Naram Sin'in babası Sargon'un bir heykelini de keşfetti. Kafasının yarısı kayıptı ve kimse yüzünü seçemeyecek şekilde parçalanmıştı. Onun tanrılara karşı hürmeti ve egemenliğe olan saygısından dolayı uzman zanaatkârlar getirdi ve heykelin kafasını ve yüzünü restore ettirdi.*' bu sözler Babil Kralı Nabonidus'un korumaya yönelik gösterdiği çabaları anlatır ve aynı zamanda uzman zanaatkârlar/ustalar tarafından gerçekleştirilen bir restorasyonun en eski anlatımlarından biridir⁵⁰. Bunun yanında özellikle Antik kaynaklarda restorasyona dair metinler sanıldığından çok daha fazladır⁵¹. Ancak genellikle gerekçeleri üstünkörü özetlenen restorasyonun fiziksel detaylarından çok siyasal propaganda ve sosyal statü göstergesi olarak Antik Dönem'de önemli bir yeri olan sürekli bakım ya da yeniden inşa faaliyetleriyle ilişkili kişilerin ve fon kaynaklarının aktarımı üzerine olduğunu önermek mümkündür⁵².

Mezopotamya gelenek ve anlayışının bir devamı olarak Hellenistik Seleukoslar kralı I. Antiochus, MÖ 294-293 yılları arasında özellikle Babil'deki Tanrı Sin ve Marduk kültü tapınaklarının onarım ve bakım işleriyle ilgilenmiştir. I. Antiochus'un kült faaliyetleri Diodokhi Kroniği'nde Esagila Tapınağı'nın tahrip edildiği ve enkazının kaldırılmadığı bilgisini içermektedir. Kral I. Antiochus'a ait silindir şeklinde hazırlanmış kayıtta "(1-6) Büyük

⁴⁶ Yazıtla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Kramer, 2002: 69-73.

⁴⁷ Kramer, 2002: 57,287.

⁴⁸ Tummal Yazıtının Gilgamesh ile ilgili olan dizeleri, Bkz. Kramer, 2002:70.

"İkinci kez yerle bir oldu Tummal
Gilgamesh kurdu Enlil Evi'nin Numunburra'sını.
Gilgamesh'in oğlu Ur-Lugal,
En üstün yaptı Tummal'ı,
Getirdi Ninlil'i Tummal'a."

⁴⁹ Çığ, 2020: 21.

⁵⁰ Grossman; v.d. (eds.), 2003: 13.

⁵¹ [https://www.treccani.it/enciclopedia/restauro_res-4fb57380-8c61-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Enciclopedia-dell'-Arte-Antica\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/restauro_res-4fb57380-8c61-11dc-8e9d-0016357eee51_(Enciclopedia-dell'-Arte-Antica)) (22.10.2023)

⁵² Ismaelli, 2021:25.

kral Antiochus, güçlü kral, dünyanın kralı, Babil kralı, (tüm) ülkelerin kralı, Esagila ve Ezida (tapınaklarının) koruyucusu, kral Seleucus'un veliahtı, Makedon ve Babil kralı olan ben. 7-15) Esagila ve Ezida tapınaklarını inşa ettiğimde Esagila ve Ezida tapınaklarının ilk tuğlalarını ellerimle Hatti topraklarından taşıdım, Esagila ve Ezida tapınaklarının temeli için onları kaliteli yağ ile kalıplandırdım. 43. Yıl Şubat/Mart ayının 20. gününde, Babil'deki Borsippa Kentinin ortasındaki Tanrı Nabu Tapınağı Ezida'nın temelini attım..." ifadeleri yer almaktadır. Kayıt, MÖ 268'de Babil'de Esagila ve Ezida Tapınakları onarım faaliyetlerinin detaylarını ve tapınakların onarımı için Asurlu krallardan beri uygulanan ve Asur Kralı Asurbanipal'ın ilk tuğlanın kalıba dökülmesi/temel atma töreni için başında bir sepet toprak taşıırken betimlendiği stelde⁵³ **(Resim 6)** olduğu gibi ilk toprağın taşınması /temel atma geleneğinin devam ettirildiği bilgisini içermesi oldukça önemlidir. Esagila ve Ezida Tapınakları bakım ve onarımıyla ilgilenen Asur kralları arasında III. Tiglat-Pileser, II. Sargon ve Asarhaddon da yer alır⁵⁴. Pers hâkimiyetine kadar birçok farklı etnik kökeni ve kültürü bünyesinde barındırmış olan Babil, işgaller sırasında I. Tukulti-Ninurta, Sanherib, Asurbanipal, Pers Kralı Kserkses ve İskender'in komutanlarından Antigonos gibi isimler tarafından tahrip edilmiş olsa da, özellikle Esagila Tapınağı için yapılan onarımlar dönem kayıtlarında yer almaktadır. MÖ 539'da Pers egemenliği altına alınan Babil'deki tapınakların bakım ve onarımlarıyla Pers Kralı Kyros ve daha sonra Kserkses özellikle ilgilenmişlerdir⁵⁵.

Mimari yapı elemanlarının kazara kırılması ya da inşaat sırasında taştaki kusur ve kırıkların tespit edilmesi nedeniyle yapılan onarımlar, kasıtlı olarak insan kaynaklı tahribatlar ya da doğal olaylar sonucunda hasar görmüş, yontulmuş ya da kırılmış bloklar üzerinde yapılan onarımlardan çok farklı bir tarihsel anlama sahiptir. Kamusal ve özel binaların restorasyon ihtiyacı çeşitli olaylardan ya da etkenlerden kaynaklanabilir. Askeri harekât, yerel çatışmalar, yangınlar, depremler, fırtınalar gibi doğal felaketler, halkın onayını alarak prestij kazanma arzusu, şehirler arasındaki rekabet ve dini çıkarlar, epigrafik metinlerde binaların restorasyonu ve yeniden inşası için defalarca sebep olarak gösterilmiştir⁵⁶.

Antik Mısır Uygarlığı kendi geçmişine büyük bir saygı duyuyordu. Ancak bu durum bazı zamanlarda tüm antik toplumlarda yeniden kullanım/inşa faaliyetlerinin ana sebepleri

⁵³ Marduk tapınağı içindeki Esagila tapınağının restorasyonunu kaydeden Asurbanipal Steli'nde; Kral, Şamaş-şum-ukin'in tahta geçişi ve Esagila'nın Babil'de yeniden kurulması için kraliyet kurucusu olarak başında bir toprak sepetiyle gösterilmiştir. https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1881-0324-367 (31.10.2023)

⁵⁴ Yıldırım, 2021: 270-271.

⁵⁵ Yıldırım, 2021: 266.

⁵⁶ Ismaelli, 2013: 271.

olan hammadde kıtlığı, yoğun emek gerektirmesi, çok malzeme harcanması ve işçilik maliyetleri nedeniyle özellikle yeniden kullanımın tapınak ya da mezar gibi anıtsal yapılarda tercihi göz önüne alındığında firavunları, her ne kadar seleflerince terk edilmiş ya da eskimiş anıtlarının yeniden kullanımı amaçlı müdahalelere yöneltse de, bazı zamanlarda da "harabeye dönmüş" anıt yapıları restore edip onarmaya yönelttiği de bilinmektedir. Bazı durumlarda ise firavun gerçekleştirdiği onarım sonrası kendi onarım etiketini verdiği anıtsal yapıları "onardığını" iddia ederken aslında kendi adına bir anıt/tapınak yaptırmış da oluyordu (**Resim 4**). Bu onarım etiketlerinin en sık görüldüğü yerler giriş kapıları, dikilitaşlar, yapıların cepheleri ve diğer önemli ya da prestijli yerlerdir. Tahrip edilmiş resimlerin onarıldığı karanlık tapınak girintilerinde de bunlara nadiren rastlanır⁵⁷.

Akhenaton'un Amon kültünü reddetmesinin ardından, ölümü sonrası On Sekiz ve On Dokuzuncu Hanedanlığın başlarındaki firavunlar, Akhenaton'un emriyle Teb'de ve tüm Mısır'da tahrip edilen kült alanları, yapıları, heykelleri ve yazıtları onarmak ya da yerine yenilerini koymak gibi büyük bir görevle karşı karşıya kaldılar. Nitekim Tutankamon Dönemi'nde başlamış olan bu onarımlar için Tutankamon tarafından babasının yaptığı tahribatlar nedeniyle Amarna Dönemi'nde yok olan Teb tapınaklarına ilişkin gerçekleştirdiği yenileme ve onarım çabalarını anlattığı "Restorasyon Steli"⁵⁸, Karnak Tapınağı önüne dikilmiştir (**Resim 5**)⁵⁹.

Antik Dönem'de yaklaşık olarak MÖ 400-350 yıllarına tarihlenen, Ikarion antik yerleşiminde bulunmuş olan ve üst kısmında küçük bir adak yeri bulunan mermer bir kaide üzerinde Dionysos (Ikarion) heykelinin restorasyonundan sorumlu olanlar ile ilgili bir ithaf yazıtı bulunur⁶⁰. Yazıtında "*Kült imgesinin (heykelin) restorasyonundan sorumlu olanlar (bunu) Dionysos'a ithaf etmişlerdir.*"⁶¹ ifadesi yer almaktadır. Bununla birlikte heykelin restorasyonundan sorumlu olanlar tarafından Dionysos'a ithaf edilen yazıtta belirtilen Ikarion'daki Dionysos heykeli, olasılıkla MÖ 525 civarında başı yeniden işlenen ve MÖ 4. yüzyılda bir gölgelik eklenen kolossal boyutlarda oturan bir mermer Dionysos heykelinin (**Resim 7**) restorasyonu anısına yapılmış olabilir⁶².

⁵⁷ Brand, 2010: 6-8.; <http://digital2.library.ucla.edu/viewItem.do?ark=21198/zz002311q4>

⁵⁸ Tutankamon'un Restorasyon Stelinin Mark-Jan Nederhof tarafından yapılan çevirisi için bkz.

https://www.academia.edu/35114193/Restoration_stela_of_Tutankhamun

⁵⁹ Brand, 2010: 7.; <http://digital2.library.ucla.edu/viewItem.do?ark=21198/zz002311q4>

⁶⁰ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGI34/222> (19.11.2023)

⁶¹ http://pom.bbaw.de/ig/digitale-edition/inschrift/IG%20II_III%C2%B3%204,%20222 (19.11.2023)

⁶² <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGI3/1015> (19.11.2023)

MÖ 354/3-343? yıllarında Attika'nın doğusunda yer alan Artemis Brauronia'ya adanmış bir kutsal alan olan Brauron'daki Artemis Tapınağı'nda bulunan bir stelde ise kutsal alandaki binaların onarımına ilişkin bir kanun yazıtı yer almaktadır. Bu yazıtta “...ve kutsal alanda ihtiyaç duyulan onarımların gerçekleştirilmesi için, kutsal alanlar için seçilen mimarın, müfettişler kendisine her emir verdiğiğinde kutsal alana gitmesi ve önce ihtiyaç duyulan heykelle ilgilenmesi, ardından kutsal alanda onarılması gereken her şeyi incelemesi gerekecektir...” ifadeleri yer almaktadır⁶³.

Yaklaşık MÖ 337 yılına tarihlenen, Pire'deki Dionysos Tiyatrosu yakınında bulunmuş ve olasılıkla Khaironeia Savaşı'nın ardından surların onarımı ile ilgili olarak ekli şartnamelerle birlikte hazırlanan Pire'deki duvarların onarımı hakkında kanun hükmündeki stelde onarımla ilgili pasajdan “*Aphidna'nın önerisi: Atina Halkı'nın iyi talihi için... ve Etioneia'dakiler ve [Pire'nin] geri kalanı... ve taş duvarlardaki kusurlar... onarılabilsin ve [uzun duvarlar] onarılabilsin ... yasa koyucular karar versin: [kentle sözleşmeli] mimarlar ve dileyen herkes, her bir iş için şartnameler hazırlayarak sunsunlar ...*” bilgileri öğrenilmektedir⁶⁴.

MÖ 336-330 arasına tarihlenen ve Atina Akropolisi'nde bulunan bir stel, Athena Nike heykel onarımı hakkında bir kararnameyle ilgilidir. Onarıma dair bölümünde “...*Halk tarafından atananların Athena Nike heykelinin onarımı konusunda ne söylediklerine ilişkin...*” ifadesi yer alırken yazıtın genelinde konsey kararları ve tanrıçayı onurlandırmak adına yapılacaklara ilişkin konular ele alınmaktadır. Yazıtın eksik kısımları oldukça fazla olmakla birlikte son bölümde heykel yapımcısı olarak nitelediği heykeltıraşın, heykel kaidesini daha yüksek yaparak daha görünür kılmış olmasından dolayı övülmesine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Athena Nike “Zafer” heykelinin onarılması ve yükseltilmesi, simgesel anlamda da Peloponnesos Savaşı'nın ilk evresinin görkemli günlerini yeniden canlandırma arzusunun bir ifade biçimi olarak yorumlanabilir⁶⁵.

MÖ 330-324/3 civarına tarihlenen ve Atina'nın limanı Pire'de bulunmuş bir başka steldeki Artemis Bendis kültüne ilişkin kararname yazıtında ise kült mülkiyeti ve finansmanı, kurban ve kendi üyeliğinin düzenlenmesi ve kutsal alanın bakımı konuları işlenmiş olup onarımla ilgili bölümünde ise “...*evin ve tapınağın onarılması için, ev ve suyun kirası, ne için kiralanmış olurlarsa olsunlar, tapınak ve ev onarıluncaya kadar, kâhinler farklı bir karar*”

⁶³ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/SEG/52104> (17.11.2023)

⁶⁴ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGII31/429> (19.11.2023)

⁶⁵ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGII31/444#ref-1> (17.11.2023)

almadıkça, tapınağın ve evin onarımı için harcanacak, başka hiçbir şey için harcanmayacaktır. Ancak su kiracının kullanımına bırakılacaktır...” yazmaktadır⁶⁶.

Yaklaşık MÖ 320-296 yıllarına tarihlenen, Sounion Poseidon Tapınağı bölgesinde bulunmuş olan bir askeri onurlandırma yazıtında, Salamis’in onarımı için Salamisli’lere para veren bir generalden ve onun başarılarından söz edilir⁶⁷. Daha sonraki bir zaman örneği olarak MÖ 86 yılında Romalı Komutan L. Cornelius Sulla tarafından Atina’nın yağmalanmasından sonraki yıllarda gerçekleşen onarım faaliyetleri ile ilgili olarak yazılan en eski kararnamelerden biri olan ve yaklaşık MÖ 74/3 - MÖ 63 yıllarına tarihli Attika’nın Euboia Boğazı’na komşu Rhamnous kentinden bir oturma sırası üzerinde, Rhamnous’tan sorumlu komutana Rhamnous kalesi içindeki hasarı onarma yetkisi veren kararnamenin onarımla ilgili bölümünde *“Konsey’den, masrafları kendi özel kaynaklarından karşılamasına izin vermesini istemektedir. ...sakinleri, Konsey’in komutanın onarımları yapmasına [izin vermesine] karar vermesini talep eder.”* şeklinde onarıma yönelik ifadeler yer almaktadır⁶⁸.

Mastaura Antik Kenti’nde bulunup beyaz kireç taşından bir blok üzerine oyulmuş Nysa’dan MÖ 1. yüzyıla tarihli kutsal yazıtların restorasyonu ile ilgili olarak Proconsul Gn. Lentulus Augur’un mektubunun 8-16. satırlarının çevirisinde; *“Kentin komutanlarından biri olan Demetrios oğlu Artemidoros Papas, tanrılarla, onların dokunulmazlık hakkıyla, ricaların kabul edilmesiyle ve tapınağa ait vergiden muaf tutulmasıyla ilgili arşivdeki kutsal yazıtların restore etmekle görevlendirildi, proconsul Gnaius Lentulus Augur’a gösterdikten sonra, gösterilen/imzalanılan bu mektubu geri getirdi. Diomedes oğlu Athenagoros oğlu Diomedes’in stephanephoros’luğu sırasında, Mayıs ayının 16. gününde; proconsul Gnaius Lentulus Augur Nysa’nın yöneticilerini selamlar. Elçi Demetrios oğlu Artemidoros Papas ...”*⁶⁹ şeklinde açık bir ifade yer alır.

Karar yazıtları, restorasyona yönelik uygulamaların belli bir karar ve kural bütünlüğü içinde yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. MÖ 52/51 yılına tarihli Atina’daki Asklepios Tapınağı’nda bulunan bir stelde, Asklepios ve Hygieia rahiplerinin Akropolis’in güney yamacındaki Asklepios Kutsal Alanı onarımını yapmalarına izin veren bir karar ifade edilmektedir. Yazıtta; *“Atinalılar Meclisi ve Halkı’nın iyi talihi için. Apoleksis oğlu Lysandros’un arkhonluğunda, Halai’li Gaios oğlu Gaios’un sekreterliğini yaptığı Pandionis*

⁶⁶ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/SokolowskiLSCG/45> (18.11.2023)

⁶⁷ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/AIO/1796> (18.11.2023)

⁶⁸ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IRhamn/423> (19.11.2023)

⁶⁹ Sarıkaya, 2009: 133.

III'ün on ikinci prytanyasında, Skirophorion'un yirmi üçüncü günü, prytanyanın yirmi üçüncü günü. Konsey, Konsey salonunda toplandı. Başkanlık komitesinden Aithalidai'li Theangelos'un oğlu Theangelos ve başkanlık komitesinin diğer üyeleri oylamaya sunuldu. Konsey kararını verdi. Kolonai'li Philokles'in oğlu Meniskos önerdi: Çünkü Lysandros'un başrahipliğinden sonraki yıl için Asklepios ve Hygieia'nın 10 atanmış rahibi Kephisia'lı Diokles oğlu Diokles, Konsil'e başvurarak eskiden kutsal alanın girişi olan kapıların harap olduğunu, aynı şekilde kapının arkasındaki çatının ve hatta Asklepios ve Hygieia'nın eski temelini tapınağının da (harap olduğunu) gösterir, ve bu nedenle, kendi kaynaklarıyla (kutsal alanı) onarırken, kutsal alanı eski haline getirmek için eski giriş kapısına kapılar takmasına, giriş kapısının arka kısmının üstünü örtmesine ve girişin karşısındaki tapınağı (onarmasına) izin verilmesini Konsey'den talep eder. Konsey, iyi talih için, Kephisia'lı Diokles oğlu Diokles'e, kapıların adanması ve geçidin arka kısmının çatısının yapılması ve eski [tapınağın] onarılması için izin verilmesine karar verecektir: "Kephisia'lı Diokles'in oğlu, genç Diokles, Lysiades'in başrahipliğinin 25. yılında rahip oldu, kapıları ve kapının arkasındaki çatıyı Asklepios'a, Hygieia'ya ve Halka adadı" ve tapınakta da benzer şekilde: "Genç Kephisialı Diokles oğlu Diokles, Lysiades'in başrahipliği döneminde kâhin oldu, tapınağı kendi kaynaklarıyla onardı, (bunu) Asklepios'a, Hygieia'ya ve [Halka] adadı." Böylece, bu şeyler başarıldığında, Konsey ilahi olanla ilgili konularda dindarca davranabilir ve diğerleri de aynı şeyler için gayretli olabilirler." olarak açıklanmıştır. MÖ 1. yüzyılda Diokles ve diğer bazı rahipler tarafından kutsal alanın tamamında onarım çalışmalarının yapıldığı ile ilgili başka yazıtlar da mevcut olduğu gibi arkeolojik veriler de bu onarımla ilgili bu durumu desteklemektedir. Kutsal alanın bu şekilde tahrip olması, geçen zamanın doğal etkilerine bağlı olabileceği gibi, Sulla'nın MÖ 86'da akropolis'i kuşatması sırasında gördüğü hasara bağlı da olabilir⁷⁰. Atina'nın bu dönemde kutsal alanların onarımı ve yeniden canlandırılmasına dair faaliyetleriyle ilgili başka bir yazıtta ise, yaklaşık MÖ 75 - MÖ 50 veya yaklaşık MÖ 30 – 10 yıllarına tarihlenen Salamis, Pire ve Atina'daki kutsal alanların restorasyonu ile ilgili, olasılıkla Augustus Dönemi'ne ait bir kararname daha bilinmektedir⁷¹.

Yaklaşık olarak MS 127-130 yıllarına tarihlenen ve akropolis'in güney yamacında, Dionysos tiyatrosunun üzerindeki Panagia Speliotissa Kilisesi'nde bulunan devşirme bir stelin yazıtında onarımla ilgili olarak "...Afrodite'nin (heykelini) kendi kaynaklarından tanrıçaya

⁷⁰ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGII2/1046> (17.11.2023)

<https://albert.ias.edu/entities/inscription/2fb508d4-1e22-4432-9701-bdf338517ed9/details> (17.11.2023)

⁷¹ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/AIO/2439> (17.11.2023)

*adadı hem tanrıçanın (heykelini) hem de onunla ilgili şeyleri onardı...*⁷² şeklinde ifadeler bulmak mümkündür. Bunun dışında MS 150-175 arasına tarihlenen Merenda (Myrrhinous) Panagia Kilisesi'nde bulunmuş olan ve günümüzde Brauron Müzesi koleksiyonunda yer alan mermer bir kaide üzerindeki ithaf yazıtında “*Marathon’lu Attikos oğlu Herodes, tapınağı restore etti ve heykeli Athena’ya adadı.*” ifadesiyle onarımla birlikte, en önde gelen Atinalı ve aynı zamanda en zengin Romalılarından biri olan Herodes Atticus'un Myrrhinous'taki Athena Tapınağı'nda gerçekleştirdiği bir euergetizm (hayırseverlik) eylemi kayıt altına alınmıştır⁷³.

Kremna Antik Kenti'nde bulunan bir mil taşı üzerinde yer alan yazıtta, İmparator Valerianus ve Gallienus'un (MS 253- 260) kentin yollarının onarımı için yardımda bulundukları bilgisi yer almaktadır⁷⁴.

Perge Antik Kenti'nde yer alan F3 *Nymphaeum*'u batı kanadı duvar kaidesi üzerindeki MS 3. yüzyıla tarihli tek satırlık bir yazıtta, Pergeli Aurelius Silanus Neonianus Stasias zamanında, *nymphaeum*'da yapılmış olan, ancak faaliyetin tam olarak ne olduğunu ve bağışçısının ismini belirtmeyen ve olasılıkla giderleri Pamphylia Koinonu'nun ortak kasasından karşılanan bir restorasyondan bahsedilmektedir⁷⁵.

Roma'da 19. yüzyıldaki Colosseum arkeolojik kazılarında, İmparatorlar II. Theodosius ve III. Valentinianus (MS 425-455) tarafından Colosseum'da yapılan onarımların anısına ithafen uzun bir yazıtın parçaları bulunmuştur. Mermer bloklar üzerine oyulmuş yazıt, seyircilerin terasların herhangi bir noktasından tamamen okuyabilmeleri için arenanın her yerinde iki kez tekrarlanan bir dizi metinden oluşmaktadır. Ancak yazıttan sadece birkaç harf günümüze kalmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu yazıtın, silinmiş olan daha eski bir yazıtın üzerine kazındığı anlaşılmıştır. Diğer parçaların bulunması ve silinmiş harflerin daha dikkatli okunması, ilk metnin büyük bir kısmının deşifre edilmesini sağlamıştır. “*Vale-*” ve “*-cius*” kelimelerinin parçalarından, o çağda adı bu harflerle eşleşen tek kişi olan *Praefectus Urbi Iunius Valerius Bellicius*'un adına atfedildiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde iki yazıtta da aynı Valerius'un bazı idari binaları onaran kişi olduğu belirtilmektedir. Bunun dışında çok az parça korunduğu için diğer kelimeleri deşifre etmek henüz mümkün değildir. Ayrıca her koşulda bu ilk yazıt uzun ömürlü olmamıştır. Çünkü birkaç yıl sonra bloklar kaldırılmış ve yeni onarımların anısına ikinci metinle yeniden yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme sırasında eski

⁷² Liddel ve Low, 2022: 45; (<https://www.atticinscriptions.com/papers/aiuk-45/>)

⁷³ <https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGII34/1413> (17.11.2023)

⁷⁴ Kaya, 2022: 8.

⁷⁵ Özdizbay, 2008:112.

yazıtın bazı parçaları ters yerleştirilerek kullanılmıştır ki, bu durum ilk yazıtın tamamen sökülerek yeni yazıtın yeniden yerleştirildiğini göstermektedir. Metinde ayrıca bir “Flavius Pa-”dan da bahsedilmektedir. Araştırmacılar Flavius Paulus’un 438’de *Praefectus Urbi* ⁷⁶ olması nedeniyle, 429’da rapor edilen bir depremde sonra Colessium’u onaran kişi olması olasılığından bahsederler. Ancak 443 yılında Roma’daki birçok binanın yıkıldığı bir başka büyük depremde sonra amfityatroyu onaran kişi ya da daha sonra bilinmeyen başka bir kişi de olabilir. Yine Colosseum’da bulunan başka bir yazıtta 425-450 yılları arasında *Praefectus Urbi* olarak görev yapan Rufius Cecina Felix Lampadius’un olasılıkla 443 depreminden sonra, mermer üzerine masrafları kendisine ait olmak üzere arenada, podyumda ve teraslarda daha fazla restorasyon çalışması yaptırdığını yazdırdığı bir yazıt daha bulunmuştur. Lampadius yazıtı, daha önce bronz harflerden oluşan bir yazıtın bulunduğu bir levha üzerine kazınmış olması nedeniyle de önemlidir. Bir diğer tamamlanmamış yazıt ise 470 yılında Messius Phoebus Severus tarafından gerçekleştirilen onarımlara ilişkin bir ithaf yazıtıdır. Colosseum’daki son restorasyon çalışmalarına ilişkin tespit edilen yazıt, bir depremde sonra *Praefectus Urbi* Decius Marius Venantius Basilius tarafından ödenerek yapılanlara ilişkindir. Yazıtta, “*Decius Marius Venantius Basilius, şehrin çok ünlü ve tanınmış valisi, patrici, düzenli consul, korkunç bir yer hareketinin harabeye çevirdiği arenayı ve podyumu kendi masraflarıyla onardı.*” yazmaktadır⁷⁷.

Roma İmparatorları, Yunan kültürüne büyük saygı göstermiş, Yunanistan ve Anadolu topraklarındaki genel imar faaliyetlerinin yanı sıra tapınakların onarım ve yenilenme çalışmalarına da maddi katkıda bulunmuşlardır. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca Anadolu’da inşa edilen yapıların üçte biri Hadrianus Dönemi’nde yapılmış olup Anadolu’da olduğu gibi Yunanistan’da da yoğun imar ve restorasyon faaliyetleri gerçekleştiren Hadrianus, Megara’daki pişmiş toprak tuğlalardan yapılan Apollon Tapınağı’nı mermerle yenilemiştir⁷⁸.

Bir anıtı restore etmek, yaptıranlara olumlu yansıyan prestijli bir eylemdir. Bu durum kralların ve diğer liderlerin neden büyük restorasyon çalışmalarının finansmanına ve lojistiğine dahil olduklarını açıklamaktadır⁷⁹. Tüm bu onur kazanmak, iyilik, vatandaşlık görevi ve politik kaygılar gibi sebeplerle krallar, imparatorlar, yöneticiler ve kentin ileri gelenleri tarafından yapılan onarım ve imar faaliyetleri ile ilgili olarak antik kayıtlardan

⁷⁶ Praefectus Urbi (kent praefectus’u), Roma’da İmparator Augustus’un kurduğu bir makamın başında bulunan, senatörler sınıfından gelen, kent içinde düzenin sağlanmasından sorumlu olan devlet görevlisidir. (Bkz. Howatson, H. (Ed.),2013:776.)

⁷⁷ <https://the-colosseum.net/wp/en/inscriptions/> (20.11.2023)

⁷⁸ Köseoğlu, 2019: 67.

⁷⁹ Ismaelli, 2021:17.

derlenerek Prof. Dr. Orhan BİNGÖL tarafından hazırlanan liste genel bir özet şeklinde Anadolu'daki onarım ve yeniden inşa faaliyetlerini göstermesi açısından önemlidir⁸⁰;

DÖNEMİ	YERİ	NEDENİ
Augustus (MÖ 27-MS 14)	Arsine, Ankyra	Kent Suru
MÖ 31	Asia:Actium	a) Apollon Tapınağı
	Nikopolis	b) Yeni Kent Nikopolis
MÖ 21/20	Asia	Hibe
MÖ 12	Tralleis/Laodikeia	Deprem sonrası yeni kent
Tiberius (MS 14-37)		
MS 17 sonrası	12 kent	Deprem sonrası yeni kent
MS 31 sonrası	Kibyra	Deprem sonrası yeni kent
Cladius (MS 41-54)		
MS 53	Apameia	Deprem sonrası yeni kent
	Ephesos, Smyrna ve diğer kentler	Deprem sonrası yeni kent
Vitellius (MS 68-69)	Nikomedia	Deprem sonrası yeni kent
Vespasian (MS 69-79)	Pannonien	Yeni yapılar
	Kommagene	Yeni yapılar, onarım
Nerva (MS 96-98)	Diokaisareia, Nikopolis	Deprem sonrası yeni kent
Trajanus (MS 98-117)		
MS 110	Prusa	Bir yapının geliriyle birlikte hediye edilişi
MS 110	Ephesos	Artemis kutsal alanına giriş kapısı
Hadrian (MS 117-138)		
MS 124	Trapezus	Limanların temizlenmesi
MS 123	Nikaia, Nikomedia	Deprem sonrası yeni inşa (Agora ve Tetraplateia)
	Smyrna	Tahıl pazarı, büyük gymnasium, tapınak
	Alexandria Troas	Su yolu

⁸⁰ Bingöl, 2008: 176 vd.

	Kyzikos	Afet yardımı: Zeus-Olympos Tapınağı, mermer döşeme, afet yardımı
Antoninus Pius (MS138-161)		
	Nikomedia	Hamam
MS 142 öncesi	Hierapolis	Hamam
MS 142	Karia (Kos Rhodos dahil), Lydia ve Anadolu kentleri	Deprem sonrası yeni kent
Marcus Aurelius (MS 161-180)		
MS 176	Nikomedia	Deprem sonrası yeni kent
MS 177	Smyrna, Ephesos	Deprem sonrası yeni kent
Commodus (MS 180-192)	Nikomedia	Deprem sonrası yeni kent
Septimus Severus (MS 193-211)	Byzantion	Kentin yeniden imarı; Hamam, Helios Tapınağı, tiyatro, hipodrom ve diğer bazı yapıların bakım onarımı ya da yeniden yapımları

II. Constantius (MS 337-361) döneminde önemli bir restorasyon geçiren Hierapolis Tiyatrosu örneğinde olduğu gibi, büyük ölçekli restorasyon faaliyetlerinden yazıtlarda da bazen bahsedilmektedir. Sahne binasının ikinci sırasının üzerindeki bir *Architravda* yer alan yazıt, yerel bağışçıların mali katkısıyla MS 350 ve 352 yılları arasında gerçekleştirilen sağlamlaştırma ve restorasyon çalışmalarını kaydetmektedir. Epigrafik belgelerde bahsedilenlerin dışında ise antik anastylosisin varlığını ve kapsamını anlayabilmek için arkeolojik kanıtların, taşlar üzerindeki zıvana ve kenet yuvalarının ve onarımı belli edecek diğer tüm izlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir⁸¹.

⁸¹ Ismaelli, 2013: 27.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK DÖNEMDE TAŞ ESERLERDE ONARIMA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

İnsanlık tarihi boyunca binalar, anıtlar ve sanat eserleri için doğal taşlar kullanılmıştır. Taş malzemeler ile doğal veya insan kaynaklı bozulma faktörleri arasındaki etkileşim, taş hasarlarının türünü ve kapsamını kontrol eder⁸².

Günümüzde tespit edilen dünya mirasının büyük bir kısmı taş yapıtlardan oluşmaktadır. Bunun en önemli sebepleri yapı malzemesi olarak sağlam olmaları ile her coğrafyada bulunmaları ve işlenebilirlikleridir⁸³.

Antik Dönem’de taş malzemeden yapılan kullanım eşyaları, sanat eserleri, tüm yapı ya da savunma sistemleri ele alınarak onarıma neden olan bozulma faktörleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında birçok etmenin günümüzle ortak olduğu görülmektedir. Ayrıca Antik yapı elemanları, heykeller, lahitler ile kült ya da kullanım eşyalarında taş en dayanıklı malzeme olması nedeniyle daha çok tercih edilmesine rağmen zaman içerisinde farklı nedenlerle ayrışıp parçalanmakta veya bozulmakta ve daha ait olduğu dönemden itibaren koruma ve onarım çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır⁸⁴.

Doğal taşlar, ocaktan çıkarıldıkları andan itibaren bulundukları yeni ortama uyum sağlarlar ve birçok faktöre bağlı olarak dayanıklılıklarında değişimler olması nedeniyle de bozulma süreçleri başlamış olur⁸⁵.

Taşın zamana bağlı olarak hava değişimlerine karşı gösterdiği dayanım, taşın bünyesi, dokusu, kimyasal ve mineralojik yapısı, jeolojik oluşumu gibi iç nedenler ile dış hava koşullarına bağlıdır. Eserin bozulmasına etki eden iç nedenler, malzeme özellikleri, mineralojik yapısı, kimyasal içeriği, hatalı malzeme kullanımı, kötü işçilik ve kötü malzeme kullanımı gibi özetlenebilirken bunların yanı sıra doğal etkenler, insanların verdiği zararlar, savaş, depremler, yangınlar gibi bozulma kaynakları da dış nedenler olarak sınıflandırılmaktadır⁸⁶.

Tez konusu kapsamında Antik Dönem’de onarıma neden olan faktörler belirlenmeye çalışıldığı için genel taş bozulma faktörleri üzerinden gidilerek iç nedenler ve dış nedenler gibi bir ayırım yapılmadan sadece yapıldıkları dönemde onarıma neden olan faktörler üzerinden üç başlık halinde genel bir sınıflandırma yapılmıştır.

⁸² Fitzner ve Heinrichs, 2002: 11, 56.

⁸³ Erdem, 2016: 24.

⁸⁴ Küçükkaya, 2004:1.

⁸⁵ Tintin, 2012: 33.

⁸⁶ Tintin, 2012: 33

2.1 İşçilik Hatası

Taşın serüveni taş ocağında başlar, yapıdaki yerine yerleştirilip son işlemleri tamamlandığında biter⁸⁷. İşçilik hatası, kullanılacak taşın seçimi ve taşın ocaktan alınması ile ustanın taşı işlerken yaptığı deformasyondan, taşı son yerine yerleştirmesine kadar yapacağı hatalar bütünüdür⁸⁸.

2.2 Doğal Yıpranma

Kullanılan taşın yapısından kaynaklı bozulmalar, zamana ve kullanıma bağlı ayrışma, çatlama ve kırılma ile sonuçlanan bozulmalar, kontrol edilemeyen atmosferik etkiler ile deprem, sel vb. doğa olaylarının neden olduğu tahribat ve bozulmalar, doğal yıpranma faktörlerini oluşturarak taşların onarım ihtiyaçlarının çeşitliliği açısından oldukça geniş bir etkiye sahiptir.

2.3 İnsan Eliyle Yapılan Kontrol Edilebilir Etkenler ve Savaşlar

Kontrol edilebilen etkenler, insanların verdiği bilinçli zararlar, bayındırlık ve imar faaliyetleri ile yeni işlev kazandırma gibi unsurları kapsamaktadır. Aynı zamanda bu başlık altında ele alınan savaşlar ise Doğal Yıpranma başlığı altında değerlendirdiğimiz kontrol edilemeyen etkenlerden deprem vb. doğa olayları gibi, kent genelinde konut, tapınak, kamu binası, heykel, lahit ya da küçük kullanım eşyaları gibi bir ayırım yapılmaksızın en kitlesel tahribat faktörleri arasında yer almaktadır. Savaşın doğal afetlerden farkı, insan tarafından yapılan bilinçli yağma ve yıkım faaliyetleri sonucu yaşanan özel bir tahribat olmasıdır. Büyük ölçekli depremlerde de yıkım ve hasar büyüktür ancak insanlar tarafından doğrudan kontrol edilemez ve bilinçli bir tahribat yoktur.

⁸⁷ Bingöl, 2008: 23.

⁸⁸ Öztürk, 2015: 41.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAŞ ESERLER ÜZERİNDEKİ ANTİK ONARIMLAR

Şimdiki zaman ile bir sanat eserinin yaratıldığı zaman arasındaki boşluğu dolduran kültürel bir alımlama süreci olan restorasyon, siyasi gücün ve toplumun hiyerarşik örgütlenmesinin ifadesidir⁸⁹.

Antik onarımlar üzerine yapılan araştırmalar dönemler ve bölgeler arasında bir karşılaştırma yapılarak tespit edilebilen örnekler üzerinden mevcut antik onarım tipolojisinin ortaya çıkarılması açısından oldukça önemlidir⁹⁰. Antik onarımları incelerken hangi malzeme ve tekniklerin kullanıldığını tespit etmenin dışında, onarımların yapıldığı kültürel ve tarihi bağlamın da incelenmesi ile birlikte bir onarım tipolojisi oluşturmak ancak mümkün olabilir⁹¹. Antik onarımların incelenmesi sırasında kullanılan malzeme ve tekniklerin bulundukları coğrafya ve yaşadıkları döneme göre sınıflandırmasını yapmak, başka bölge ve dönemlerle malzeme grubu üzerinden bir uygulama birliği olup olmadığını ortaya çıkarmak ve bununla birlikte birçok tekniğin aslında tarih öncesinden modern zamanlara kadar sürdüğünü de vurgulamak açısından önemlidir⁹².

Genel onarım sınıflandırılması yapıldığında 3 farklı nedensel yaklaşım üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki daha üretim sırasında ortaya çıkan taşın yapısından kaynaklı kusur ve hatalardan oluşan teknik sorunlar sebebiyle zanaatkârın kendisi tarafından yapılan onarım müdahaleleridir. Ana eserin tamamlanmasından hemen sonra yapılan düzeltmeler ve kusurların onarımı da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu durumun en basit örneği bronz eserlerde görülen döküm sırasında oluşan gaz çıkış deliklerine yapılan yamalardır. Günümüzde J. Paul Getty Müzesi koleksiyonunda yer alan ve üretimi sırasında onarım gördüğüne inanılan üçüncü binyıla ait Kıbrıs'tan bir kireçtaşı idolün kırık olan sol kolunun yeniden birleştirilmesi de bu kapsama giren bir örnek olarak değerlendirilebilir (**Resim 8**)⁹³. İkinci yaklaşım, ikinci bir kullanım için yapılan değişiklikler ve değişen koşulların gerektirdiği müdahalelerdir yani bir imparatorun resmi portresinin ölümünden sonra tanrılaştırılmasını (apotheosis) vurgulamak için revize edilmesi gibi... Üçüncü yaklaşım ise gerçek onarım ve restorasyonlardır. İkinci ve üçüncü tür onarımlar birlikte de

⁸⁹ Ismaelli, 2021:13.

⁹⁰ Ismaelli, 2021:13.

⁹¹ Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2007: 17-22; Ismaelli, 2021: 19-43.

⁹² Ismaelli, 2021:23.

⁹³ Getz-Preziosi, 1984: 24, dn.10.

gerçekleştirilebilir. Özellikle eser hasar görmüşse ikinci bir kullanım genel bir onarımı da gerektirebilir. Birinci yaklaşımda olduğu gibi henüz yapım aşamasında yapılan müdahaleleri de ikinci bir onarım müdahalesinden ayırt etmek oldukça zor olmakla birlikte ancak detaylı inceleme ve analizlerle ayırt etmek mümkün olabilmektedir⁹⁴. Ayrıca mimariye ait heykelerde sonradan gerçekleştirilen onarımlarla heykellerin yerleştirmeleri sırasında yapılan parça ekleme vb. müdahaleleri ayırt etmek de oldukça zordur⁹⁵.

Yukarıda bahsedilen ikinci yaklaşımda özellikle heykelerde, işlevini değiştirerek yeni bir kimlik kazandırmak ya da yeni bir anlam yüklemek amacıyla yeniden işlenmeleri, bu amaçlarla yapılmayan onarım ve restorasyon müdahaleleri ile bir tutulamaz. Örneğin ikinci kullanım sadece kaide üzerine bir yazıt eklenmesi işlemini kapsıyorsa bu onarım müdahalesi olmaksızın yapıldığında ikinci kullanım için yapılan bu değişiklik, onarım kapsamında değerlendirilemez. Bu nedenle yeniden işleme, onarım, restorasyon veya yenileme ile karıştırılmamalıdır⁹⁶. Eğer eser aynı zamanda hasar görmüş ve gerçek bir onarıma ihtiyaç duyuyorsa onarıma esas bir müdahale edilmesi ancak mümkün olacaktır.

Bu tez kapsamında Antalya Müzesi koleksiyonunda yer alan taş eserlerde tespit edilen, tez konusunu oluşturan onarımların malzeme ve tekniklerine göre tipolojik bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır.

Sınıflandırmada önce parçaların birleşim durumu ve birleşimin nasıl sağlandığı ön planda tutulmuş, mimari parça, heykel ya da lahit gibi bir ayırım yapılmaksızın genel olarak taş eserler üzerinde tespit edilebilmiş örneklerle aşağıdaki başlıklar oluşturulmuştur.

3.1 Kendi Parçası ile Yapılan Onarımlar

Eserin kendisine ait parçalarının birleştirilmesi ile yapılan ve en basit onarım tipleri arasında yer alan bu onarımın⁹⁷ kendi içinde farklı uygulamaları mevcuttur. İlki aynı eserin kırık olan karşılıklı iki parçasının temas yüzeyleri birbirinin üzerine gelecek şekilde doğrudan bir zıvana/dübel ya da yapıştırıcı/bağlayıcı ile dışarıdan metal bağlantı elemanları (kenet ya da kelepçe) kullanılmadan yapılan onarımdır. Bu onarımda önemli olan parçaların dışarıdan herhangi bir destek olmadan sadece bağlayıcı/yapıştırıcı ya da dübel/zıvana bağlantısı ile yeniden birleştirme prensibine uygun işlem yapılmasıdır. Hem yatay hem de dikey olarak

⁹⁴ Frel, 1984:73.

⁹⁵ Harrison, 1990:168-169

⁹⁶ Prusac, 2011: 13.

⁹⁷ Ismaelli, 2013; Ismaelli, 2021 yayınlarında TİP A olarak belirlenen onarım tipidir.

kırılmış parçaların birleştirilmesinde kullanılan bu yöntem örneği olarak Hierapolis Antik Kenti Gymnasion’unda içten dübel/zıvana ile bağlantısı sağlanarak birleştirilen sütun tamburu gösterilebilir **(Resim 9)**⁹⁸. **Kat. No: 4**’te yer alan Kadın Heykelinin sol kolundaki zıvana deliği, Antik Dönem’de dikey olarak kırılmış olan kol parçasının şu anda mevcut olmayan diğer parça ile yeniden birleşiminin dübel/zıvana ile sağlanması da bu onarım için örnek olarak gösterilebilir.

Günümüzde J. Paul Getty Müzesi koleksiyonunda yer alan, MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bir Kadın Başı’nın arka kısmında antik onarım amacıyla açılan zıvana/dübel delikleri de bu onarım türüne bir örnektir **(Resim 10)**⁹⁹.

Yine bu başlık altında kendi parçasıyla yapılan onarıma ilişkin farklı bir birleştirme yöntemi ise yapıştırıcı/bağlayıcı kullanılarak yapılan uygulamalarda kırık kesitin tamamında ya da merkezde bir bölümünde yüzeyin taşçı aletleri ile pürüzlendirilerek veya burgu/matkap ile delikler açılarak diğer parça ile tutunma yüzeyi oluşturup daha kuvvetli bir birleşim sağlanmasıdır. **Kat. No: 25**’te yer alan lahit parçasında üst pervazın sol köşesinde birleşeceği şu an mevcut olmayan diğer parçaya daha iyi tutunmasını sağlamak için açılan delikler, yapıştırıcı/bağlayıcı kullanılarak yapılan yeniden birleştirmeye bir örnektir.

Kendi parçası ile yapılan onarımlardaki son farklı uygulama ise birleşimin dışarıdan, kırığın gerektirdiği şekillerde kullanımı tercih edilen metal bağlantı elemanları ile desteklenmesidir. Burada yine yapıştırıcı/bağlayıcı kullanımı söz konusudur ancak yaygın olarak “U” **(Resim 11)** ya da “kırılma kuyruğu” **(Resim 12)** formu kenetlerle birleşim dışarıdan desteklenmektedir. Bu onarıma örnek olarak **Kat. No: 28**’de yer alan Louterion/Perirrhanterion’un birleşiminde kullanılan kırılma kuyruğu kenetler gösterilebilir. **Kat. No: 20**’de yer alan *Architrav* bloğu parçasında ise yeniden birleştirme için “U” kenet kullanılması tercih edilmiştir. Hierapolis’teki Tiyatro’nun MS 350 ve 352 yılları arasındaki restorasyonu sonrasında sahne binasının ikinci sırasındaki *Architrav* bloğunda da, bloğun ön kısmına yerleştirilmiş “U” şeklinde büyük bir kenet kullanılmıştır¹⁰⁰. Bu onarım, özellikle Küçük Asya’da *Architrav* bloklarında, sütun başlıklarında, duvarlarda ya da yerçekimine karşı birleşimlerinin desteklenmesi gereken durumlarda kullanılan yaygın bir türüdür. Hierapolis tiyatrosunda olduğu gibi Aphrodisias, Ephesos, Nysa, Milet, Perge, Sardis ve Smyrna tiyatrolarında da aynı uygulamanın görüldüğü örnekler mevcuttur. Kenetlerin bloklar üzerindeki konumları nedeniyle onarımın fark edilmemesi mümkün olmayacağından

⁹⁸ Ismaelli, 2013: 5-8.

⁹⁹ Frel, 1984: 80-81, (fig. 14-15).

¹⁰⁰ Ismaelli, 2013: 7 (fig. 5-G).

muhtemelen metal bağlantı elemanlarını gizlemek için sıva/harç/balmumu gibi bir malzemeye estetik olarak kapatılmış olmalıdırlar ancak uygulanmış olabilecek bu yöntemle ilgili herhangi bir ize rastlanmadığı belirtilmektedir¹⁰¹.

Yine başka bir Antik onarım örneği de Magnesia Artemis Tapınağı'nda bulunan kırık bir tamburda görülmektedir (**Resim 13**). Onarım görmüş olan tamburun üzerinde yer alan kenet yuvaları ve diğer tapınak buluntularında rastlanmayan bir uygulama olan akıtma kanalının aynı sütun içinde görülmesi ile önemli bir bulgu sayılırken, bu bulgularla bağlantılı olarak sütunun daha geç bir dönemde onarım görmüş olabileceği ifade edilmektedir¹⁰².

Bu son onarım yöntemi sadece mimariye ait parçaların birleştirilmesinde kullanılmamaktadır. Tez kapsamında incelenen katalog eserlerinin içindeki birçok eserde benzer birleştirme örnekleri mevcuttur. Özellikle heykeller arasında bu onarımın en bariz örneklerinden biri **Kat. No: 12**'de yer alan Nemesis Heykelciği'dir. İki parça halinde yatay aksta kırılan heykelcik 3 adet "U" formu kenetle birleştirilmiştir. Heykeller üzerinde Antik Dönem'de gerçekleştirilen, eserin dışından görülebilecek şekilde yapılmış bu ve benzeri birleştirme örneklerinde, yukarıda bahsedilen mimari parçalarda metal bağlantı elemanlarının görünmesini engellemek için yapılmış olduğu düşünülen estetik sıva/harç gibi benzer uygulamalar yapıldığı antik ve modern kaynaklardan bilinmektedir. Antik yazarlar tarafından, heykellerin çok renkliliğini canlandırmak ve yüzeye parlak, sıcak bir ton vermek için üzerlerine sürülen yağ ve balmumu patinasını belirtmek için kullanılan Yunanca bir terim olan *ganosis*¹⁰³ zamanla atmosferik koşullardan etkilenecek bozulmaya açık olduğundan, periyodik olarak yenilenmesi gereken bir işlem olup döneminde sürekli bakım ve onarımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ganosis'in temel malzemesi balmumu, temel prensibi ise ısı kullanımudur. Isı aynı zamanda *ganosis* prosedüründe balmumunun taş yüzeyine kısmen nüfuz etmesini sağlamak için de kullanılır¹⁰⁴. Vitruvius da aynı işlemi tarif ederek duvar resimlerindeki uygulamayı anlattıktan sonra "*..... tıpkı çıplak heykelleri ovup parlatır gibi. Yunancada bu işleme ganosis (parlatma) denir.*" şeklinde tanımlamaktadır¹⁰⁵. *Ganosis*, mimari parçaların yanı sıra mermer heykeller üzerinde de yaygın olarak kullanılmıştır. Taş yüzeyini bozulmadan korumak ve aynı zamanda beyazlığı kırarak hafif sıcak bir ton vermek için heykellerin çıplak kısımlarına pigmentsiz rafine (Kartaca) balmumu sürüldüğü ifade edilirken aynı zamanda heykellerin

¹⁰¹ Ismaelli, 2013: 6-7 (fig. 5-6).

¹⁰² Demirtaş, 2006: 55-56. (Lev.33d-e.)

¹⁰³ <https://www.treccani.it/vocabolario/ganosis/> 11.12.2023

¹⁰⁴ Freccero, 2002:5.

¹⁰⁵ Vitruvius, çev. 2019: 287.

boyalı kısımlarında, açıkta kalan boyalı bezemeyi hızlı bir şekilde kaybolmaktan ve bozulmaktan korumak için de kullanılmıştır¹⁰⁶.

Dışardan kenet uygulaması sadece kırık parçaların yeniden birleştirilmesi için değil basitçe hasar görerek çatlamış eserlerde çatlakların ilerlemesini durdurarak sabitlemek ve güçlendirmek için de kullanılmaktadır¹⁰⁷. Taş ocaklarında bulunan sütunlarda, ocaklardan yeni çıkarılmış bloklarda, bazı antik kentlerde tespit edilen mimariye ait çeşitli örneklerde olduğu gibi, henüz inşaat aşamasında çatlakların varlığı fark edildikten hemen sonra güçlendirilen bloklar için çatlama önleyici kenetlerin kullanımı kanıtlanmıştır¹⁰⁸. **Kat. No: 23**'te yer alan Girlandlı Lahit, çatlağın ilerlemesini durdurmak için uygulanan bu yönteme bir örnektir.

3.2 Benzer Parça ile Yapılan Onarım Uygulamaları

Bu onarım türü¹⁰⁹, eserin tümünü etkilemeyen durumlarda bölgesel kırık, çatlak ya da taşın yapısından kaynaklı bozulmaların etkilerini ortadan kaldırmak için uygulanan, hasarlı olan parçanın çıkarılarak yerine kendi malzemesinden ya da benzer bir malzemedan hazırlanan yeni bir parçanın yerleştirilmesi prensibinden oluşmaktadır.

Parçaların birleştirilmesini kolaylaştırmak için yeni bir temas yüzeyi oluşturacak şekilde kırık kesit hazırlandıktan sonra kasıtlı olarak değiştirilen ve yama ya da Yunancada “eklenen/bütünleştirilen şey” anlamına gelen emblema’nın, bir yapıştırıcı/bağlayıcı ya da zıvana/kenet ile çıkarılan hasarlı parçanın yerine yerleştirilmesi işlemidir¹¹⁰. Emblema’nın uygulandığı esere birleştirilmesinde, birleşme teknikleri tek başına tercih edilebileceği gibi bir arada da uygulanabilir. İyi bir birleşme sağlamak için her iki temas yüzeyi de tamamen değiştirilerek yeniden şekillendirilir. Yeni eklenen parçanın ağırlığı, uygulandığı yerin konumu, ana eserin işlevi ve kullanım yeri, birleşim tekniğinin tercih edilmesindeki belirleyici unsurlar arasındadır¹¹¹. MÖ geç 5. yüzyıla ait Atina, Agora Müzesi koleksiyonunda yer alan bir Herme başının alt dudığında, dudakların ayrılma çizgisini ve ağız çevresindeki bıyık ve sakal kenarlarını takip edecek şekilde düzgünce kesilmiş bir yama/emblema ile onarım yapılmıştır (**Resim 14**)¹¹². Bu onarım türündeki birleştirme tekniklerine ek olarak bazı

¹⁰⁶ Freccero, 2002:7.

¹⁰⁷ Ismaelli, 2021:23. ; Ismaelli, 2013: 8.

¹⁰⁸ Ismaelli, 2013: 8-9 (fig. 7).

¹⁰⁹ Ismaelli, 2013; Ismaelli, 2021 yayınlarında, malzeme ve uygulamalara göre B, C ve D olmak üzere 3 ana tip olarak sınıflandırmıştır.

¹¹⁰ Ismaelli, 2013:10-25 (Fig. 9-10-11-12-13-14)

¹¹¹ Ismaelli, 2021:22.

¹¹² Harrison, 1990: 165.

örneklerde yeni eklenen parçanın, herhangi bir bağlayıcı ya da zıvana kullanılmadan sadece yer çekiminden faydalanarak birleşimleri sağlanmaktadır. Bu durum özellikle mimari parçalar için yapı içinde yatayda konumlanan eklerin sağlam bloklar tarafından desteklendiği örnekler için geçerlidir. Ancak heykellerde de yine ek parçanın konumuna göre uygulandığı örnekler mevcuttur¹¹³.

Kat. No: 11, Kat. No: 14, Kat. No: 16, Kat. No: 17, Kat. No: 18, Kat. No: 19, Kat. No: 21, Kat. No: 24, Kat. No: 26'da yer alan katalog eserleri bu onarım kapsamındadırlar.

3.3 Yeniden İşleyerek Yapılan Onarım Uygulamaları

Tez kapsamında incelenen eserler arasında bu onarım tekniğinin uygulandığı örnek eser olmamakla birlikte genel tipolojik bir değerlendirme yapılabilmesi için bu başlığa yer verilmiştir.

Bu onarım¹¹⁴ uygulamasında onarım ihtiyacı olan ana eser olduğu gibi korunmaktadır. Ancak hasar durumuna göre kısmen ya da tamamen düz ya da bezeme/form takip edilerek yeniden işlenmesi yöntemiyle yeni bir yüzey elde edilmektedir. Bu tür bir onarım, mimari yapı içinde uygulandığında bloğun orijinal işlevini değiştirmez¹¹⁵. Ayrıca bu uygulama, onarımın yanı sıra heykel, lahit ve mezar steli gibi eserlerde yeniden kullanım amacıyla sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir¹¹⁶.

3.4 Zıvana Kullanılarak Yapılan Onarım Uygulamaları

“Kendi Parçası ile Yapılan Onarımlar” ile “Benzer Parça ile Yapılan Onarım Uygulamaları” başlıkları altında parçaların birleşimi için kullanılan metal bağlantı elemanlarından biri olan zıvana, Antik Dönem onarımlarında sıklıkla tercih edilmektedir. Malzeme olarak genellikle demir ya da bronzun tercih edildiği ancak daha erken örneklerde ahşabın da kullanıldığı zıvana, aynı zamanda “pim” ya da “dübel” olarak ta ifade edilmektedir¹¹⁷.

Yeniden birleştirmede de kullanılması nedeniyle onarım başlığı altında ele alınsa da aslında birleştirme amaçlı kullanılan ve dikey bağlama ögesi olarak özellikle yapılarda yerine oturtulan bloklarda ya da sütun tamburlarında istisnalar hariç hemen hepsinde bağlantıyı

¹¹³ Ismaelli, 2013:10-25 (Fig. 11-13)

¹¹⁴ Ismaelli, (2013) ve (2021) yayınlarında Tip E olarak belirlenen onarım tipidir.

¹¹⁵ Ismaelli, 2013: 25-26 (şekil 24)

¹¹⁶ Frel, 1984:73-92.

¹¹⁷ Frel, 1984:74; Harrison, 1990: 165; Çelik, 2020:89.

sağlamak amacıyla kullanılan gereçlere zıvana, onların yerleştirilmesi için açılan yuvalara da zıvana yuvaları denilmektedir. Zıvana yuvaları, silindirik, kare ya da dikdörtgen formlu olmakla birlikte kama, çengel ve T formlu zıvanaların da kullanıldığı bazı istisnai örnekler mevcuttur. Daha çok silindirik formlu olan zıvanaların kullanılmasının boru şeklindeki matkabın kullanım kolaylığı nedeniyle tercih edildiği düşünülebilir. Ayrıca sütun tamburları gibi dairesel formlu yapı elemanlarında özellikle merkezi silindirik yuvaların kullanılmasında tamburların birbirleri üzerine yerleştirilirken döndürülebilmelerini kolaylaştırması açısından da tercih edildikleri ileri sürülmektedir. Birleştirme amacıyla kullanılan zıvanalarda, zıvanaları hem yuvalarına sabitlemek hem de hava ile temasını keserek bozulmalarını ve taşlarda zamanla çatlama ve kırılmalara yol açmalarını engellemek için ise bağlayıcı olarak kurşun kullanılıyordu¹¹⁸.

Yeniden birleştirme açısından değerlendirildiğinde ise onarım yapılacak eserin işlevi, konumu, parçaların büyüklüğü ile ağırlığı birleştirmede kullanılacak yapıştırıcı/bağlayıcı harcı destekleyecek olan zıvananın boyutu ve şeklinin belirlenmesinde etkilidir.

Antik Dönem’de onarım amacıyla kullanılan zıvanalarda metalin atmosferik etkilerle oksitlendiği ve bozulmalara sebep olduğu bilindiği halde genellikle malzeme olarak demir kullanımı tercih edilmiştir. Ancak mümkün olduğunca demirin oksitlenmesini engellemek için de ya kurşun kaplamalara başvurulmuş ya da birleşim yerleri derz harçlarıyla kapatılarak oksitlenmeye karşı önlem alınmıştır. Her ne kadar demir zaman içinde bozulmaya uğrasa da günümüzde birçok eserde Antik Dönem’de yapılan zıvanaların içinde orijinal konumunda korunduğu örneklerin varlığı, bu onarım müdahalelerinin dayanıklılığını göstermektedir¹¹⁹.

Bu onarım uygulaması özellikle heykellerde çok tercih edilmektedir. MÖ 480-470 yıllarına tarihlenen Atina Agora Müzesi koleksiyonunda yer alan bir Herme başının kırık olan burnu, Antik Dönem’de zıvana ile onarılmıştır (**Resim 15**). Kırık yüzeyi bağlayıcı yapıştırıcı/harcın daha iyi tutunmasını sağlayacak şekilde düzeltilerek ortasında silindirik bir zıvana yuvası açıldıktan sonra yeni parçanın daha sağlam tutunmasını sağlamak için içine bir zıvana yerleştirilerek onarım yapılmıştır. Zıvana yuvasında demir oksit lekeleri olmaması nedeniyle olasılıkla bronz bir zıvana kullanılmış olduğu ifade edilmektedir¹²⁰.

Yine Atina Agora Müzesi koleksiyonunda yer alan başka bir Herme örneğinde ise yanaklar, bıyık ve sakal bölgesinden oluşan oldukça stilize bir işçilikle yapılmış

¹¹⁸ Bingöl, 2008:104-107.

¹¹⁹ Ismaelli, 2013:9.

¹²⁰ Harrison, 1990: 165.

yama/emblema olduğu ileri sürülen parçada, diğer parçasıyla yeniden birleştirmek için açılmış olan bir zıvana yuvası bulunmaktadır¹²¹.

3.5 Kenet ile Yapılan Onarım Uygulamaları

“Kendi Parçası ile Yapılan Onarımlar” ile “Benzer Parça ile Yapılan Onarım Uygulamaları” başlıkları altında parçaların yeniden birleşimi için kullanılan metal bağlantı elemanlarından bir diğeri olan kenet aslında mimaride blokların sabitlenmesi için kullanılan yatay bağlama öğelerindendir. Kırangıçkuyruğu, Z, Çift, Dar ve Geniş U olmak üzere dört tipi vardır. Prensip olarak zıvanalarla alttaki bloğa bağlanan ve yanındaki bloğa tamamen yanaştırılarak aynı seviyede olan blokların birbirlerine üstten kenetlerle bağlanmaları gerektiği için sayıları blokların uzunluğuna, ölçüleri ise kenetlerin form ve uzunluklarına göre belirlenerek açılan kenet yuvalarına kenetlerin yerleştirilmeleridir. Kenetler yerleştirildikten sonra hem iyi bağlanabilmeleri hem de demir gibi metallerde oksitlenmeyi de önlemeleri için yuvaya kurşun dökülürdü. Aynı zamanda kurşun, esnek yapısından dolayı blokların hareketlenmesi halinde oluşabilecek bir sürtünmeyi azaltmak amacıyla da kullanılmaktaydı¹²². Tez kapsamında incelenen eserlerde Antik onarım amacıyla kullanımı tercih edilen kenet tipleri ise kırangıçkuyruğu ve U kenetlerdir.

Temellerdeki yerleşim değişiklikleri veya sismik şokların neden olduğu olası hareketler nedeniyle derzlerin genişlemesini önlemek amacıyla blok taşlarla yapılan bir yapının elemanlarını sağlamlaştırmak için kullanılan kenetlerin tercih edilen en eski şekli ise çift kırangıçkuyruğu kenettir. Çünkü bu şekil meşe, sedir ya da zeytin gibi sert ağaçlardan kenet yapımına elverişliydi ve ayrıca kereste işlerinde ve marangozlukta derzler için kullanılan bir şeklin de devamıydı¹²³.

Taşların onarım için yeniden birleştirilmesinde kullanılan kenetler de yine aynı hizada olan birleşecek parçaların ölçülerine göre belirlenen kenet türüne uygun açılan yuvalara yerleştirilen kenedin, kurşunla perçinlenmesi prensibiyle uygulanmaktadır.

MÖ 2. bine ait ender örneklerden biri, Zincirli’de yapılarda taşların bağlanmasında kullanımına rastlanmayan ancak kırık bir sütun kaidesinin onarımında kullanılan iki kanatlı küçük bir kırangıçkuyruğu kenettir¹²⁴.

¹²¹ Harrison, 1990: 165-167 (Şekil 4a-4b)

¹²² Bingöl, 2008:112-113.

¹²³ Adam, 2005: 96.

¹²⁴ Naumann, 2019:114, şekil 110.

Vitruvius 2. Kitap, 8. Bölümde duvar örme teknikleri sebebiyle zamanla dağılan ve yıkılan anıt mezarlardan örnek verirken duvarların güçlendirilmesi ve de daha sağlam yapılması için uygun örgü sistemini anlatmış sonrasında ise satırların demir kenetlerle ve kurşunla birbirine bağlanması gerektiğini böylece malzemelerin yığılmadan düzgün döşenerek elde edilen duvarın kenet bağlantıları nedeniyle yıkılmalarının mümkün olmayacağını ifade etmiştir¹²⁵.

3.6 Bağlayıcı Malzeme Olarak Harç veya Yapıştırıcı Kullanılarak Yapılan Onarım Uygulamaları

Taş eserler üzerindeki Antik onarımlarda, onarım ihtiyacı olan esere göre belirlenen gerek kendi parçasıyla yama/emblema kullanılarak gerekse de zıvana ve kenet ile yapılan yeniden birleştirmelerde aynı eser üzerinde farklı tekniklerin birlikte uygulandığı örnekler mevcuttur¹²⁶. Ancak hangi teknik kullanılırsa kullanılsın olasılıkla yeniden birleştirmelerde ortak olan, parçaların önce bir bağlayıcı yapıştırıcı harçla birleştirilmiş olmalarıdır.

Bağlayıcı yapıştırıcı özelliğinin dışında yüzey kaplayıcı olarak ta kullanılan harç/sıva, aynı zamanda onarımlarda kullanılan metal bağlantı elemanlarının gizlenmesinde kullanılırken, taşlardaki boşlukları ve aralıkları doldurmak ve birleştirilen parçaların ince derz dolgularını yaparak onarımın daha az belirgin olmasını sağlamak için de kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir¹²⁷.

Kayayı yakarak bağlayıcı madde üretmenin bulunuş tarihi çömlekçilik sanatı kadar eskilere gitmektedir. MÖ 6. binyılda Çatalhöyük'te duvar süslemesi olarak alçı sıvalar kullanılmış ancak taşları alçı ile yapıştırma fikri ilk olarak 3. binyılda Mısır'da ortaya çıkmıştır. Genel olarak, alçı ya da kireç bazlı harçların kullanımı yüzyıllar boyunca doğuyla sınırlı kalmış ve bu tekniğin Yunan mimarisine girmesi Hellenistik Dönem'e kadar aralıklı olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Yunanlılar kirece aşına olsalar bile, onu sadece sıva, boyalı sıva ve su yalıtımı için kullanmışlardır. Romalılar tarafından yapılan önemli katkı ise moloz duvarlarda bağlayıcı harç üretiminde kirecin kilin yerini alarak yaygın olarak kullanılması ile daha kalıcı bir bağlayıcı/yapıştırıcı elde edilmesidir¹²⁸.

Çeşitli birleştirme teknikleri ve malzeme seçimlerinde heykeltıraşlık ya da ahşap işçiliği gibi diğer zanaatlardan teknik anlamda örnek alınması durumu sıva/alçı ve yapıştırıcıların kullanımında görülmektedir. Kireç sıva kullanımı, özellikle kireçtaşı gibi

¹²⁵ Vitruvius, Çev.2019: 79.

¹²⁶ Ismaelli, 2013:10.

¹²⁷ Hierapolis'te ve Tripolis ad Maeandrum'da yapılan araştırmalar ile belirlenmiştir. (Ismaelli, 2021:38.)

¹²⁸ Adam, 2005:116.

gözenekli malzemelerin varlığında Arkaik Dönem’de Yunan mimarisinin yaygın bir özelliğiiken, Hellenistik dönemde İskenderiye’de mermer heykeltıraşlık eserlerinde de görülmektedir. Mimariyle ilgili olarak, MÖ 372-278 yılları arasında yaşamış olan Aristoteles’in öğrencisi filozof Theophrastus Makedonya’daki Tympaia’dan gelen alçıtaşının topraktan çok taşa benzeyen özel niteliğini ve teknik detaylarını anlatırken alçıtaşının suyla karıştırıldığında özellikle yapıştırıcı olarak kullanımının uygunluğundan bahseder¹²⁹.

Hem mimari hem de heykel restorasyonunda kullanımları tespit edilen ve Theophrastus tarafından da anlatılmış olan Antik restorasyonlarda kullanılan bağlayıcı harçlar ve sıvaların fiziksel özelliklerini değerlendirebilmek atmosferik etkenlere maruz kalmış eserler üzerinden iyi örnekler elde etmenin zorluğu nedeniyle genel olarak mümkün olamamaktadır¹³⁰.

Taşı onarmak, boşlukları doldurmak ve yüzey hasarını maskelemek için kullanılabilen sıva/harçların dışında bağlayıcı olarak hayvansal ve bitkisel bazlı tutkallar da kullanılmıştır. Antik kaynaklarda *kolla* ya da *glutinum* olarak da adlandırılan ve kullanım alanlarına göre farklı isimler alan tutkallar, Hellenistik dönemde, kusurları ve hasarları gizlemek için balmumu ile birlikte uygulanmasına izin verilmediğine ilişkin inşaat şartnamelerinde yer alması ile de kullanımına başvurulduğunu göstermektedir¹³¹.

Yapıştırıcıların kullanımı, yapıştırıcıları balık tutkalı, sığır tutkalı gibi içeriklerine ya da ahşap tutkalı, marangoz tutkalı, heykel tutkalı gibi amaçlarına göre sınıflandıran Antik kaynaklarda oldukça çok görülmektedir. Yunanca bir metnin geç dönem Latince çevirisi olan *Compositiones*, mermer tozu için bağlayıcının birinde *taurokolla*, diğerinde ise kazein ve balık tutkalı olan iki taş tutkalı türünün tariflerini vermesi açısından önemlidir¹³².

Kat. No: 24’te yer alan 2003/172 envanter numaralı Dionysiak Lahit üzerinde teknenin ön uzun yüz sol üst köşesinde yer alan yama/emblema’nın yerine birleştirilmek için kullanılan, az miktarda korunmuş halde bulunan beyaz renkli bağlayıcı sıva/harç kalıntıları görülmektedir.

Yukarıdaki onarım sınıflandırmalarına ek olarak özellikle mimaride uygulanan ve hasarlı blokların tamamen değiştirilerek yerlerine hazırlanan yeni blokların yerleştirilmesi prensibi ile yapılan onarımlar da vardır¹³³. Bu onarımda bir yama/emblema ile birleştirme ya da yüzeyin yeniden işlenmesi şeklinde bir müdahale olmaz ancak statik olarak hasarlı blok

¹²⁹ Ismaelli, 2021:37.

¹³⁰ Ismaelli, 2013:11.

¹³¹ Ismaelli, 2013:11.

¹³² Ismaelli, 2021:40.

¹³³ Ismaelli, 2013 ve 2021 yayınlarında Tip F olarak belirlenen onarım tipidir.

tamamen değiştirilerek benzer ya da farklı bir taşın, bloğun bezeme stiline yakın şekilde yeniden işlenerek yapı içindeki yerine yerleştirilmesi ile gerçekleştirilir. Bu durum büyük bir heykel grubunun içinde bir onarım ihtiyaı olduğunda da aynı şekilde yapılabilir. M 4. yüzyılda meydana gelen bir depremten sonra hasar gören Olympia Zeus Tapınağının batı alınlığında yer alan köşe figürlerinin ancak dikkatle incelendiği zaman orijinalinden ayırt edilebilecek şekilde farklı bir mermerden işlenerek mevcut yapıya yeniden yerleştirilmeleri, bu onarım tipinin en iyi bilinen rneklerindendir¹³⁴. Ayrıca sıva tamamlamaları ile özellikle Atina Akropolis’inde ve Delphi Apollon tapınağında Arkaik Dönem onarımlarında kullanılan yüzeysel boşlukların ve kusurların erimiş kurşunla doldurulması gibi uygulama örnekleri de bilinmektedir¹³⁵. Roma Dönemi’nde Pompeii’de ise sokaklardaki bozuk yolları onarmak için erimiş demir kullanıldığı tespit edilmiřtir¹³⁶.

¹³⁴ Harrison, 1990: 170.

¹³⁵ Ismaelli, 2021:23.

¹³⁶ Pohler, E., v.d. 2019: 237-262.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA MÜZESİ'NDE ANTİK RESTORASYON TESPİT EDİLEN TAŞ ESERLER

4.1 Heykeller

4.1.1 Kadın Heykeli (Env. No. 2.18.87) (Kat No:1)

Kat. No:1'de yer alan 2.18.87 envanter numaralı Kadın Heykeli (**Resim 16**), Perge Antik Kenti Tiyatrosunda niş hizasında *pulpitum*'un alt yapısının çökmüş olan tuğladan örülü tonozunun içinde düşmüş halde bulunmuştur¹³⁷. Kasık hizasından iki ana kırık parça halinde bulunarak yapıştırılan ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış olan heykel, 1987 yılı kazılarında ayak ve *plinthe* bulunamadığı için ayağa kaldırılamamış ancak daha sonraki yıllarda sağ ayak *plinth* ile birlikte bulunarak gövdeyle birleştirilmiş ve eksik kısımlar kireç harçla tamamlanarak ayağa kaldırılmıştır.

Üzerinde göğsün altından bir kuşakla bağlanmış düğmeli bir *khiton* ile onun üstünde arkadan gelip göbek hizasında kalın bir tomar yaparak sola doğru kıvrımlarla inen bir *himation* vardır. *Himation*'un, sol omuzundan öne ve sol kol üzerinden atılan serbest uçları zengin kıvrımlarla aşağı sarkar. Sağ bacak taşıyıcı, sol bacak serbesttir. *Plinthe*'nin sol kısmı ile baş boyundan, sağ kol pazudan itibaren kırık ve noksandır. Boyunun kalan kısmından başın sağa dönük olduğu anlaşılmaktadır. Sol elinde üst kısmı kırık ve noksan olan *cornucopia* tutmaktadır¹³⁸.

Heykelin sağ kol kırık kesitinde antik onarım olarak değerlendirilebilecek 4 cm genişliğinde ve içeriye doğru 6 cm derinliğinde devam eden içinde metal iz ya da kalıntısı bulunmayan dörtgen formlu bir zıvana yuvası mevcuttur (**Resim 16a**). Bir diğer antik onarım izi ise sol elinde tuttuğu ve bir kısmı korunmuş olan *cornucopia* üzerinde bulunan 13 cm uzunluğunda, 2,3 cm genişliğinde ve 3,3 cm derinliğinde dar U kenet yuvasında görülür (**Resim 16b**). Yuva içinde kanal boyunca yer yer demir oksit kalıntıları gözlemlenebilmektedir. Yuvanın bir ucunda ise perçinlemede kullanılan kurşunla ilişkilendirilebilecek beyaz kalıntılar mevcuttur. Bunların dışında *cornucopia*'nın uç kısmına birleşik işlenen sol el bileğinin kola sonradan birleştirildiğini gösteren 5,6 cm uzunluğunda, 2,8 cm genişliğinde ve 3,4 cm derinliğinde olan bir dar U kenet yuvası daha mevcuttur. Ancak

¹³⁷ İnan, 1988: 209.

¹³⁸ Prof. Dr. Jale İNAN, İnan,1988:209.'da heykelin sol elinde tuttuğu bereket boynuzu/*cornucopia* nedeniyle Tykhe isminin verilebileceğini ifade etmektedir.

kırık izinden 10,5 cm uzunluğunda ve 1,6 cm genişliğinde olduğu anlaşılan kanal üzerinde demir oksit kalıntıları görülen bu kenet, onarım amaçlı yapılmamış olmalıdır ki sol bilek kesitinin düzenli yapısı (**Resim 16c**) kol ile bağlantının kenet kullanılarak yapıldığını ve muhtemelen *cornucopia* üzerindeki kenedin ise kırık şekli ve konumuna bakıldığında üretim, taşıma ya da kullanım sırasında oluşan bir kırık ya da çatlağın birleştirilmesi ya da sağlamlaştırılması amacıyla yapılan bir onarım müdahalesi olarak değerlendirilebilir.

Kat. No: 9'da yer alan Harpokrates Heykeli'nin sol elinde tuttuğu *cornucopia*'nın da uç kısmında Antik onarım müdahalesi vardır. Ancak yöntem olarak kenet yerine zıvana kullanımı tercih edilmiştir.

Sağ koldaki zıvana yuvası, kırığın yapısındaki düzensizlik sebebiyle onarım amaçlı yapıldığı ihtimalini yükseltse de alt kısımda yüzeyi düzgün tıraşlanmış küçük bir kısmın korunmuş olması heykelin üretimi sırasında heykeltıraş tarafından ayrı işlenmiş kolun sonradan eklenmesi nedeniyle yapılmış olma ihtimalini de düşündürmektedir.

Tüm izler değerlendirildiğinde mevcutta birçok eserde olduğu gibi bu heykel üzerinde de belirlenen her müdahale onarım olarak kabul edilemez ya da kesinlik verilemez. Ancak elin birleşiminin dışında, *cornucopia* üzerindeki kenet yuvasının yüzeydeki banda göre konumu nedeniyle onarım amacıyla yapılmış olma olasılığı yüksekken bileğin hizasından bakıldığında da *cornucopia*'nın ucunun el ile birlikte işlenerek hem yandan hem de *cornucopia*'nın üzerinden kenetle birleştirilmiş olması ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

4.1.2 Erkek Heykeli (Env. No. 4.14.83) (Kat No:2)

Kat No: 2'de yer alan 4.14.83 envanter numaralı Erkek Heykeli (**Resim 17**), 1965 yılı çalışmalarında Perge Tiyatrosunun Sahne Binasında bulunmuş, 1983 yılında ise müze envanterine alınmıştır. 114 cm yüksekliğinde, 76 cm genişliğinde ve 40 cm kalınlığında olan Roma Dönemi'ne tarihlenen heykelin başı boyundan, sağ kolu omuzdan, bacakları baldırdan itibaren kırık ve noksandır. Elbisesi (*chlamys*) vücudu cepheden açıkta bırakacak şekilde sol omuzdan aşağı ve arkaya doğru toplanmıştır. Sol el dirsekten kıvrılarak bele dayanmış ve elbise kıvrımları arkaya doğru toplanmıştır. Sağ omzun ön ve arka bölümünde verev inen büyük parça kayıpları vardır. Mevcut olan sol elinde başparmak dışında diğer parmaklar kırık ve noksandır. Sağ bacak kasık hizasından kırık olup yapıştırılmıştır. Eser genelinde yer yer aşınmalar görülmektedir. Ayrıca elbise kıvrımlarında, kamasının kabzasında ve cinsel organında küçük parça kayıpları mevcuttur.

Heykelin sol elinde Antik Dönem’de üretim, taşıma ya da kullanım sırasında kırılan orta parmağının yeniden birleştirilmesi için 3 cm çapındaki kırık yüzeyi düzleştirildikten sonra merkezine 0,6 cm çapında ve 1,8 cm derinliğinde bir zıvana yuvası açılmıştır (**Resim 17a**). Zıvana olarak kullanılan metale ait herhangi bir iz bulunmamakla birlikte bu tip birleştirmelerde daha çok malzeme olarak demir kullanımı tercih edildiği için bu örnekte de demir zıvana kullanılmış olma olasılığı yüksektir.

Heykellerin el, ayak ve burun gibi bölümlerinde oldukça çok rastlanan kırık yüzeyin şekillendirilerek zıvana ile yapılan bu yeniden birleştirme müdahaleleri, heykeltıraş tarafından heykelin işlenmesi sırasında yapılmış olabileceği gibi kullanım sırasında oluşan tahribatlar nedeniyle de uygulanabilmektedir.

Kat. No: 3’te yer alan Marsyas Heykeli’nin sağ el parmağı ile **Kat. No: 8**’de yer alan Aphrodite Heykeli’nin sağ el parmağında yapılan zıvana ile yeniden birleştirmeler bu heykeldeki uygulama ile aynıdır.

Günümüzde J. Paul Getty Müzesi koleksiyonunda yer alan sol serçe parmağında düzeltilmiş kırık kesite açılan zıvana yuvası içinde demir zıvana ile korunmuş halde bulunan Artemis heykeli, 4.14.83 envanter numaralı eserle aynı yeniden birleştirme yöntemine sahiptir (**Resim 18**). Her iki örnekte de onarımın heykeltıraş tarafından çalışma sırasında mı yoksa daha sonra mı yapıldığına karar vermek oldukça zordur.

Metropolis Antik Kenti Gymnasion-Hamam yapısında bulunmuş olan HM.97-152 Kazı kasa numaralı bir sol elin serçe parmağında yer alan Antik Dönem’de kırılarak yeniden birleştirilmek için açılan içinde demir zıvanası ile birlikte korunmuş durumda olan küçük bir zıvana deliği, aynı tekniğinin kullanıldığı bir onarım örneğidir¹³⁹.

Artemis heykelinde küçük parmakta yer alan onarımın dışında başında da bir yeniden birleştirme uygulaması mevcuttur. Aynı eser üzerinde yer alan iki farklı uygulamada kırık yüzeylerin düzeltilme şekilleri karşılaştırıldığında parmaktakinin yapım sırasında olan birincil bir onarım olma ihtimalinin yüksek olduğu ancak başta yapılan kırık kesit düzeltilmesinin daha özensizce yapılmış olması ve kurşun içine demir bir zıvana uygulanarak yapılan müdahalenin ise Antik Dönem’de kırılan başın yeniden birleştirilmesi için uygulanan bir ikincil onarım olduğu ifade edilmektedir¹⁴⁰.

¹³⁹ Aybek, 2004: 86. Lev. XV.

¹⁴⁰ Frel, 1984: 74.

4.14.83 envanter numaralı Erkek Heykeli'nin sol orta parmağında yer alan yeniden birleştirmede heykel üzerinde başka bir onarım müdahalesi mevcut olmadığı için karşılaştırma yaparak bir sonuca varmak mümkün değildir. Ancak kırık yüzeyin düzeltilerek birleştirme için daha uygun hale getirilmesi, zıvana ile birleştirme uygulamalarında önemli bir işlem aşamasıdır. Bu eser özelinde değerlendirildiğinde bir kesinlik vermek mümkün olmasa da sonraki bir dönemde yapılmış olma olasılığını korumakla birlikte heykeltıraş tarafından heykelin yapımı sırasında oluşan bir birincil onarım olması ihtimali daha yüksektir.

4.1.3 Marsyas Heykeli (Env. No. 5.29.81) (Kat No:3)

Kat. No: 3'te yer alan ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış olan Marsyas Heykeli (**Resim 19**), 1981 yılı Perge Kazı çalışmalarında Güney Hamam VII no.lu mekânın doğusundaki 7 no.lu sütun kaidesi hizasında, batı duvarına 1 m mesafede bulunmuştur. Klaudios Peison Galerisi heykellerinden olup *plinthe* 'nin ön yüzünde Claudius Piso (Klaudios Peison) isimli bir kişi tarafından bağışlandığını gösteren yazıt yer almaktadır¹⁴¹.

Zagreb tipinde olan Marsyas Heykeli 20 parça halinde ele geçmiş ve parçaları kırık kırığa oturacak şekilde birleştirilerek ayağa kaldırılmıştır. Ellerindeki parmaklar, sol ayağın pilinth dışına çıkan uç kısımları, cinsel organı, sağ diz kapağı üzerindeki birleşim yerinde ve post üzerinde çeşitli parça kayıpları mevcuttur. Heykelin arka kısmının da özenle işlenmiş olması döneminde arkasının görünecek şekilde yerleştirildiğini göstermektedir¹⁴².

Kaide üzerinde ayakta hafif sola dönük vaziyette, sağ ayak taşıyıcı, sol ayak öne ve hafif yana atılmış durumda verilmiş olan heykelde saç ve sakal gür iri bukleler halinde işlenmiştir. Pars postu şeklinde *chlamys*'i boynun altından bağlanmış ve sol kol üzerinden aşağı sarkarak kaideye kadar inmektedir. Sağ tarafında ise baldır hizasından başlayan üzerinde cepheden asılı halde bir pan flüt (Syrinks) duran ağaç kütüğü destek olarak kullanılmıştır.

Heykelin sağ el serçe parmağının 2 cm çapındaki kırık kesit merkezinde 0,4 cm çapında ve 0,9 cm derinliğinde bir zıvana deliği bulunmaktadır (**Resim 19a**). Yuva içinde metal kalıntısı ya da izi tespit edilememiştir. Ancak metal olarak olasılıkla demir kullanılmıştır.

Kat No:2'de yer alan 4.14.83 envanter numaralı Erkek Heykeli'nin sol orta parmağında yer alan yeniden birleştirme ile aynı yöntemin uygulandığı Marsyas heykelinin

¹⁴¹ Akçay, 2007: 156. Lev. XL-XLI.

¹⁴² İnan, 2000; II: 46.

sağ serçe parmağında kırık yüzeyinde düzeltme yapılmadan zıvana yuvasının açıldığı ve birleştirmenin bu şekilde yapıldığı görülmektedir. Parmağın birleşen diğer parçası bulunamadığı için kırık kesitin birleştirme yapılan orijinal yüzey olup olmadığını anlamak mümkün olamamaktadır.

Jale İNAN'a göre¹⁴³ kolların ve ellerin duruş pozisyonundan figürün iki eli arasında ince uzun bir nesne tuttuğunu ve bu nesnenin kazıda heykele ait çok sayıda küçük parçanın bulunmasına rağmen hiçbir şekilde parçaların içinde bulunamayan olasılıkla bronz bir flüt olması gerektiğidir. Ancak flütün bir şekilde heykele bağlantısını gösteren bir puntello veya ize rastlanmamıştır. Bu durumla ilgili olarak “parmak eklemine açılmış delikler” olarak ifade ettiği heykelin sağ el serçe parmağındaki zıvananın açıklamasını yaparken parmak eklemlerindeki eksikliklerin mermer bloğun yetersizliğinden kaynaklanmayıp teknik bir sorun çözümü için yapıldığını, bronzdan yapılan flütün tüm parmaklar bütün olarak işlenirse ellerin içine yerleştirilemeyeceğinden gerekli parmak bölümlerini portatif işleyerek sonradan birleştirdiğini böylelikle de puntelloya gereksinim kalmadan flütün yerleştirilebildiğini ifade etmektedir.

Ancak “parmak eklemine açılmış delikler” ifadesi bu heykelde sadece sağ el serçe parmağında mevcuttur. Diğer parmakların kırık yüzeylerinde düzeltme ya da zıvana ile birleştirme yapıldığına dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Sonradan birleştirilmede kullanımına ihtiyaç duyuldu ise zıvana yuvalarının derinliği ile yeni kırılma yerlerinin karşılaştırılabilmesi açısından önemli olan parmakların parçalarının eksik olması nedeniyle, orijinal birleştirme olup olmadığı ile ilgili kesin sonuca varmak oldukça zordur.

Perge Güney Hamamı, Antoninuslar ve Severuslar dönemlerinde genişletilmiştir¹⁴⁴. Antoninuslar Dönemindeki genişletmede VII nolu mekâna yerleştirilen 11 adedi Claudius Piso adlı bir bağışçı tarafından adanan toplam 32 adet yüksek kaliteli mermer heykel bulunmuştur¹⁴⁵. Claudius Piso tarafından yapılan bu bağış, eserlerin hepsinin mekân için yeni yaptırılmasından ziyade muhtemelen çoğu heykelin başka yerden taşınarak yeni mekanlarına tekrar yerleştirilmesinden ibaretti. Orijinal olarak nerede durduklarına ve dış etkenlere maruz kalıp kalmadıklarına bağlı olarak boya ve yaldız rötuşları ile küçük kırılmaların onarımı gibi çeşitli konservasyon ve restorasyon müdahalelerine de ihtiyaç duymuş olabilirler¹⁴⁶.

¹⁴³ İnan, 2000: 48.

¹⁴⁴ Alanyalı, 2022: 122.

¹⁴⁵ Özdizbay, 2008:70.

¹⁴⁶ Wood, 2017: 448.

Bu durum da göz önünde bulundurularak kesinlik vermek mümkün olmasa da hamamın genişletilmesi evresinde yerleştirilen heykellerde rastlanması mümkün olan küçük onarım müdahaleleri bu eser içinde geçerli olabileceğinden parmakta yer alan zıvana deliği ikincil bir onarım olarak değerlendirilmektedir.

4.1.4 Kadın Heykeli (Env. No. 2013/184) (Kat No:4)

Kat. No: 4'te yer alan 2013 yılı Perge Antik Kenti kazılarında Perge Batı Cadde, Palaestra/Gymnasion yapısı T-74 no.lu karelajda bulunan ince kristalli beyaz mermerden yapılmış, 148 cm yüksekliğinde, 54 cm genişliğinde, 32 cm, derinliğinde, 2013/84 envanter numaralı Kadın Heykeli'dir (**Resim 20**)¹⁴⁷.

Khithon üzerine *himation* giyen giyimli bir kadın heykelidir. *Plinthe*'nin ön kısmı ile baş boyundan, sağ kol dirsekten, sol eli bileğinden itibaren kırık ve noksandır. Ayrıca elbise kıvrımlarında ve sol ayak parmak uçlarında olmak üzere yer yer küçük parça kayıpları görülmektedir.

Heykelin Antik Dönem'de onarım gördüğü, dirsek hizasında dikey aksta kırık olan sağ kol üzerinde yer alan 2 adet zıvana deliği ile anlaşılmaktadır (**Resim 20a**). Zıvana deliklerinden bir tanesi dirsek kısmında 0,9 cm çapında ve 2,3 cm derinliğindedir. Diğer ise bilek kısmına denk gelen bölümde yine 0,9 cm çapında ve 0,3 cm derinliğinde yarım bırakılmış bir zıvana deliğidir. Zıvana yuvalarında metal kalıntı ya da izlerine rastlanmamıştır.

Eserin dikey aksta verev bir şekilde kırılan kol parçasının yeniden birleştirilmesinde kullanılan zıvanalardan dirsek hizasında bulunanın birleştirmeyi destekleyen ana zıvana olduğu ve bu birleştirmenin heykeltıraş tarafından yapılan bir müdahaleden çok daha sonraki bir zamanda oluşan bir tahribat nedeniyle yapılan ikincil bir onarım müdahalesi olduğu değerlendirilmektedir.

4.1.5 Mousa Heykeli (Env. No. 17.7.81) (Kat No:5)

Kat. No: 5'te yer alan 1980-1981 yılı Perge Kazılarında Güney Hamam VII no.lu mekânın batı duvarının yakını ve VIII no.lu mekânın güneyinde bulunan birçok kırık parçanın bir araya getirilmesiyle bugünkü halini alan, orta gözenekli beyaz mermerden yapılmış

¹⁴⁷ Orhan, 2017: 59. (Levha XXI-XXII)

plinthe'nin ön yüzünde Claudius Piso (Klaudios Peison) isimli bir kişi tarafından bağışlandığını gösteren bir yazıt yer alan Mousa Heykeli'dir (**Resim 21**)¹⁴⁸.

Dikdörtgen bir kaide üzerinde yüksekçe bir kayalığa oturmuş halde sağ ayağını dizden yukarı doğru bükerek oturduğu kayaya koymuş, sol ayağını ise kaidenin önüne uzatmış olan heykelin sol omuz hizasından itibaren başı dâhil vücudun sağ üst bölümü kırık ve noksandır. Dirsekten bükerek yukarı doğru uzattığı sağ kolu korunmuştur. Vücudun alt kısmını örten kumaş, aşağı doğru uzattığı sol kolun dirsek hizasından dolanarak inmektedir.

Heykelin öne doğru uzattığı sol ayak parmaklarını kapsayan bölümünde 5,9 cm uzunluğunda ve 3,4 cm genişliğinde bir bölüm tıraşlanarak düzeltilmiş olup üzerinde 0,6 cm çapında ve 1,9 cm derinliğinde bir zıvana yuvası açılarak parmakların birleştirilmesi sağlanmıştır (**Resim 21a**). Zıvana yuvasında metal kalıntı ya da izine rastlanmamıştır.

Yapılan bu uygulama *plinthe*'den dışarıya çıkan parmakların birleştirilmesi için yapıldığından teknik bir ihtiyaç sebebiyle heykeltıraş tarafından çalışma sırasında yapılan bir orijinal onarım olması ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir. Heykeltıraş parmakların olduğu kısmı, tarak kemiği bitiminden düzgün tıraşlayarak oluşturduğu yüzeye ayrı bir parça halinde işleyip tek bir zıvana kullanarak birleştirmiştir. Bu heykel özelinde bu yöntemin tercih edilmesinde belirleyici olan parmakların *plinthe*'nin bitiş hizasının dışına çıkıyor olmasıdır. Ayağın altında bir desteğin dışına doğru çıkan parmakların birleştirme yüzeyi net bir şekilde kesilmiştir. Bu uygulama mermer bloğun şekli nedeniyle heykel işlenirken ortaya çıkan teknik bir ihtiyaçtan dolayı heykeltıraş tarafından çalışma anında yapılan bir uygulama olarak kabul edilebilir. Ayrıca heykel üzerinde başka herhangi bir ikincil müdahale mevcut değildir.

Benzer bir örnek günümüzde J. Paul Getty Müzesi koleksiyonunda yer alan Üzümlü Küçük Çocuk (**Resim 22**) heykelinde görülmektedir. Sağ ayak başparmağı doğrudan mermere demir bir zıvana ile birleştirilen heykelin parmağındaki birleştirme yüzeyi Mousa Heykelinde olduğu gibi düzgün bir şekilde tıraşlanmıştır. Bu örnekte de ayak *plinthe*'nin dışına çıkmaktadır. Ancak parmaklarda bütüncül bir ekleme yapmak yerine sadece baş parmakta bir sonradan birleştirme yapılması tercih edilmiştir. Bu nedenle, Üzümlü Küçük Çocuk heykelinde özellikle başka herhangi bir ikincil müdahalenin de izi olmadığı için, mermer

¹⁴⁸ Akçay, 2007: 155.

bloktaki bir kusur veya çalışma sırasında yapılan bir hatadan dolayı heykeltıraş tarafından çalışma sırasında yapılan bir ilk onarım müdahalesi olduğu değerlendirilmiştir¹⁴⁹.

Bir başka örnek ise Kuzey Suriye'de, Karkamış'ın yaklaşık 60 km güneyinde yer alan Jebel Khalid Antik Kenti Tapınağı'nda bulunmuş yüksek kaliteli beyaz mermerden yapılmış bir ayağın parmaklarından oluşan parçadır (**Resim 23**). Birleşme yüzeyi düzeltilmiş olan parçanın eksik olan baş parmağı ile düzeltilen birleşim yüzeyinde birer zıvana deliği yer almaktadır. Olasılıkla ayrı işlenerek heykele sonradan birleştirilen bir ek parça olduğu ifade edilmektedir¹⁵⁰.

Atina Agora Müzesi koleksiyonunda yer alan Theseum olarak adlandırılan tapınağın kuzeyindeki bir Ortaçağ sarnıcı dolgusunda bulunduğu için bu tapınağa ait olduğunu düşünülen bir ayağın ön kısmından oluşan ek parçası (**Resim 24**), mimari heykellerde sonradan yapılan onarımlarla heykellerin yapıları yerleştirildiği sırada eklenen parçaların ayrılmalarının yapılmasının zorluğunu göstermesi açısından önemlidir. MÖ 5. yüzyıla ait alınlık heykellerindeki gibi alçak ve özenle kesilmiş bir kaideye sahip olan bu ek parça, ayak parmakları alınlık zeminine dayanmayacak şekilde alttan kesilmiştir. Üst kısımları yoğun bir şekilde aşınmış olan alttan kesilmiş ayak parmaklarının, heykellerin üzerinde durduğu bölümün dışına doğru çıktığı düşünülmektedir. Ayrıca üzerinde zıvana yuvası bulunmayan eğimli bir birleşme yüzeyine sahip, kaba bir işçilikle bırakılan parçanın arka kısmı, ait olduğu figüre sonradan önden yerleştirilmiş ve zıvanaya ihtiyaç duyulmadan harç/bağlayıcı kullanılarak yerine yerleştirildikten sonra heykelin ağırlığı birleşmeyi desteklemiş olmalıdır¹⁵¹.

Heykellerde görülen parçaların birleştirilmesi için döneminde yapılan her müdahalenin ikincil bir onarım anlamına gelmediğini göstermek adına verilen örneklerle birlikte hem ait olduğu yapı içinde hem de buluntu durumu dikkate alınarak bütüncül bir değerlendirme yapılması gerekliliği Antik onarım olup olmadığını anlamak açısından her ne kadar her zaman kesin sonuçlar vermese de oldukça önemlidir. Tüm bu gözlemler ve incelemeler sonucunda Mousa Heykelinin ayak parmaklarının birleştirilmesinin sonradan yapılan bir müdahaleden çok çalışma sırasında oluşan teknik bir gereklilik ihtiyacı ile yapılmış olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak burada Antik Dönem'de heykellerin yapıldıkları ilk yapılarda kalmayıp sonrasında çok defa başka yapılara taşınarak yeni yerlerine yerleştirilmeleri sırasında da

¹⁴⁹ Frel, 1984:74.

¹⁵⁰ Koçak ve Kreikenbom (eds.), 2023: 281, pl. 297 A- D.

¹⁵¹ Harrison, 1990: 168-169.

tahribatların çok sık yaşandığı ve bu ayak parçasının da kaidenin dışına çıkacak şekilde yapılmasından dolayı kırılmaya oldukça müsait olduğu göz ardı edilmemelidir.

4.1.6 Üç Güzeller (Kharitler) Heykeli (Env. No. 2018/133) (Kat No:6)

Parçaları Perge Antik Kenti 1981 ve 1982 yılı kazılarında Güney Hamam VII ve VIII no'lu mekân ile VII no'lu mekânın batısındaki şapele kadar dağılmış halde bulunan Üç Güzeller (Kharitler) Heykeli'nin asıl durduğu yerin VIII no'lu mekân olduğu düşünülmektedir¹⁵².

Sağdaki figürün başı 1981 yılı kazısında VIII no'lu mekânda bulunarak Aphrodite Başı olarak 81/38 kazı numarası ve 17.29.81 müze envanter numarası ile envanter kaydı yapılmıştır. 1982 yılı kazısında ise 82/250 kazı numarasındaki tüm diğer parçaları bulunarak 4.22.82 müze envanter numarasında kaydı yapılmış böylece çok parçalı halde kırık olan heykel ayağa kaldırılmıştır¹⁵³.

182 cm yüksekliğinde, 123 cm genişliğinde ve 53 cm derinliğinde, ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış, Zeus ve Eurymone'nin kızları, doğaya, insanlara ve hatta tanrıların yüreğine neşe saçan güzellik tanrıçaları Aglaia, Euphrosyne ve Thaleia'dan¹⁵⁴ oluşan ve bütünüyle çıplak gösterilmiş Kharitler (Üç Güzeller) heykel grubundaki Kharitler'den ortadaki arkası dönük, köşede bulunanlar ise frontal durmaktadır. Karşıdan bakılınca sağdaki figürün başı mevcut, orta ve soldaki Kharit başları kırık ve noksandır. Kharitler'in karın kasları, sırt çizgileri ve diğer vücut hatları belirgindir. Kharitler, belirgin bir şekilde esnemiş olup sağ ayakları taşıyıcı, sol ayakları dengeleyici konumdadır. Ortadaki Kharit'in kolları büyük oranda korunmuş olmakla beraber köşelerdeki Kharitler'in kolları pazudan itibaren kırık ve noksandır. Soldaki Kharitin sağ kolunun bir kısmı ortadaki Kharit'e birleşik olarak korunmuş durumdadır. Ayrıca üç figürde de bacak ve ayaklar başta olmak üzere birleşim yerlerinde parça kayıpları ve aşınmalar görülmektedir. *Plinthe*'nin ön yüzünde 5 adet, arka yüzünde ise 1 adet zıvana deliği vardır. Bazılarında delikler içindeki demir zıvanalar korunmuş durumdadır.

Genel kompozisyona çok yakın olarak işlenen Kharitler (Üç Güzeller) Heykelinin sağ ve sol figürlerinin dışarıya doğru uzattıkları mevcut olmayan serbest ellerinde genellikle bir

¹⁵² Akçay, 2007: 89.

¹⁵³ İnan, 1983: 202, 203.

¹⁵⁴ Grimal, 2012:369.

atribü taşırlar¹⁵⁵. Pompeii'deki Casa di Titus Dentatus Panthera'da yer alan MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen Üç Güzeller adlı duvar resmi (**Resim 25**), başlarında mersin yapraklarından örülmüş taçlar ve ellerinde mersin dalları ile betimlenmişlerdir¹⁵⁶.

Antik Dönem'de üretim, kullanım ya da taşıma sırasında oluşan bazı etkenler sebebiyle Kharitler (Üç Güzeller) heykel grubunun (**Resim 26**) üzerinde çeşitli yöntemlerle yeniden birleştirme ya da birleştirmeyi desteklemek amacıyla yapılan müdahalelerin izleri görülmektedir. Kharitlerin sağda olan figüründe omuz altından kırık ve noksan olan sol kolun kırık kesitinin merkezinde 1,8 cm çapında, 3,4 cm derinliğinde bir zıvana deliği ve deliğe bağlanan 3,3 cm uzunluğunda, 2,7 cm genişliğinde ve 0,9 cm derinliğinde yüzeyinde demir oksit izleri görünen bir akıtma kanalı mevcuttur (**Resim 26a**). Ayrıca aynı figürün göbek deliğinin üst kısmında 1,8 cm çapında, 2,9 cm derinliğinde, olasılıkla dirsekten hafif kıvrılarak öne doğru uzattığı kolun omuz hizasında yapılan birleşimi desteklemek için açılan bir zıvana deliği vardır (**Resim 26a**). Soldaki figürde de sağdaki figürdeki gibi benzer şekilde omuz altından kırık ve noksan olan sağ kolun kırık kesitinin merkezinde 1,7 cm çapında, 4,3 cm derinliğinde bir zıvana deliği bulunmaktadır (**Resim 26b**). Bu deliğe bağlantılı bir akıtma kanalı yoktur. Ancak yine sağ figürde olduğu gibi olasılıkla kolun birleşimini desteklemek amacıyla yapılan kalça hizasında 1,8 cm çapında, 4 cm derinliğinde bir zıvana deliği mevcuttur (**Resim 26b**). Zıvana delikleri içinde metal iz ya da kalıntısı mevcut olmayıp sadece sağdaki figürün sol kolunda yer alan akıtma kanalında demir oksit izi görülmektedir.

Perge grubu incelendiğinde Kharitler'in sağda olan figüründe omuz altından kırık ve noksan olan sol kolun kırık kesitinin merkezinde yer alan zıvana deliği ve deliğe bağlanan akıtma kanalı kolun ayrı işlenerek heykeltıraş tarafından çalışma sırasında yapılan bir birleştirme olmasından daha çok ikincil bir onarımı düşündürmektedir. Kırık kesitteki birleşme yüzeyinin düzeltilmemiş olması ikincil onarım müdahalesi olduğu fikrini desteklemektedir. Zıvana yuvasının dışında akıtma kanalının olduğu bir diğer örnek, **Kat. No: 9**'da yer alan 2018/126 envanter numaralı Harpokrates Heykeli'nin bileği hizasında görülmektedir. Bu iki örneğin dışında tez kapsamında incelenen ve akıtma kanalı tespit edilen başka bir eser bulunmamaktadır. Aynı figürün göbek deliğinin sağ üst çaprazında bulunan delik kolun yeniden birleşimini desteklemek amacıyla yapılmış olmalıdır. Soldaki figürde de görülen omuz altından kırık ve noksan olan sağ kolun kırık kesitinde ve aynı figürün kalçasında yer alan zıvana deliği ile birlikte tüm izler bütüncül olarak incelendiğinde, heykel

¹⁵⁵ Akçay, 2007: 89.

¹⁵⁶ İşman, 2014: 25.

grubunun ilk yapıldığı zaman oluşan teknik bir gereklilikten ziyade sonraki bir dönemde kullanım, taşıma, yerleştirme vb. nedenlerle oluşan tahribatlar sonucu yapılmış yeniden birleştirme müdahaleleri olması ihtimali daha yüksektir. Yine Perge Antik Kenti, Güney Hamam buluntuları arasında yer alan başka bir Kharitler (Üç Güzeller) Heykel Grubuna ait 15.13.79 envanter numaralı Kharit figüründe¹⁵⁷ (**Resim 27**), birleştirme ile ilgili olarak zıvana kullanımına dair herhangi bir iz bulunmamakla birlikte **Resim 26b**'de görünen kalça kısmındaki zıvana yuvası ile aynı hizada bulunan destek parçası, aynı işlevle elin birleşimini desteklemek için yapılmış olmalıdır. Heykeltraş tarafından heykelin yapımı sırasında uygulanan bir teknik olan bu destekler birleştirme için tercih edilirken, 2018/133 envanter numaralı heykel grubunda zıvana kullanımının tercih edilmesi bu uygulamanın üretim sırasında değil de sonraki bir zamanda yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Ayrıca Burdur Müzesi koleksiyonunda yer alan 5332 Envanter Numaralı Kharit Torsosu'nun¹⁵⁸ (**Resim 28**) sağ kalça hizasında ve göbek deliğinin üst çaprazında **Kat. No: 6**'da yer alan Kharit grubundaki deliklerin bulunduğu yerlerde, birleştirme için kullanılan destek çıkıntıları görülmektedir.

Yapıya ait heykeller üzerindeki kesin olarak onarım amaçlı yapıldığı anlaşılamayan izlerin nedenlerini anlamak için sadece heykellerin incelenmesi ile bir sonuca varmak yerine yapının tarihsel süreçlerini de incelemek gerekmektedir.

Güney Hamam Kompleksinin birden fazla evre içerdiği ve 1. evresi için epigrafik belgelerin Vespasianus Dönemi'nden itibaren ya da daha öncesinden burada bir hamam yapısının var olduğunu gösterirken yine yazıtlarla Flaviuslar Dönemi'nde, kişisel bağışlarla hamamda genişletme çalışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Hamamın mimari bezemesi ağırlıklı yazıtlardan da yola çıkarak 2. evre olarak kabul edilen Hadrianus Dönemi'ne aittir. Antoninuslar Dönemi'nde hamam kompleksinin özellikle VII ve VIII no'lu mekânlarda bulunan, içinde tez kapsamında değerlendirilen katalog eserlerinin bazılarının da yer aldığı heykeller ile VII ve VIII, IX ve I ve II no'lu mekânlarda bulunmuş olan, üzerlerinde Antoninuslar Dönemi imparatorlarına ithaflar olan mermer kaplama levhalarının da varlığı bu dönemde yapılan süsleme faaliyetlerini kapsayan yeni eklemelerle birlikte kompleks için 3. evre olarak önerilmektedir. Severuslar Dönemi'nde palaestranın doğusuna yapılan anıtsal bir propylon ile hamamın doğusu boyunca yükseltelen duvarın önüne inşa edilen F2 çeşmesi ise

¹⁵⁷ İnan, 1980: 7.

¹⁵⁸ Kaya, 2022: 142.

4. evresi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca hamam Geç Antik Dönem’de de kullanılmaya devam edilmiş, bu nedenle de birçok onarım ve ilavelere maruz kalmıştır¹⁵⁹.

Güney Hamam’ın hem yukarıda anlatılan yapı evreleri hem de özellikle VII ve VIII no’lu mekanlara yerleştirilen heykellerin başka bir yerden taşınmış olma ihtimalleri göz önüne alındığında hamam heykellerinin üzerinde mevcut ikincil bir onarıma işaret eden izlere rastlanması oldukça beklenen bir durum olarak kabul edilebilir.

Ancak **Kat No: 1**’de yer alan 2.18.87 envanter numaralı Kadın Heykeli’nde olduğu gibi onarım değerlendirmesinin yanı sıra heykel grubunun işlenmesi sırasında yapılan teknik müdahale izleri olması da mümkündür. İşçilik detaylarına bakıldığında aksi düşünülse de Metropolitan Müzesi koleksiyonunda yer alan MÖ 2. yüzyıla tarihlenen 2010/260 envanter numaralı Üç Güzeller Heykel Grubunun¹⁶⁰ (**Resim 29**) birleştirme izleri ile karşılaştırıldığında benzer müdahale izlerinin olması onarım dışında birleştirme tekniği ile ilgili olabileceğini de düşündürmektedir. Özellikle göbek deliğinin sağ üst çaprazında yer alan zıvana deliğinin (**Resim 29a**) bu heykel grubunda da olması ve aynı zamanda kolda yöntem olarak farklı olsa da dirsek hizasından birleşme yüzeyi tıraşlanarak üzerine çentikler atılmış ve demir zıvana/dübel ile birleşme sağlanmış olması (**Resim 29a**) ve son olarak ta kalça hizasında kolun birleşimini sağlamak amacıyla Antalya Müzesi örneğinde direkt heykel yüzeyine delik açılarak birleştirme yapılmasından farklı olarak destek parçasının üzerinden demir zıvana/dübel (**Resim 29b**) ile birleşme yapılmış olması nedeniyle izlerin birleştirme tekniğiyle alakalı olduğu ihtimalini yükseltmektedir.

Metropolitan Müzesi örneğinin kalça hizasındaki destek çıkıntısının üzerinde yer alan zıvana/dübel ile birleşiminin (**Resim 29b**) bir benzer örneği Aphrodisias Antik Kenti 1962 yılı kazı çalışmalarında Bouleuterion sahne binasının en doğusundaki kapı girişinde parçalı halde bulunan MS 2. yüzyılın sonuna tarihlenen *himation* giyen bir mermer heykelde görülmektedir¹⁶¹. Muhtemelen MS 4. yüzyılda yazıtın kaideye eklenmesiyle aynı zamanda dört antik onarım gerçekleştirilen heykelin sağ uyluğun üst kısmından sağ bileğe kadar uzanan desteğin kırıldıktan sonra 2,5 cm çapında bir demir zıvana/dübel (**Resim 30**) kullanılarak değiştirildiği ya da daha büyük olasılıkla yeniden takıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca Bouleuterion sahne binasında bulunan diğer tüm heykellerde de, kapsamlı onarım izlerinin mevcut olduğundan ve kırılan parçaların, ne kadar küçük olursa olsun, titizlikle

¹⁵⁹ Özdzibay, 2008:68-71.

¹⁶⁰ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403> (13.02.2024)

¹⁶¹ Smith, 2006: 162-163, No: 44, Pl.34.

yeniden birleştirildiğinden ya da özel olarak işlenmiş yeni parçalarla değiştirildiğinden bahsetmektedir¹⁶².

Sonuç olarak heykel grubu üzerinde yer alan müdahale izleri bütüncül olarak incelendiğinde kesinlik verememekle birlikte, kırık yüzeylerinde düzeltme yapılmamış olması ve yüzeyde açılan zıvana deliklerinden yola çıkılarak onarım müdahalesi olarak değerlendirilebileceği gibi, Metropolitan Müzesi örneğindeki izlerle karşılaştırıldığında ise yapımı sırasında birleştirme için gerekli görülen teknik müdahale izleri olarak ta değerlendirmek mümkündür.

4.1.7 Athena Heykeli (Env. No. 2.22.82) (Kat No:7)

Kat. No: 7’de yer alan 2.22.82 envanter numaralı Athena Heykeli (**Resim 31**), 1982 yılı Perge Kazısında, Güney Hamam VIII numaralı mekânın güney duvarı önündeki ikinci payenin batısında yer alan havuzun üst düzeyinde bulunmuştur¹⁶³. Torso ile birlikte heykele ait irili ufaklı 13 parça ele geçmiş, bu parçalardan ancak 11 tanesi birbiriyle ve torso ile birleştirilebilmiştir¹⁶⁴.

195 cm yüksekliğinde, 88 cm genişliğinde, 50 cm derinliğinde, ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış Parthenos tipinde¹⁶⁵ bir Athena heykelidir. Göğüs altından bir kuşakla bağlanmış ve *plinthe*’ye kadar inen bir peplos giymektedir. Tüm göğsünü örten aegisin ortasında bir Medusa başı yer almaktadır. Aşağı doğru uzattığı sol kolu bilek hizasından vücuduna bağlı olup elinde kalkan tutmaktadır. Sağ kol hafif dirsekten bükük vaziyette ileriye doğru uzanmaktadır. Heykelin başı, sağ eli, sol el parmaklarının ve kalkanın bir kısmı kırık ve noksandır. Ayrıca birleşim yerlerinde ve elbise kıvrımlarında küçük parça kayıpları mevcuttur.

Heykelin Antik Dönem’de ikincil bir onarım gördüğünü düşündüren izler kırık kesiti hafif çukurlaştırılarak yüzeyi çentiklerle pürüzlü hale getirilmiş bilek hizasından destekle vücuda bağlantısı olan sağ elin merkezine 1,2 cm çapında ve 3 cm derinliğinde açılan bir zıvana deliği ile kolun dışa bakan yüzünde yer alan 4,1 cm uzunluğunda ve 1,5 cm genişliğinde, eli günümüze ulaşmadığı için devamı takip edilemeyen kenet yuvasıdır (**Resim 31a**). Zıvana ve kenet yuvaları içinde metal kalıntısı ya da izi bulunmamaktadır.

¹⁶² Anguissola, 2018: 207-208.

¹⁶³ İnan, 1983: 202.

¹⁶⁴ İnan, 2000, I: 4.

¹⁶⁵ Akçay, 2007: 86.

Heykelin bileğinde yer alan mevcut izlerle ilgili olarak Jale İNAN¹⁶⁶ bilekte açılan yuvarlak deliğe ve dıştan açılmış kenet yuvası ile biraz yukarısında yer alan karşılıklı iki deliğe göre eksik elin ayrı parçadan işlendiğini belirtmiştir. Ayrı parçadan işlenmiş ve dirsekten hafif bükerek öne uzattığı kolun durumundan yukarı dönük olan elinin avuç içinde ise atribülerinden birini tuttuğunu ifade etmektedir. Ayrıca genellikle ayrı parçadan işlenen eli birleştirmek için bir deliğin yeterli olacağını ancak burada yer alan kanal yuvasının ve diğer iki deliğin de atribü ile ilgili olması gerektiğini, bileğin vücuda bir destekle bağlı olmasının da bu durumu desteklediğini belirterek açıklamaktadır.

Bu örnekte de kesinlik vermek mümkün olmamakla birlikte ayrı parçadan işlenerek eklenen el olsa bile bileğin kırık yüzeyinin düzensizliği ve kaba işçiliği müdahalenin heykelin yapıldığı sırada oluşan bir teknik gereklilik ile değil sonradan yapılan bir onarım müdahalesi olduğunu düşündürmektedir. Kenet yuvasının işçiliği oldukça özenliyen bilek hizasındaki müdahaleler için zıttı bir durum gözlemlenmektedir. Ancak elinde tuttuğu atribü ile ilgili teknik gerekliliklerle yapılan birleştirme uygulamaları sebebiyle de böyle bir yöntemin seçilmiş olması mümkün olup ikincil onarım ihtimali yüksek olsa bile kesinlik vermek mümkün değildir.

4.1.8 Aphrodite Heykeli (Env. No. 8.29.81) (Kat No:8)

Kat. No: 8'de yer alan 8.29.81 envanter numaralı Aphrodite Heykeli, Perge Güney Hamam VII no'lu mekânda, mekânın doğusundaki 4-4 no'lu sütun kaideleri hizasında, batı duvarına yaklaşık 3 m uzaklıkta bulunan ve sol eliyle tuttuğu kalkanda “Claudius Piso adadı” yazıtı yer alan ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış Aphrodite Heykeli (**Resim 32**) Capua tipindedir¹⁶⁷.

Vücudu hafif sola dönük durumda olan heykelin taşıyıcı olan sağ ayağı doğrudan *plinthe* 'ye basarken sol ayak *plinthe* üzerindeki bir yükseltiye basar şekilde tasvir edilmiştir. Belden aşağısını kapatan bir kumaş kıvrımlar halinde yere kadar inmektedir. Birçok kırık parçanın birleştirilmesiyle ayağa kaldırılan heykelin başı, dirsekten itibaren sol kolu mevcut olmayıp sol eli demir bir donatı ile kalkana birleştirilmiştir. Sağ elinin parmaklarında da kırık ve noksanlıklar görülür. Ayrıca kalkanında iki parça kırık ve eksik olup birleşim yerlerinde aşınmalar ile küçük parça kayıpları bulunmaktadır.

¹⁶⁶ İnan, 2000; I: 4.

¹⁶⁷ Akçay, 2007: 162.

Heykelde Antik Dönem’de onarım yapıldığını düşündüren izler, sağ el 4. parmağının düzleştirilen kırık kesitinin merkezinde yer alan 0,6 cm çapa sahip yuvasında demiriyle birlikte korunmuş bir zıvana (**Resim 32a**) ile kalkanı tutan sol kolun kırık kesitinde yer alan 1 cm çapında ve 7,5 cm derinliğinde zıvana yuvasıdır (**Resim 32b**).

Katalogda yer alan diğer Güney Hamam eserlerinde olduğu gibi bu eser için de yapı evreleri ve taşınma ile yeniden yerleştirme işlemleri sonucu oluşabilecek tahribatlara yönelik küçük onarımlar yapılmış olması ihtimali geçerli olmakla birlikte Cladius Piso’nun ithaf yazıtının tamamlanmış bir heykelin atribüsüne yazılmasının riskli olması nedeniyle heykelin yapı için orijinal sipariş edilen bir heykel olma olasılığından da bahsedilmektedir¹⁶⁸.

Mermer bloğun boyutu göz önüne alınarak yapılan gözleme dayalı değerlendirmede kalkanı tutuş şekli de dikkate alındığında sol kolun sonradan işlenerek birleştirilen bir kol olma ihtimali oldukça yüksektir. Ayrıca sol elin avuç içinde olasılıkla kalkan ile bağlantısını sağlayan bir yuva (**Resim 32c**) da bulunmaktadır.

Ancak **Kat. No: 2**’de yer alan 4.14.83 envanter numaralı Erkek Heykeli ile **Kat. No: 3**’te yer alan 5.29.81 envanter numaralı Marsyas Heykeli’nin el parmaklarında da görülen aynı yeniden birleştirme müdahalesi için bir değerlendirme yapıldığında atrübüden bağımsız olan parmak, sol kol ayrı işlenmiş bile olsa kesinlik verememekle birlikte çalışma sırasında oluşan teknik bir gereklilikten dolayı yapılan birincil onarım müdahalesi ya da sonraki bir zamanda oluşan bir tahribat nedeniyle yapılmış olan ikincil onarım müdahalesi olabileceği sonucuna varılmıştır.

4.1.9 Harpokrates Heykeli (Env. No.2018/126) (Kat No:9)

Kat. No: 9’da yer alan 2018/126 (Müze Eski Envanter No: 20.13.79,1.20.84) envanter numaralı Harpokrates Heykeli (**Resim 33**), 1979 ve 1984 yıllarında gerçekleştirilen Perge kazı çalışmalarında bulunarak birleştirilmiştir. Torso 1979 yılında hamamın güney portiğine açılan IV No’lu apsisli mekânın içinde yer alan havuzun (natatio) tabanında¹⁶⁹, baş ise 1984 yılında I No’lu mekân *hypokaust* çukurunda bulunmuştur¹⁷⁰. İnce gözenekli beyaz mermerden yapılmış budakları belirgin olan sopasına dayadığı sol elinde atribüsü olan *cornucopia* (bereket boynuzu) tutan, sağ elini ise yüzüne doğru götürmüş ve alt dudağındaki izden ve elin duruş şeklinden işaret parmağını susmaya davet eder pozda dudağına götürür halde işlenmiş

¹⁶⁸ Wood, 2017: 448.

¹⁶⁹ İnan, 1980: 6-7.

¹⁷⁰ İnan, 1985: 399.

olan heykelin *plinthe* 'sinin ön yüzünde “İmparatorun zaferi için Kanopos’un çocukları yüce tanrı Serapis’e (adadılar)” yazmaktadır¹⁷¹. 180 cm yüksekliğinde, 55 cm genişliğinde, 41 cm derinliğinde olan heykelde sağ bacak taşıyıcı, dizden hafif bükülerek öne ve yana atılan sol bacak ise serbest bırakılmış vaziyettedir. Burnunun ucu, sağ elin işaret parmağı, sol eli, *cornucopia*’nın uç kısmı, cinsel organı, sağ ayağının büyük bir bölümü ile sopayı vücuda bağlayan destek kırık ve noksandır.

Heykelin Antik Dönem’de ikincil bir onarım görmüş olabileceğini gösteren izler, dirsekten bükerek bilek hizasından sopasına dayadığı sol kolun kırık kesitinin merkezinde yer alan 1,5 cm çapında ve 4,7 cm derinliğinde, yuva hizasından yukarı doğru 3 cm uzunluğunda ve 0,8 cm genişliğinde akıtma kanalı olan bir zıvana deliği (**Resim 33a**) ile akıtma kanalının 5,4 cm yukarısında, kanalla aynı hizada olan birincisi 1 cm çapında ve 1,3 cm derinliğinde, ikincisi 0,9 cm çapında ve 2,2 cm derinliğinde deliklerdir (**Resim 33b**). Ayrıca bilek dışında *cornucopia*’nın kırık olan uç kısmında da merkeze yakın 3,3 cm çapında, 2,7 cm derinliğinde bir zıvana deliği görülmektedir.

Kat. No:1’de yer alan 2.18.87 envanter numaralı Kadın Heykeli de sol eliyle sol omzuna dayadığı *cornucopia*’nın ucunu tutar vaziyette işlenmiş ancak birleştirme *cornucopia* üzerinden dar U kenet kullanılarak yapılmıştır.

Harpokrates Heykeli üzerindeki izler değerlendirildiğinde *cornucopia*’nın bilekle bağlantısı, ucu ve eli günümüze ulaşmadığı için kesin bir sonuca varmayı mümkün kılmamaktadır. Ancak kırık yüzeyler düzeltilmemiştir ve bilekteki akıtma kanalı da heykeltıraşın çalışma sırasında yaptığı bir müdahaleden çok sonradan yapılan ikincil bir onarıma işaret etmektedir. Ayrıca *cornucopia*, bilek ile arasındaki mesafeden yola çıkıldığında **Kat. No:1**’deki gibi el ile birleşik işlenmeden parmaklar arasında bir destekle birleştirilmiş olmalıdır. Bu durum *cornucopia*’nın uç kısmı ile elin ayrı işlenme gerekliliğini ortadan kaldırmış olur. Akıtma kanalının üzerinde yer alan deliklerin elin birleşimini desteklemek için açılmış olması ihtimali yüksektir. Elin eksik parçası üzerinde de aynı şekilde iki delik açılmış karşılıklı bir kenet sistemi yapılmış olmalıdır. Bu birleştirmeye örnek olarak 10.29.81 envanter numaralı dansöz heykelinin sol kolunda yer alan muhtemelen heykelin farklı mermerden işlenen kolunun birleşimini desteklemek için açılmış olan delikler verilebilir (**Resim 34**). Sonuç olarak Harpokrates Heykelinde yer alan izlerin, kesinlik verememekle birlikte ikincil bir onarım olduğu değerlendirilmektedir.

¹⁷¹ Akçay, 2007:139.

4.1.10 Hermes Heykeli (Env. No. 6.7.81) (Kat No:10)

Kat No: 10'da yer alan 6.7.81 envanter numaralı iri gözenekli beyaz mermerden yapılmış, Apollon Centocelle tipinde Hermes Heykeli (**Resim 35**), Perge Antik Kenti 1980 yılı kazı çalışmalarında Güney Hamam VII no'lu mekânın batı duvarındaki nişin önünde 10 parça halinde bulunmuştur¹⁷².

Vücudunun büyük bölümü çıplak olan heykelde belirgin bir esneme hareketi bulunmakta olup destek kütüğüne dayadığı sol bacak taşıyıcıyken dizden kırılarak hafif geriye çekilen sağ bacağı ise dengeleyicidir. Üzerinde toka veya broşla tutturulan bir *chlamys*'inin kumaşı vücudun arkasından getirildikten sonra sol kolun üzerinden geçirilerek aşağı doğru salınmıştır. Yanında hafif yana açık şekilde taşıdığı sağ kolundaki destek izinden para kesesi *maruppium* ve sol kolunda ise *ceryceion* (*caduceus*) taşıdığı, yine izlerden ayaklarında kanatlı ayakkabı *talaria* bulunduğu anlaşılmaktadır. *Plinthe*'nin ön yüzünde "Claudius Piso adadı" yazıtı yer almaktadır. Baş, sağ el, sol elin parmakları, sol koldan aşağı sarkan kumaşın bir parçası ile *talaria*'nın kanatları kırık ve noksandır. Heykel genelinde birleşim yerleri başta olmak üzere aşınmalar ve parça kayıpları görülmektedir.

Heykelin Antik Dönem'de onarım görmüş olabileceğini gösteren iz, destek kütüğünün arkasında, sol kol dirsek hizasından aşağı sarkan *chylamis*'in kıvrımlarının hemen bitiminde verev bir kırık hat üzerinde yer alan bir kenet yuvasıdır (**Resim 35a**). Diğer kenet örneklerinden farklı olarak 11 cm uzunluğunda ve 1,4 cm genişliğinde olan bu kenet, dört yuvadan oluşmaktadır. Sırasıyla; 1. yuva 1 cm genişliğinde ve 1,5 cm derinliğindedir. 1,7 cm'lik bir mesafe sonra 2. yuva gelmektedir ve 1 cm genişlik, 1 cm derinliğindedir. 3. yuva, 2. yuvanın bitiminden 4,1 cm sonra yapılmıştır ve 1 cm genişlik 1,7 cm derinliğe sahiptir. 4. Yuva, 2 cm mesafe sonrası açılmış olup 0,8 cm genişlik, 1 cm derinliğindedir. Kenet genel kanal derinliği 1 cm'dir. Ayrıca 1. ve 3. yuva içinde demir oksit izleri görülmektedir.

Destek kütüğünün arkasındaki kenet, "takoz deliklerinden Antik Dönem'de eklenmiş olduğu anlaşılan ve günümüze ulaşmadığı belirtilen ince uzun bir nesne"¹⁷³ olarak ifade edilmektedir. Ancak bu nesnenin atribüleriyle bağlantılı olması kütüğün arkasındaki yeri nedeniyle pek mümkün görünmemektedir. Kesinlik verememekle birlikte kırık hattın geliş açısı nedeniyle parçaların yeniden birleştirilmesini desteklemek amacıyla yapılmış olmalıdır. Heykeltıraş tarafından çalışma sırasında oluşan teknik bir gereksinim sonucu yapılan bir ilk

¹⁷² İnan, 2000; II: 34.

¹⁷³ İnan, 2000; II: 34.

onarım müdahalesi olabileceği gibi sonraki bir dönemde taşıma, yerleştirme ya da kullanım sırasında oluşmuş bir tahribat sonucu yapılmış olan bir ikincil onarım müdahalesi de olabileceği değerlendirilmektedir.

4.1.11 Traian Heykeli (Env. No. 11.13.79) (Kat No:11)

Kat. No: 11'de yer alan 11.13.79 envanter numaralı ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış kolossal boyutta Traian Heykeli (**Resim 36**), Perge Antik Kenti 1979 yılı kazı çalışmalarında Güney Hamam VI no'lu mekânın kuzey partiğinin arka duvarının önünde ortadaki kaidenin üzerinde irili ufaklı çok sayıda parçalar halinde bulunmuştur¹⁷⁴.

İmparator Traian'ın Dacia zaferini konu edinen ve Traian ile Dacialı bir kadından oluşan mermer heykel grubudur. İmparator, adlocutio pozunda, zırlı, cingulum ve paludamentumlu bir hükümdar olarak askerleri selamlama ya da onlara hitap etme jestiyle tasvir edilmiştir¹⁷⁵. Roma askeri zırhı içinde bulunan imparator başında defne çelengi taşımaktadır. Öne doğru yönelmiş sıralı saç perçemleri ve sakalsız yüzüyle Traian'ın portre özelliklerini iyi bir şekilde yansıtan heykelde imparator, yukarı yönlendirilmiş sağ elinde, el bilek civarından kırık ve noksan olduğu için tespit edilemeyen bir nesne tutuyor olmalıdır. Sol omuzunda pelerin tomarı bulunan Traian'ın sol kolu vücuduna iyice yanaştırılmış olup olasılıkla elinde bir kısa kılıç (parazonium) tutmaktadır, ancak burada da bilek seviyesinden itibaren kırık ve noksanlığa bağlı olarak kesin bir hüküm belirtmek mümkün değildir. Traian'ın esnemiş vücudunda sağ ayak taşıyıcı olup daha yüksek bir zemine bastığı dengeleyici sol bacağı dizden kırılarak hafif geriye ve yana çekilmiştir. Karşıdan bakınca Traian'ın sağ tarafında sırtını kayaya dayayıp diz çökmüş gibi duran genç kadın, Dacialıların Roma'ya karşı yaşadıkları ağır mağlubiyeti temsil etmektedir. İmparatorun burnunda, dudağında, olasılıkla sonradan işlenerek eklenen sol el ve Adlocutio pozunda verilen sağ kolun üst bölümü ve eli ile heykel grubu genelinde küçük parça kayıpları ile aşınmalar görülmektedir.

Heykelde antik onarım izi olarak değerlendirilen müdahaleler Dacia personifikasyonu olan genç kadının başında ve sağ omzunda yer almaktadır. İmparatorun her iki kolunda yer alan birleştirme izlerinin heykelin yapım tekniğiyle alakalı olan bir müdahale olması nedeniyle onarım değerlendirilmesi yapılmamıştır. Ancak tez kapsamında üretim aşamasında oluşabilecek teknik sorunlar nedeniyle yapılan müdahaleler de onarım kapsamına alındığı için

¹⁷⁴ İnan, 1980: 6.

¹⁷⁵ İnan, 1983: 119.

Dacialı genç kadının başında düzeltilerek üzeri çentiklenmiş alanın merkezinde yer alan 1,8 cm çapında, 4,3 cm derinliğindeki zıvana deliği (**Resim 36a**) ve sağ omuzundaki mak. 22 cm, min. 13 cm yüksekliğinde, 10 cm genişliğinde, 1,4 cm ila 6,8 cm arasında değişen derinlikte üzeri çentiklenmiş bir yama/emblema (**Resim 36b**) kısmı, çalışma sırasında mermer bloktaki bir kusur ya da çatlak vb. bir sorunun giderilmesi için yapılan bir ilk onarım müdahalesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak Dacia'lı genç kadın figürünün başının üst kısmı ile sağ kolunun ayrı parçadan işlenerek heykele birleştirildiği de ifade edilmektedir¹⁷⁶.

Genel olarak, soket ve kenet sistemi veya metal zıvanalar kullanarak yapılan ayrı birleştirmeler için üretilmiş bölümler ile hasarlı bir uzvun veya parçanın yerine kullanılan antik onarımlar arasında ayırım yapmak oldukça zordur. Birleştirmenin özenli bir şekilde yerleştirilmesi, yeniden işleme izlerinin bulunmaması ve birleştirme yöntemleri ile bloğun görünen şekli arasındaki uyum, heykeltıraş tarafından yapılan özgün bir tasarıma işaret etmektedir. Düşük maliyet, artık ve uygun olmayan parçaların değerlendirilmesi, kolay çalışma, aynı anda birkaç heykeltıraşın beraber çalışarak çalışma süresini azaltması, detayların işlenmesinde çalışma kolaylığı gibi avantajlarının yanı sıra parçaların onarımlarının yapılmasında ve hatta gerektiğinde değiştirilerek yerlerine yeni parçaların takılması da parça birleştirme tekniğinin yaygın olarak tercih edilmesindeki önemli unsurlardandır¹⁷⁷.

Traian Heykeli'nde olduğu gibi kolların ayrı parçadan işlenerek birleştirilmesinin tercih edilmesi, birçok heykelde rastlanan teknik bir özellikken yine aynı şekilde aynı heykel üzerinde hem bu şekilde birleştirmeler hem de antik onarım müdahaleleri görülebilmektedir¹⁷⁸. Burada önemli olan parçaların birleşme yüzeylerindeki işçilik detaylarına göre bir değerlendirme yapmaktır ki kollardaki birleşme yüzeyleri ile Dacia'lı kadın figürünün başında ve sağ omzunda yer alan müdahalede belirgin bir işçilik farkı vardır. Bu durumda heykeltıraş kolları planlı bir şekilde ayrı işleyerek birleştirmiş ancak Dacia'lı genç kadının sağ omuz hizasında ve başında mermerden kaynaklanan bir kusur ya da işçilik hatası sonucu onarıma esas bir ilk müdahalede bulunma ihtiyacı duymuş olabilir.

¹⁷⁶ Akçay Güven, 2014: 21.

¹⁷⁷ Anguissola, 2018: 160-164.

¹⁷⁸ Anguissola, 2018: 164, dn.9.

4.1.12 Nemesis Heykeli (Env. No. 13.24.85) (Kat No:12)

Kat. No: 12'de yer alan 13.24.85 envanter numaralı Nemesis Heykeli (**Resim 37**), 1985 yılı Perge Antik Kenti kazı çalışmalarında tiyatroda B kapısı hizasında, podium altındaki tuğla kemerli ve tuğla tonozlu galeride bulunmuştur¹⁷⁹.

İnce gözenekli beyaz mermerden yapılmış sağ omzu kapatarak sol göğsü açıkta bırakan elbise giyen *Colonna-Borghese* tipi¹⁸⁰ bir Nemesis Heykeli'dir. Elbise kalça hizasından ince bir kemerle bağlanmıştır ve sağ omuzdan arkaya doğru inen *chlamysi* sol dirsek hizasında dolanmış vaziyettedir. Heykelin sol tarafında başı ve ayakları kırık ve eksik olan bir grifon bulunur. Sol elinde tuttuğu ölçü çubuğu ve yanında duran grifon nedeniyle Nemesis olarak tanımlanan¹⁸¹ ve aslı Geç Hellenistik Dönem'de heykeltıraş Kallimakhos'un "Venüs Genetrix" adıyla bilinen Aphrodite'sine dayanan¹⁸² mermer heykel, iki ana parça halinde kırık olup birleştirilerek ayağa kaldırılmıştır. Ayrıca başı, sol kolu ve sağ eli kırık ve eksik olan heykelin birleşim yerlerinde, sağ göğsünde ve elbise kıvrımlarında parça kayıpları mevcuttur.

Eser üzerinde farklı antik onarım müdahaleleri mevcut olup bunlardan ilki Antik Dönem'de iki kırık parçanın birleştirildiğini gösteren 3 ayrı U kenet yuvasıdır (**Resim 37a**). Yuvalardan birincisi sağ bacağın üzerinden başlayan ve üst parçaya birleştiğinde 12 cm uzunluğunda olan metal kalıntısı veya izi bulunmayan kenet yuvasıdır. Kenetin sabitlendiği üst yuva 2x1 cm ölçülerindedir ve 1,5 cm derinliğindedir. Alt yuva ise 2x1,5 cm ölçülerinde olup 1,5 cm derinliğe sahiptir. Yuvalardan ikincisi sağ baldır üzerindedir. Alt ve üst yuva arası 12 cm uzunluğundadır. Sadece yuvaları korunmuş olup üst yuva 2x1 cm ölçülerindedir ve 1,5 cm derinliğindedir. Alt yuva ise 2x1 cm ölçülerinde ve 1,5 cm derinliğindedir. Yuvada demir oksit izleri görülmektedir. Üçüncü yuva ise heykelin arkasında elbise kıvrımlarına denk gelen bölümdedir. Alt ve üst yuva arasındaki mesafe 13 cm'dir. Üst yuva 2x1,5 cm ölçülerine sahip olup 1,5 cm derinliğindedir. Alt yuva ise 2x2 cm ölçülerinde ve 1,5 cm derinliğindedir. Bir diğer müdahale ise eksik olan sağ omzun kırık kesiti üzerinde görülen 2 adet zıvana deliğidir (**Resim 37b**). Merkezde olmayan, kırık omzun alt kısmına denk gelen bölümde ilki 1 cm çapında ve 1 cm derinliğinde, ikincisi ise 0,7 cm çapında ve 0,9 cm derinliğindedir. İçinde metal kalıntısı ya da izine rastlanmamıştır. Kırık yüzey düzensizdir ve çentikler açılarak kolun

¹⁷⁹ İnan, 1986: 142.

¹⁸⁰ Akçay Güven, 2014: 143.

¹⁸¹ Hornum, 1993: 66.

¹⁸² İnan, 1990: 242.

daha iyi bağlanmasını sağlamak için birleşme yüzeyi oluşturulmuştur. Üçüncü müdahale heykelciğin baş kısmındadır (**Resim 37c**). Sonradan takılan baş olarak yapılmış gibi görünse de baş bölümünün 6,5 cm çapında ve 2,5 cm derinliğinde olan yerleştirme yuvasının kenarlarındaki düzensizlik ve boynun merkezinde yer alan 2,1 cm çapında ve 1,9 cm derinliğinde zıvana deliği Antik Dönem’de yapılan bir onarımı düşündürmektedir. Heykel üzerindeki dördüncü ve son antik müdahale ise sol tarafında yer alan grifonun eksik olan başının kırık kesiti merkezinde 0,6 cm çapında ve 0,4 cm derinliğinde bir zıvana deliğidir (**Resim 37d**). Delik içinde metal kalıntısı ya da izi bulunmamaktadır.

Heykel üzerindeki tüm izler bütüncül olarak incelendiğinde başın birleştirilmesi ile ilgili kesinlik verilememekle birlikte özellikle iki ana parçanın birleşim desteğinin 3 adet U kenet kullanılarak yapıldığı gövdede yer alan yeniden birleştirme müdahalesinin Antik Dönem’de sonradan oluşan bir tahribatın sonucunda yapılan ikincil bir onarım olduğu, sağ koldaki ve grifonun başındaki zıvana deliklerinin de aynı şekilde değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır.

4.1.13 Kadın Heykelciği (Env. No.211) (Kat No:13)

Kat. No: 13’te yer alan 211 envanter numaralı Kadın Heykelciği’nin geliş şekli bilinmemekte olup 25.07.1932 tarihinde müze kayıtlarına alınmıştır.

57 cm yüksekliğinde, 27 cm genişliğinde, 15 cm derinliğinde olan ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış olan Kadın Heykelciği (**Resim 38**) *Khithon* ve *himation* giyimli kadının, bilekten itibaren eli kırık ve eksik olan sağ kolu yukarı doğru kaldırmışken sol yan ve dirseği ile kaya gibi bir nesneye dayanmaktadır. Vücutta oldukça belirgin bir S hareketi bulunmakla birlikte sağ ayak taşıyıcı, dizden kırılarak önde tutulan ve bir yükselti üzerine basan sol bacağı ise dengeleyicidir. Gövdeyle birleşim yerinden itibaren boynu ve başı, sağ eli, dirsekten itibaren sol kolu kırık ve noksan olup heykelciğin çeşitli yerlerinde küçük parça kayıpları ve aşınmalar mevcuttur.

Heykelin Antik Dönem’de onarım görmüş olabileceğini gösteren müdahale izi, dirsekten bükerek öne doğru uzattığı kısımdan itibaren eksik olan sol kolunda yer alan zıvana yuvasıdır (**Resim 38a**). 3,5 cm çapındaki kırık yüzeyi düzeltildikten sonra, birleşim yüzeylerinin daha iyi bağlanmasını sağlamak için üzerine çentikler yapılan kırık kesitin merkezinde 0,8-1 cm çapında ve 3,2 cm derinliğinde bir zıvana yuvası açılarak bilek hizasından el ile birleşim sağlanmıştır.

Elin birleştirilmesi için kesinlik vermek mümkün olmamakla birlikte, kırık yüzeyin düzgün işlenmesi de göz önüne alındığında ikincil bir onarımdan çok, heykeltıraş tarafından çalışma sırasında oluşan bir hataya bağlı teknik bir gereklilik sonucu yapılan birincil onarım müdahalesi olabileceği gibi tekniksel anlamda ayrı işlenen el parçasının birleştirilmesi nedeniyle de yapılmış bir müdahale olabileceği değerlendirilmektedir.

4.1.14 Sfenks Heykeli (Env. No. 1.50.99) (Kat No:14)

Kat. No: 14'de yer alan 1.50.99 envanter numaralı Sfenks Heykeli (**Resim 39**), Perge Antik Kenti 1985 yılı kazı çalışmalarında Perge Tiyatrosu kuzey cavea önünde bulunmuştur¹⁸³.

Büyük kristalli beyaz mermerden yapılmış Arkaik Dönem'e tarihlenen Sfenks Heykeli¹⁸⁴, 114 cm yüksekliğinde, 36 cm genişliğinde, 60 cm uzunluğunda olup yaklaşık dikdörtgen kaide üzerinde oturur pozisyonda olduğundan ön ayakları dik durmaktadır. Yüzü eksik olan sfenksin saçları, Arkaik stile uygun olarak köşeli boncuk dizilerine bölünmüş gibidir. Kanatlar göğsün yanlarında kapalı tutulmuş olup iki kanadı arkada birleşip bütün bir görünüme kavuşmuştur. Ayrıca göğüs şişkin olup karın iç bükeydir. Göğüs tüyleri kazıma çizgilerle pul pul işlenmişken kanat telekleri verevine çizgilerle gösterilmiştir. Sfenksin kanat uçları ise yay şeklinde kıvrılmış vaziyette gösterilmiştir. Kuyruğu alta alındıktan sonra arkaya atılan sfenksin sırt kemiği keskin, kaslı bacakları orantısız ve pençeleri büyüktür. Çok sayıda parçanın birleştirilmesiyle ayağa kaldırılan heykelin kaidesinin bir bölümü ile sol bacakta ve kanatlarında olmak üzere küçük parça kayıpları mevcut olup başın yüz kısmı ise tamamen eksiktir.

Sfenks Heykeli'nde yer alan Antik Dönem onarımına dair izlerden biri başın ön yüz kısmında çene hizasında yer alan 2,5 cm çapında ve 5,3 cm derinliğinde bir zıvana deliğidir (**Resim 39a**). Diğeri ise yüzün üst kısmının başla birleştiği bölümde yer alan 2,5 cm genişliğinde, 1,7 cm yüksekliğinde ve 2,3 cm derinliğinde bir birleştirme yuvasıdır (**Resim 39b**).

Perge kazı arşiv dosyalarında yer alan 1985 yılı Kazı Envanter Defterindeki tanımında başın sonradan işlenerek takılmış olduğu değerlendirilmiş, yine eksik olan baş bölümüyle ilgili bir başka değerlendirmede ise birleşme yüzeyi keski ile hafifçe girinti vererek işlenen ve

¹⁸³ İnan, 1986: 142.

¹⁸⁴ Recke, 2008:1057-1075.

zıvana yuvası açılan başın Antik Dönem’de birleştirme için uygulanan özgün bir teknik mi yoksa bir onarım mı olduğunun belirlenmesinin zor olduğu belirtilmiştir¹⁸⁵.

Arkaik Dönem’e tarihli Sfenks’in, diğer buluntuları ağırlıklı olarak MS 2., 3. ve 4. yüzyıla tarihlenen ve farklı inşaat evreleri geçiren¹⁸⁶ Tiyatro’da bulunması da göz önüne alındığında kendi dönemi içinde diğer Sfenks örneklerinde rastlanılan bir teknik olmayan yüzün sonradan işlenerek yerleştirilmesinde uygulanan zıvana/dübel deliğinin ve yüzün üst kısmındaki yerleştirme yuvasının kesinlik verememekle birlikte antik ikinci kullanım için yapılan bir müdahale ya da sonraki bir dönemde tahrip olan yüzün tekrar işlenerek yeniden yerleştirilmesi şeklinde yapılmış bir ikincil onarım müdahalesi olabileceği değerlendirilmektedir.

4.1.15 Heykel Parçası (Env. No. 2018/117) (Kat No:15)

Kat. No: 15’te yer alan 2018/117 (Müze Eski Envanter Numarası: 3741-3893) Heykel Parçası (**Resim 40**) 1970 ve 1971 yılı Perge Antik Kenti kazı çalışmalarında Nympheum orta kemer önünde bulunarak birleştirilmiştir.

100 cm yüksekliğinde olan heykel parçası, genişliği 83 cm, yüksekliği 11 cm ve derinliği 58 cm ölçülerinde olan *plinthe* üzerinde desteğe dayalı bir erkek heykeline ait sağ bacak ve bileğin altından itibaren mevcut olan sol ayak parçasından oluşmaktadır. Çok parçalı halde kırık olup birleştirilen heykel parçasının muhtelif yerlerinde parça kayıpları ve aşınmalar mevcuttur. Eser üzerinde kırık kesitlerde açılmış modern zıvana/dübel delikleri bulunmaktadır.

Antik Dönem’de onarım gördüğüne ilişkin müdahale izi, *plinthe*’nin sol yan kenarında kırık hattı ortadan birleştirmek üzere 4,7 cm’lik bir akıtma kanalının bağlandığı 12 cm genişliğinde ve 2 cm yüksekliğinde U biçimli bir kenet yuvasıdır (**Resim 40a**). Kenet kanalının bir tarafında 0,6 cm çapında ve 1 cm derinliğinde, diğer tarafında 0,7 cm çapında ve 1,8 cm derinliğinde iki yuva bulunmaktadır. Kanal içinde demir oksit izleri görülmektedir. Kenet kanal derinliği 1,2 cm’dir.

Heykel parçası üzerinde tespit edilen bu iz, kesinlik verememekle birlikte heykeltıraşın çalışması sırasında ya da sonraki bir zamanda taşıma, yerleştirme ya da kullanıma bağlı bir tahribat sonucu yapılan ikincil onarım olarak değerlendirilmektedir.

¹⁸⁵ Recke, 2008:1057-1075.

¹⁸⁶ Alanyalı, 2022: 154-127.

4.2 Heykel Başları

4.2.1 Lucius Verus Başı (Env. No. 2010/549) (Kat No:16)

Kat. No: 16'da yer alan 2010/539 envanter numaralı ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış kolossal boyuttaki Lucius Verus Başı (**Resim 41**), Perge Güney Hamam palastrasındaki kuzey galerinin doğu kenarına yakınında vücuda ait başka parçalarla birlikte bulunmuştur¹⁸⁷.

Lucius Verus başında iri dalgalı saç perçemleri dar alnı çevrelemektedir. Yay şeklinde kavisli kaşları bulunurken gözleri badem biçimlidir. Üst göz kapakları etli olan gözlerde yuvarlak forma yakın iris hafif yukarıda tutulmuştur ve papila ise noktasal matkap darbeleriyle kalp şeklinde işlenmiştir. Ayrıca göz pınarı belirgindir. Burnunun alt kısmı kırık olup seyrek sayılabilecek bıyık detayları kalem kullanılarak gösterilmiştir. Kapalı ağızda üst dudak ince alt dudak dolgundur. Çene dış hattına yakın oval bir hatta uzayan sakalları gür ve bakımlıdır. Kıvrıkcık sakal bukleleri saç perçemlerine göre daha küçük olmakla birlikte belirgin çenenin merkezinde sakalda belirgin bir ayırım hattı görülür. Lucius Verus başının boynunun verev kırık hattında, sol kulağın iç kısmında ve saç buklelerinde yer yer yüzeysel parça kayıpları görülmektedir.

Lucius Verus Başı, şu an İstanbul Havalimanı Müzesi'nde geçici sergide olduğu için inceleme ve gözlemler yapılamamış eserle ilgili bilgi ve ölçüler yayından alınarak bir değerlendirme yapılmak zorunda kalmıştır.

Eserin tez kapsamına alınarak antik onarım olarak değerlendirilmesine sebep olan müdahale, başın sağ tarafında yer alan oval şekilde bir yama/emblema boşluğu (**Resim 41a**) ve bu boşluğa oturan saç yama parçasıdır (**Resim 41b**). 11 cm uzunluğunda, 5,5 cm genişliğinde ve 4 cm derinliğinde olan boşluk alanı kenarları keskiyle bir hat halinde düzeltilmiş, yüzeyine de harç/bağlayıcının birleşimini kuvvetlendirmek için çentikler açılmıştır. Başın üzerindeki bu müdahale mermerdeki bir kusur ya da bir kaza sonucu oluşan tahribat nedeniyle yapılmış olmalıdır. Yama/emblemanın birleşimi için kullanılan bağlayıcıya ait herhangi bir iz veya kalıntı görünmemektedir¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Delemen, 2011:297.

¹⁸⁸ Delemen, 2011: 298-299.

Lucius Verus Başı'nda yer alan bu müdahale, heykeltıraş tarafından çalışma sırasında oluşan teknik bir gereklilik ya da mermerdeki bir kusur nedeniyle yapılması tercih edilen bir ilk onarım müdahalesi olarak değerlendirilmektedir.

4.2.2 Kestros Başı (Env. No. 3867) (Kat No:17)

Kat. No: 17'de yer alan 3867 envanter numaralı Kestros Başı, Perge Antik Kenti 1971 yılı kazı çalışmalarında Nymphaeum'da bulunmuştur.

56 cm uzunluğunda, 37 cm genişliğinde, göz, burun, ağız detayları yıpranmış, başlığının yanlarından oldukça aşınmış dalgalı saçları çene hizasına kadar inen bir Kestros? Başı'dır (**Resim 42**). Alnın üstünde bir parça kırık ve noksanıdır.

Başın sol üst hizasında Antik Dönem'de yapılan onarımı gösteren, kırılan parçanın daha iyi birleşmesini sağlamak için 17 cm uzunluğunda ve 8 cm genişliğinde düzeltilerek hazırlanan ve üzerine taşçı kalemiyle küçük delikler açılan bir bölüm ile parçanın birleşmesinde kullanılan biri 1 cm, diğeri ise 2,4 cm çapında demir zıvana yuvada korunmuş haldedir (**Resim 42a**). 2,1 cm çapında olan zıvana yuvası etrafında demir oksidasyonundan kaynaklı lekelenmeler mevcuttur. Zıvananın uygulaması sırasında ya da demir oksidasyonuna bağlı olarak yuva çevresinde çatlaklar görülmektedir.

Heykel başının üzerindeki günümüze ulaşmayan yama/emblema parçasının kesinlik verilememekle birlikte mermerdeki bir kusur nedeniyle heykeltıraş tarafından çalışma sırasında yapılan teknik bir müdahale ya da sonraki bir zamanda oluşan tahribata ilişkin bir ikincil onarım müdahalesi olduğu değerlendirilmektedir.

4.2.3 Heykel Başı Parçası (Kazı Env. No. B91-121-40) (Kat No:18)

Kat. No: 18'de yer alan B 91-121-40 Kazı Envanter Numaralı müze etütlükleri içinde yer alan ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış Heykel Başı Parçası (**Resim 43**), Perge Antik Kenti 1991 yılı kazı çalışmalarında Stadionun 29. tonoz içinde bulunmuştur.

Olasılıkla erkek bir heykel başına ait saç parçasının belirgin perçemli saç detayları matkapla iri bukleler halinde işlenmiştir. Ancak bazı yerlerde nokta biçimli derin matkap darbeleri de görülür. Ayrıca ince geçişler ve detaylar taşçı kalemi ile yapılmıştır. Yüzeyinde kahverengi boya kalıntıları seçilebilmektedir.

Antik Dönem’de mermerdeki bir kusur ya da sonraki bir zamanda oluşan bir tahribat sonucu başın üzerindeki kırılan kısma birleştirilmek üzere alt kısmı öncelikle kabaca düzleştirilmiş ve sonra yaklaşık merkezi kısmına 1x1,3 cm genişliğinde ve 2 cm derinliğinde dairesel bir zıvana yuvası açılmıştır (**Resim 43a**). Zıvana yuvasında metal izi veya kalıntısı bulunmayıp tamamen boştur.

Baş parçası, **Kat. No: 16**’da yer alan 2010/539 envanter numaralı Lucius Verus başının üzerinde yer alan yama ile aynı şekilde kullanılmış olmalıdır ancak birleştirmede sadece bağlayıcı kullanımı tercih edilmemiş zıvana ile birleştirme yapılması yoluna gidilmiştir.

Kesinlik verememekle birlikte mevcut olmayan başın işlenmesi sırasında mermerdeki bir kusurdan ya da çalışma sırasındaki teknik bir gereklilikten kaynaklanan ilk onarım müdahalesi olma olasılığı daha yüksektir.

4.2.3 Herme Başı (Env. No. 2019/79) (Kat No:19)

Kat. No: 19’da yer alan 2019/79 Envanter numaralı Herme Başı (**Resim 44**), Perge Antik Kenti 2019 yılı kazı çalışmalarında Kuzey Hamamın Palaestrası’nda C-4 açmasının batı sınırında su kanalı üstünde bulunmuştur¹⁸⁹.

32 cm yüksekliğinde, 23 cm genişliğinde, 15 cm derinliğinde olan Herme Başı, ince gözenekli beyaz mermerden yapılmıştır. Başın üst kısmında dairesel bir saç bandı bulunmaktadır. Bant tarafından baskılanan ve köşeli dairesel bir hatta alın çevreleyen saçlar, üç katlı burgulu vaziyette uzadıktan sonra helezonik salyangoz kabuğu biçimli bukleler şeklinde sonlanır. Yatay bir seyir izleyen kaşların altında büyük gözleri bulunur. Üst göz kapakları enli ve ağır olup iris, göz kapaklarının altına doğru çekilmiştir. Papila ise noktasal matkap darbesiyle verilmiştir. Kaşlarla geniş bir hatla bağlanan burnun alt kısmı kırılmış olup antik onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Bıyık hattı belirgin olmakla beraber sağlam kalan yerlerde bıyık kıllarının kalem ile gösterildiği anlaşılmaktadır. Herme’nin sakal perçemleri kendi içinde birbirine paralel giden ve kalemle derinleştirilen hatlara bölünmüştür ve sakal perçem uçları kıvrılarak çengel biçiminde sonlanmaktadır. Ayrıca burgulu birer saç tutamı ense yanlarından omuzlara doğru inmektedir. Herme başının arkası ve sağ üst köşesi ile burun, ağız ve sakalın büyük bölümünde kırık ve noksanlıklar bulunur.

¹⁸⁹ Çelik, 2020: 89.

Antik Dönem’de gördüğü onarım müdahalesi, Herme’nin kırık olan burnunun bir zıvana/pim kullanılarak yeniden birleştirilmesidir. Kırılan burnun kırık yüzeyi düzeltilerek merkezine 1,1 cm yüksekliğinde, 0,5 cm çapında demir bir pim/zıvana yerleştirilmiştir (**Resim 44a**).

Taş Eserler Üzerindeki Antik Onarımlar başlıklı Üçüncü Bölümün alt başlıklarında da yer verilen Atina Agora kazılarında bulunan ve MÖ 480-470 yıllarına tarihlendirilen oldukça zarar görmüş bir Herme başının benzer biçimde burnunun kırıldığı, kırılan yerin düzeltilip, delik açılarak içine zıvana/pim yerleştirildiği, yeni burun parçasının da bu teknikle yeniden birleştirildiği belirtilmektedir (**Bkz. Resim 15**)¹⁹⁰.

Antik Dönem’de hasar görerek onarım gördüğü belirtilen bir diğer örnek ise Aphrodisias’tan Severuslar Dönemi’ne tarihli orta gözenekli mermerden yapılmış bir Taç Giyen Kadın Başında (**Resim 45**) görülmektedir¹⁹¹. 1964 yılında bir evin duvarında devşirme olarak kullanılan doğal boyutlarından büyük olan başın kırılan burnunun yeniden birleştirilmesi için bir kısmı hala üzerinde duran bronz zıvana kullanılmıştır¹⁹².

Yine Aphrodisias Antik Kenti 1970 yılı kazı çalışmalarında Tiyatro’dan bulunmuş, Antik Dönem’de kırılarak onarıldığını gösteren benzer bir örnek ise MS 150-180’e tarihli mermerden yapılmış Sakallı Erkek Başında görülmektedir (**Resim 46**). Yüzeyi oldukça hasarlı olan başın kırık olan burnunda demir zıvananın bir kısmı yuvada korunmuş haldedir ve aynı zamanda sol kısmında düzeltilerek oluşturulan bir birleşme yüzeyi mevcuttur.

1947 yılında Side Antik Kenti’nde P Tapınağının güney kısmında bulunan ve Side Müzesi koleksiyonunda yer alan Severuslar Dönemi’ne tarihli, ince kristalli grimsi beyaz mermerden yapılmış Kadın Başının Antik Dönem’de kırılan burnunda da, kırık yüzeyi düzeltildikten sonra zıvana ile birleştirildiğini gösteren bir zıvana deliği bulunmaktadır¹⁹³.

2019//79 envanter numaralı Herme başı için de burnun, döneminde yapımı ya da daha sonraki bir zamanda kullanımı sırasında bir şekilde kırıldığı ve kırılan burun bölümünün onarım gördüğü ifade edilmektedir¹⁹⁴.

¹⁹⁰ Harrison, 1990: 165-167, (fig. 2).

¹⁹¹ Smith, 2006: 295.

¹⁹² Smith ve Lenaghan, (eds.), 2009: 306.

¹⁹³ Akçay Güven, 2014: 187, Lev.70.

¹⁹⁴ Çelik, 2020: 89.

Sonuç olarak 2019/79 Envanter numaralı Herme Başı'nın burnunda yer alan yeniden birleştirme müdahalesinin büstün yapımı veya kullanımı sırasında oluşan bir tahribat sonucunda gerçekleştirilen bir ilk ya da ikincil onarım olduğu değerlendirilmektedir.

4.3 Lahitler

4.3.1 Herakles Lahdi (Env. No. 928) (Kat No:20)

Kat. No: 20'de yer alan 928 envanter numaralı ince kristalli beyaz mermerden yapılmış Herakles Lahdi (**Resim 47**), Perge Antik Kenti Doğu Nekropolü'nden bulunmuştur¹⁹⁵.

Küçük Asya Lahitleri grubuna giren, mitolojik konu olarak Herakles'in 12 işinin işlendiği sütunlu lahittir. Herakles'i konu alan lahitlerdeki betimler kesintisiz olarak frizli lahitlerden sütunlu lahitlere bağlanır¹⁹⁶. Bu grubun ilk örneklerinden olan lahit tekne ve kapak olarak iki bölümden oluşmaktadır ve birçok kırık parçanın restore edilmesi sonucu bir araya getirilmiştir. Gövde ve kapak üzerinde bazı eksik parçalar alçı ile tamamlanmıştır. Figürlerde ve birleşim yerlerinde kırık ve noksan parçalar bulunmaktadır.

Lahit kapağı üzerinde Antik Dönem'de de kırılmış olup birleştirildiğini gösteren 5 adet U kenet yuvası bulunmaktadır (**Resim 47a**). Kenetlerin 4 adedinin karşı tarafta birleştiği parçanın eksik olması nedeniyle yuva sadece mevcut parçada yarım olarak görülebilmektedir. Karşı parçasının da mevcut olması nedeniyle Antik Dönem'de birleştirildiği anlaşılan 5. kenet bütün olarak korunan tek kenettir (**Resim 47b**). Bütün olduğu için tam ölçü alınabilen 21 cm uzunluğunda, 3,3 cm genişliğinde, 2,5 cm derinliğinde olan 5. kenetin ölçülerini etkilemeyecek şekilde orta kısmına denk gelen bölümde alçı tamamlama mevcuttur. Baş kısımların birinde içe doğru dairesel olarak bir parça kırık ve noksandır. Kenet yuvalarındaki kalıntılardan kenetlerin perçinlenmesinde kurşun kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Lahitler yerlerine yerleştirilmelerinin ardından yapılan ilk definden sonra defnedilecek birden fazla kişi olduğunda kapakların kenarlarındaki dörtgen çıkıntılara halat dolanarak kapak kaldırılır ve bu şekilde yeni defin gerçekleştirilebilirdi. Lahde defnedilecek birey sayısına göre de bu işlem birçok kez tekrar edilirdi¹⁹⁷. Kesinlik verilememekle birlikte **Kat. No: 20**'de yer alan 928 envanter numaralı lahdin kapağındaki bu tahribat, defin işlemleri için

¹⁹⁵ Turak, 2011: 422.

¹⁹⁶ Koch, 2001: 170, Res. 68.

¹⁹⁷ Smith ve Lenaghan Eds, 2008: 181.

kapağın kaldırılması sırasında meydana gelen bir kaza sonucu kırılmış ve kullanımına devam edileceği içinde kenetlerle birleştirilmiştir.

Kenet, kullanımına devam edilecek bir eşyanın birleşimini desteklemek açısından tercih edilen bir teknik olmalıdır ki günümüzde J. Paul Getty Müzesi koleksiyonunda yer alan Mousa Lahdi Parçası üzerinde de Antik Dönem’de dikey olarak kırılan parçanın iki adet kenetle onarıldığı belirtilmektedir¹⁹⁸.

Ayrıca Antik Dönem’de lahitlerde çok rastlanan bir diğer durum ise özellikle hasar görmüş lahitlerin daha ucuza mal olması nedeni ile ikinci kez kullanımlarının tercih edilmesidir. Antik Dönem’de kırılan sol üst köşesi demir bir U kenetle birleştirilen (**Resim 48**) ve yeni sahipleri tarafından olduğu gibi kullanılmayıp yeniden işlenerek yazıt eklenen bir örnek te mevcuttur¹⁹⁹.

Lahitlerin ilk yapıldıkları dönemden sonra uzun yıllar birçok kullanım evresine sahip olmaları nedeniyle bu örnek üzerinden değerlendirildiğinde üretim, taşıma ya da kullanım sırasında oluşan bir tahribat ayrımı yapılmaksızın Antik Dönem’de kapak kısmının kırıldığı ve U kenetlerle birleştirildiğini belirtmek daha uygun olacaktır.

4.3.2 Herakles Lahdi (Env. No. 2017/400) (Kat No:21)

Kat. No: 21’de yer alan Herakles Lahdi (**Resim 49**), Perge Antik Kenti’nden 1960 yılında yurt dışına kaçırılmış, 2017 yılında ülkemize iadesi sağlanarak 2017/400 numarası ile müze envanterine kaydı yapılmıştır.

Küçük Asya Lahitleri grubuna giren, mitolojik konu olarak Herakles’in 12 işinin işlendiği "Torre Nova" tipinde yapılmış lahit, tekne ve kapak olarak iki bölümden oluşmaktadır. Kapak restore edilmiş olup eksik kısımlarda alçı tamamlamalar mevcuttur.

Lahdin arka uzun yüzünde Stympalia Kuşları ile mücadelesinin işlendiği bölümde, Herakles’in kasıklarından itibaren kırık ve noksan olan dikdörtgen formlu alan, 83 cm genişliğinde ve 37 cm yüksekliğinde bir mermer parçanın her iki yanından demir kenetlerle lahde bağlantısı sağlanarak Antik Dönem’de onarım görmüştür (**Resim 49a**). Kenetlerden sağ tarafta ve tek parça halinde korunmuş olanı 16 cm uzunluğunda olup 0,9-3,3 cm genişliğindedir. Demir oksidasyonu nedeniyle lahit üzerinde yer alan yuvayla bağlantısı kopmuştur. Yuvada kalıntı olarak demir korunmaktadır. Sol tarafta yer alan demir kenet ise iki

¹⁹⁸ Koch ve Wight, 1988: 16.

¹⁹⁹ Smith ve Lenaghan Eds, 2008: 180-181, Res.9.

parça halindedir. Onarım için eklenen plaka üzerinde kullanılan demir kenet 4,3 cm uzunluğunda ve 1,5 cm genişliğindedir. Lahit üzerinde yer alan yuvada korunan demir kenet ise 10 cm uzunluğunda ve 1,1-2 cm genişliğindedir.

Mermer lahitler hem heykeltıraşı açısından değerli olmaları ve gösterişli görünüşleri nedeniyle Antik Dönem’de soygunlara maruz kalmışlardır hem de uzun süreli kullanım nedeniyle birçok kullanım izi barındırırlar²⁰⁰.

Lahit üzerindeki bu tahribat da Antik Dönem’de bir soygun sebebiyle olmuş olmalıdır. Sadece kullanıma yönelik, estetik bir kaygı güdülmezsizin yapılan bu düz bir mermer levhanın eksik kısma yerleştirilmesi uygulaması lahdin işlevsel olarak sürdürülebilirliğini sağlamak için Antik Dönem’de yapılan bir onarımdır.

4.3.3 Lahit (Env. No. 373) (Kat No:22)

Kat. No: 22’de yer alan 373 envanter numaralı, ince kristalli beyaz mermerden yapılmış MS 3. yüzyılın başına tarihlenen²⁰¹ Girlandlı Lahit (**Resim 50**), Perge Antik Kenti Doğu Nekropolünde²⁰² bulunmuş, 1946 yılında Müzeye getirilmiştir.

Girlandları köşelerde Nike’ler, uzun yüzlerde Eros’lar taşımaktadır. Uzun yüzlerde girland aralarında çeşitli masklar yer almaktadır. Kısa yüzlerde ise Gorgo başı işlenmiştir. Tek parçadan oluşan lahitte figür ve kenarlarda küçük yüzeysel aşınmalar ile yer yer parça kayıpları görülmektedir.

Antik Dönem’de onarım gördüğüne dair tespit edilen iz, lahdin ana uzun yüzüne denk gelen iç bükey profilli düz silmeli kaide kısmının sol köşesindeki zıvana deliğidir. Dikey aksta, 10 cm yüksekliğinde 5,5 cm genişliğinde ve 0,6 cm derinliğinde düzleştirilerek işlenen dörtgen formlu birleşim yüzeyinin merkezinde, 0,6 cm çapında ve 0,6 cm derinliğinde zıvana deliği açılmıştır (**Resim 50a**).

Olasılıkla işçilik hatası olarak değerlendirmenin yanlış olmayacağı bu lahdin işlenmesi sırasında mermerdeki bir kusur ya da işleme, taşıma, yerleştirme gibi işlemler sırasında oluşan bir kaza ile kırılması sonucunda yapılan bir ilk onarım müdahalesidir.

²⁰⁰ Turak, 2011: 256-257.

²⁰¹ Turak, 2011: 370.

²⁰² Mansel, 1958: 233vd., Res.54.

4.3.4 Girlandlı Lahit (Env. No. 1.68.94)

Kat. No: 23'de yer alan ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış Girlandlı Lahit (**Resim 51**), Perge Antik Kenti Nekropolisi'nden 1986-1987 yıllarında kaçırılmış ve 1994 yılında ülkemize iadesi sağlandıktan sonra²⁰³ 1.68.94 numarası ile müze envanterine kaydı yapılmıştır.

Ön uzun yüzde yapraklardan oluşan üç adet girland bulunmaktadır. Birer üzüm salkımı her bir girlandın alt kısmına pendentif olarak asılmıştır. Girland taşıyıcısı köşelerde sfenks üzerinde duran Nike'ler iken, ortada ise kaide üzerine basan Eros'lardır. Nike ve Eros'ların omzunda fiyonk yapılarak bağlandıktan sonra kurdeleler aşağı bırakılmıştır. Merkezdeki girland üstü boşlukta, Gorgo Medusa başı bulunurken her iki yandaki girland üstü boşluklarında birer tiyatro maskı bulunur. Lahit teknesinin alt kısımlarında kaideye doğru bir kuşak halinde meander, inci dizisi, lotus-palmet sırası ve girland kuşağı biçimli yaprak demeti süsleme için tercih edilmiştir. Lahdin kapağı beşik çatı şeklinde olup merkezinde disk ya da kalkan kabartması bulunan üçgen bir alınlığa sahiptir. Çatı kiremitlerinin hatları kabartma olarak verilmiştir. Kapağın kenar kısımlarında yer alan antefiksler antemion bezeli olup köşe ve tepe akroterleri palmet motifleriyle süslenmiştir. Ancak kapak ve tekne oranları birbirine uymadığı ve tekne ya da kapakta herhangi bir kenet yeri bulunmadığı için kapak bu tekneye ait değildir²⁰⁴.

Lahit üzerinde Antik Dönem'de onarım yapıldığını gösteren iz, lahadin kısa yan yüzlerinden birinde yer alan Medusa kabartmasının başının üst kısmından başlayan ve verev olarak aşağıya doğru devam eden çatlağın ayrılarak kırılmaya sebep olmasını engellemek amacıyla yapılmış olan, 12,5 cm. uzunluğunda 1,8-2 cm. genişliğinde ve 1,6 cm. derinliğinde içinde demir oksit kalıntıları bulunan bir kenet yuvasıdır (**Resim 51a**). Lahdin diğer kısa yan yüzünde (**Resim 51b**) çatlak olmadığı için Medusa Başının üst kısmında (**Resim 51c**) bir yuva açılma ihtiyacı da duyulmamıştır. Bu durumda her iki yüzde de kenet olmaması sadece çatlakla bağlantılı olan bir müdahale olduğu olasılığını yükseltmektedir.

“Kendi Parçası ile Yapılan Onarımlar” başlığında da değinildiği gibi dışardan kenet uygulamasının sadece kırık parçaların yeniden birleştirilmesi için değil basitçe hasar görerek

²⁰³ Acar, 2008: 29-35.

²⁰⁴ Turak, 2011: 75.

çatlamış eserlerde, çatlakların ilerlemesini durdurarak sabitlemek ve güçlendirmek için de kullanıldığı bilinmektedir (**Resim 52**)²⁰⁵.

Bu nedenle **Kat No: 23**'te yer alan 1.68.94 envanter numaralı Girlandlı Lahit üzerinde uygulanan onarım müdahalesinin çatlağın ayrılmasının önlenmesi amacıyla yapıp yapılmadığının anlaşılması için Antalya Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdürlüğünce Ultrasonic Test Cihazı kullanılarak P Dalgası ile eseri oluşturan kayacın içyapı durumunun analizi ile kenet yuvasında bulunan metal kalıntısının X-RAY Floresans Spektroskopisi ile element analizleri yapılmıştır²⁰⁶. Analiz raporuna²⁰⁷ göre;

“ X-RAY FLORESANS SPEKTROSKOPİ ANALİZİ

Ölçüm gerçekleştirilen yüzeyde bulunan tüm elementler (eserin yapısı, toz ve kir birikintileri, toprak kontaminantları vb.) analiz sonuçlarına yüzde (%) oran biçiminde yansımaktadır. Bu sebeple analiz sonuçlarına yansıyan element oranları, eserlerin orijinal üretim alışımına yönelik kesin veri sağlamamaktadır. Kullanılan mod ve voltajda tespit edilebilen elementler aşağıda belirtilmektedir.

XRF Analizi

Eser üzerinde 2 farklı noktadan ölçüm alınmıştır. Tüm ölçümler “AlloyPlus-Turkish Museum (40 kv) modunda 20 saniye süreli ışınlamalar yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Beam 1

- AlloyPlus-Turkish Museum Mode Işın (40 kV)

Fe, Pb, Cu, Co, Zn, Mn, Ni, Sr, Zr

Beam 2

- AlloyPlus-Turkish Museum Mode Işın (40 kV)

Fe, Pb, Ti, Sn, Bi, Cu, Ni, Cd, Mn, Br, Zn

²⁰⁵ Bkz. s.29.

²⁰⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 30.10.2023 tarih ve 4364008 sayılı izni ile Antalya Restorasyon ve Konservasyon Bölge Müdürlüğü uzmanlarından Müdür Yrd. V. /Restoratör Özgür GEMİCİ ve Restoratör/Kimya Mühendisi Merve CİVAN tarafından analizler yapılarak raporlandırılmıştır.

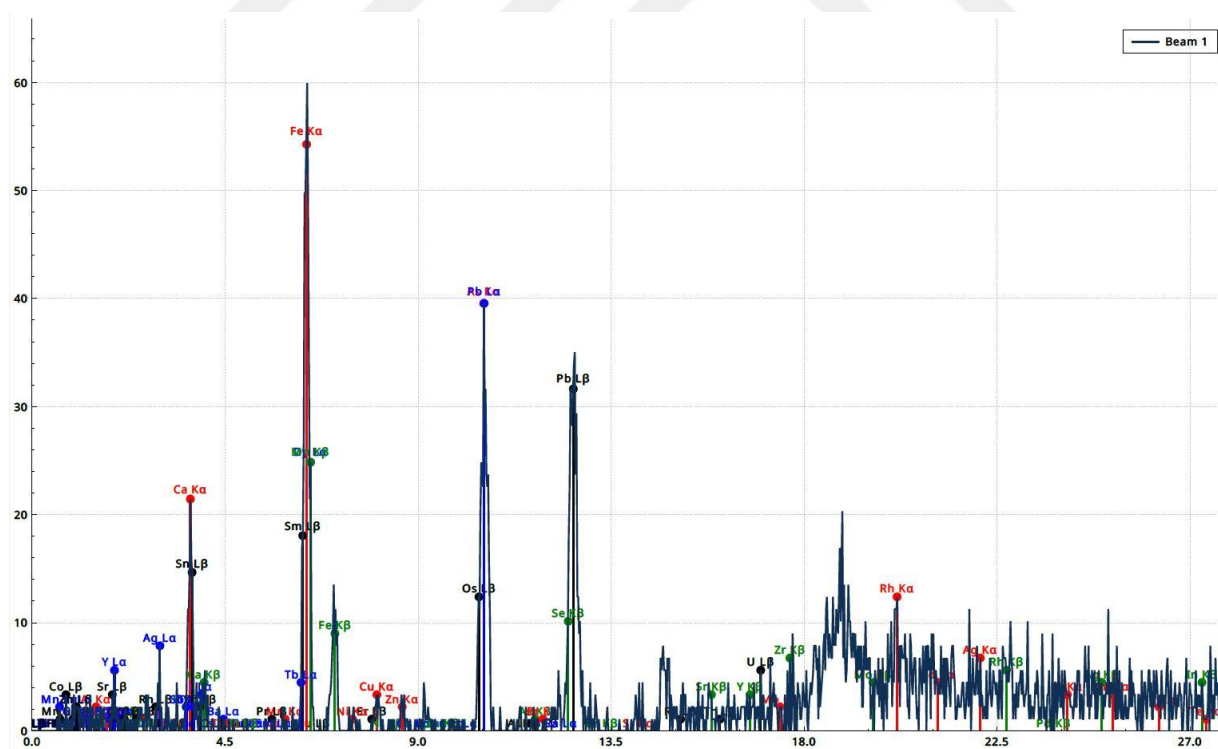
²⁰⁷ Analiz raporu içinden analizlere ilişkin çalışma ile ilgili teknik malzeme ve yöntemleri kısımları çıkarılarak sadece değerlendirme ve sonuçlara yer verilmiştir.

Test ID: 07/02/2024#1

Analyser Mode: Alloy Plus

Analyzer Serial: 800616

El	%	+/- 3σ
Fe	64.6	1.2
Pb	30.55	0.89
Cu	1.50	0.32
Co	0.98	0.50
Zn	0.91	0.21
Mn	0.58	0.30
Ni	0.44	0.31
Sr	0.265	0.083
Zr	0.206	0.099

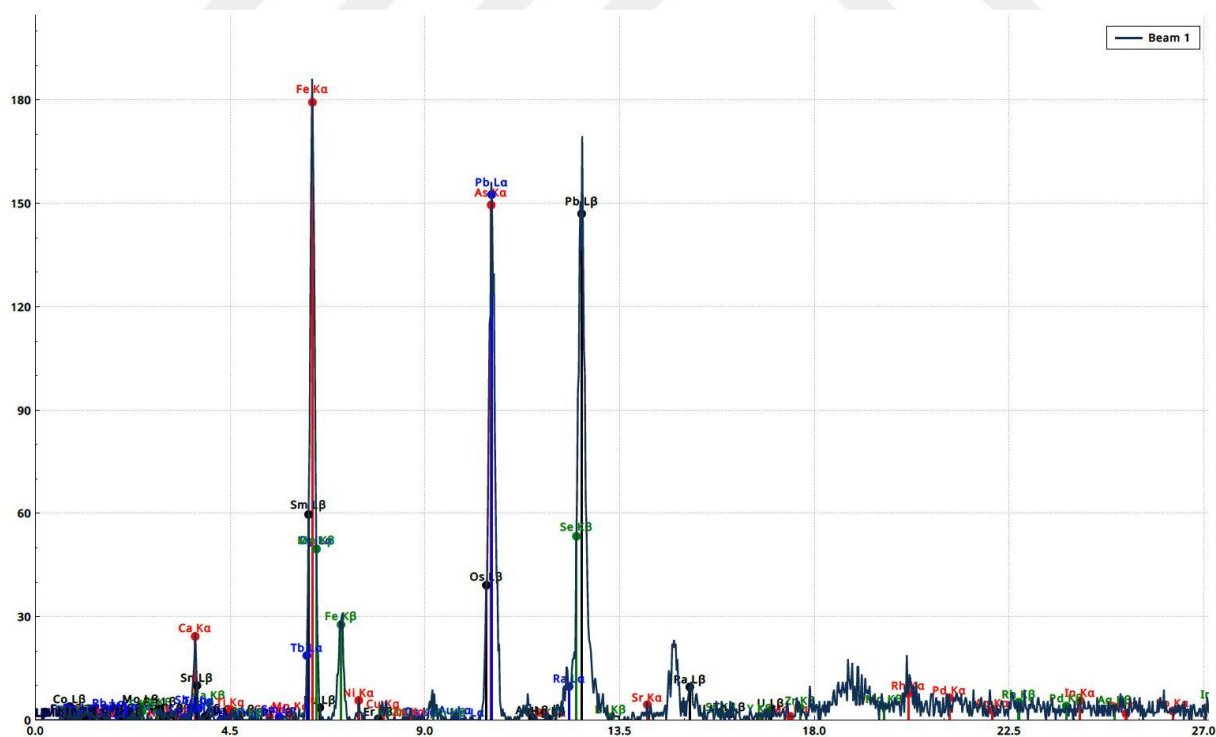

Test ID: 07/02/2024#2

Analyser Mode: Alloy Plus

Analyzer Serial: 800616

El	%	+/- 3σ
Fe	57.99	0.74
Pb	35.93	0.53
Ti	1.46	0.45
Sn	0.91	0.22
Bi	0.80	0.16
Cu	0.61	0.11
Ni	0.54	0.13
Cd	0.52	0.16
Mn	0.51	0.15
Br	0.216	0.096
Zn	0.202	0.056

XRF Analiz Sonuçları

Eserde bulunan metal kalıntısının 2 farklı noktasından yapılan ölçümler sonucunda elementel yüzdeleri tablolarda belirtildiği gibi olup Kurşun (Pb) ve Demir (Fe) olduğu görülmektedir.

ULTRASONİK TEST CİHAZI KULLANILARAK P DALGASI ANALİZİ

P Dalgası Analizi Gerçekleştirilen Eserin Yüzeyi ve Görülen Çatlak

ULTRASONİK TEST CİHAZI P DALGASI ANALİZİ

P Dalgası Analizi

Eser üzerinde 13 farklı noktadan ölçüm alınmıştır. Tüm ölçümler 4012589 Seri Numaralı ACS UK1401 Ultrasonic Tester cihazı kullanılmış olup 22 °C sıcaklıkta Velocity modu ile M/S değerleri ile gerçekleştirilmiştir.

P Dalgası Analiz İstasyon Noktaları

P Dalgası Analiz İstasyon Noktaları ve Değerleri

P DALGASI ÖLÇÜM SONUÇLARI

P DALGASI ÖLÇÜM NOKTALARI VE DEĞERLERİ

1. Nokta:	5560
2. Nokta:	5600
3. Nokta:	5500
4. Nokta:	0
5. Nokta:	0
6. Nokta:	2420
7. Nokta:	2200
8. Nokta:	1550
9. Nokta:	5420
10. Nokta:	2410
11. Nokta:	2200
12. Nokta:	1760
13. Nokta:	2250

P Dalgası Haritası

ULTRASONİK TEST CİHAZI ÖLÇÜM HARİTASI

Değerlendirme ve Sonuç

P Dalgası kullanılarak eseri oluşturan kayacın içyapı durumları tespit edilmiş, mukavemetleri ölçülmüştür. Haritada görüleceği üzere dalga hızının düşmüş olduğu alanlar belirli renklerde gösterilmiştir. Lahitten alınan değerlere göre 5000 ve üzeri olan değere sahip olan noktalar

durumu çok iyi, 3600 Altına düşenlerin durumu kötüdür. Ancak 2400 alt bandında yer alan noktaların durumunu çok kötü olarak tanımlamak mümkündür.

Bununla beraber eserin sağlam kısımlarından alınan ölçümler üst referans olarak kullanılmıştır. Eseri oluşturan kayacın normal sağlamlığı ortaya çıkartılmıştır. Sağlam olarak gözlemlenen noktalardan alınan ölçümler ile çatlak olan kısımlardan alınan ölçümler karşılaştırılmıştır. Yukarıda da gösterildiği üzeri verilen değerler ile ölçüm haritasında çatlak olan kısımlarda dalga hızı düşmüş ve değerler aşağı seviyelerde çıkmıştır.

P Dalgası Analiz İstasyon Noktaları ve Değerleri'nde²⁰⁸ yer alan değerlerde 4. ve 5. ölçüm noktalarında ölçüm değeri **0(Sıfır)** çıkmıştır. Bunun sebebi çatlak ayrımının iki noktası arasından P dalgasının geçememesi olup arada boşluk olmasıdır.

Sonuç olarak, lahdin yüzeyindeki çatlak olan kısım büyük boyutludur. Ölçüm noktalarında değerleri düşük olan kısımlarda çatlak derinliği **5 cm.** ile **10 cm.** arasında değişmektedir. Elde edilen verilerin sonucunda, Antik Dönem'de bu kısmın tamamen ayrılmasını önlemek amacıyla üst çatlak başlangıcında demir kenet kullanılarak kurşun ile tutturulduğu düşünülmüştür.”

Yukarıda yer verilen Analiz Raporunun değerlendirme ve sonuçları ile birlikte Medusa Başı'nın üstünde yer alan kenet yuvası, olasılıkla lahdin işlenmesi sırasında oluşan çatlağın ayrılarak kırılmaya sebep olmaması için antik onarım amacıyla açılarak, kurşunla perçinlenmiş bir demir kenet kullanılmış ve bu müdahale ile de lahdin kısa dar yüzden kırılması engellenmiştir.

4.3.5 Dionysiak Lahit (Env. No. 2003/172) (Kat No:24)

Kat. No: 24'te yer alan 2003/172 envanter numaralı ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış, MS 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen²⁰⁹ Dionysiak Lahit (**Resim 53**), Perge Antik Kenti 2003 yılı kazı çalışmalarında Batı Nekropoliste Parsel 169'da, I. mezar sırasında, M.9'un ikinci katında bulunmuştur²¹⁰.

Attika tipi frizli lahitler grubundan, Pamphylia'daki bütün atölyelerin ürünleri içinde tek bütün halde olan Dionysos'un betimlendiği²¹¹ lahitte, Dionysos dünyası konu edilmektedir. Lahit, tekne ve kapak olarak iki bölümden oluşmaktadır. Ana uzun yüzünde

²⁰⁸ Bkz. s.71.

²⁰⁹ Turak, 2012: 231.

²¹⁰ Turak, 2011: 394.

²¹¹ Turak, 2011: 119.

Tanrı Dionysos, Aphrodite, Hermaphroditos, Menadlar, Satyrler ve Erosar ile Silenos, Lykurgos ve oğlu Dryas gibi figürler yüksek kabartma olarak tasvir edilmişlerdir. Yan yüzlerde de kabartmalar bulunmakla birlikte Antik Dönem’de soyularak tahrip olmuşlardır. Arka uzun yüz yerleştirildiğinde duvara denk geldiğinden görünmeyeceği için figürler oldukça yüzeysel işlenmiştir. Kapakta, bir kline üzerinde yan yana uzanmış, lahadin sahipleri olan karı ve koca yüzleri porteleriyle betimlenmiş²¹² halde yer almaktadır.

Lahitte, tekne ve kapak bölümünde olmak üzere iki ayrı yerde antik onarım görülmektedir. Kapakta ön yüz sağ üst köşede bir yama/emblemanın yerleştirilmesi için hazırlanan 16 cm uzunluğunda, 5,1 cm genişliğinde, 3,5 ila 7 cm arasında değişen yükseklikte bir birleşme yüzeyi yer almaktadır (**Resim 53a**). Keskin hatlarla düzeltilerek bezemeli alandan hasar gören kısmın yerine yerleştirilecek parçanın daha iyi tutunabilmesi için üzerine çentikler açılmıştır. Tekne kısmında da lahadin ön uzun yüz sol üst köşesinde bir yama/emblemanın yerleştirilmesi için hazırlanan 12 cm uzunluğunda, 6,3 cm yüksekliğinde ve 2,8 ila 4 cm arasında değişen bir genişlikte, kenarları düzeltilmiş, yüzeyi hafif pürüzlü yapılmış bir birleşme yüzeyi bulunmaktadır (**Resim 53b**). Ancak teknedeki bu birleşme yüzeyine kapaktaki gibi çentikler açılmamıştır.

Keskinlik verememekle birlikte lahadin kapağında ve teknesinde takip edilen mermerin damarlı yapısı da dikkate alındığında, olasılıkla işlenmesi sırasında mermer bloğun yapısından kaynaklanan bir kusur ya da çalışma sırasında oluşan teknik bir gereklilik nedeniyle yapılan bir ilk onarım müdahalesi olarak değerlendirilmektedir.

4.3.6 Lahit Parçası (Env. No. 702) (Kat No:25)

Kat. No: 25’te yer alan 702 envanter numaralı Mitolojik lahitlerden Hippolytos betimli, ön yüzün sol tarafına ait Lahit Parçası²¹³ (**Resim 54**), müzeye bağış yoluyla getirilmiştir.

82 cm uzunluğunda, 46 cm genişliğinde, 14 cm derinliğinde olan konu olarak Hippolytos’un işlendiği, figürlü frizli lahit tipine giren, ince gözenekli beyaz mermerden yapılmış, iki kırık parçanın yapıştırılarak birleştirildiği ön uzun yüze ait lahit teknesi parçasıdır. Üzerinde başı eksik giysili bir herme ile bir ayağı ile sunağa basan çocuğu tutan, *khiton* üzerine *himation* giymiş bir kadın görülmektedir. Eserde, figürlerin yüz ve detayları

²¹² Abbasoğlu, 2004: 47.

²¹³ Turak, 2011: 133.

başta olmak üzere yoğun aşınma ile kenarlarda ve birleşim yerlerinde parça kayıpları görülmektedir²¹⁴.

Lahit parçasının üzerindeki antik onarım müdahalesi, lesbos kymationu, Ion kymationu ve boncuk dizisinden oluşan üst pervazın sol köşesinde yer alan, 20 cm uzunluğunda ve 8 cm genişliğinde olan kırık yüzeyi düzleştirildikten sonra birleşeceği diğer parçaya daha iyi tutunmasını sağlamak için üzerine açılan 0,5 cm çapında ve 0,2 ila 0,4 cm arasında değişen derinliklerde 29 adet deliktir (**Resim 54a**).

Kendi parçasıyla yapılan onarım kapsamında değerlendirilen bu örnek yapıştırıcı/bağlayıcı kullanılarak yapılan uygulamalarda diğer parça ile tutunma yüzeyi oluşturup daha kuvvetli bir birleşim sağlanması için yapılan teknik uygulamasının en iyi örneklerinden biridir.

Lahit parçası üzerinden yapılan değerlendirmede, kullanımı uzun yıllar devam eden lahitlerde teknikleri farklı olsa da diğer lahit onarım örneklerinde de olduğu gibi Antik Dönem’de nedeni kesin bilinmeyen bir tahribata uğramış ve sonrasında da onararak kullanımına devam edilmiş olmalıdır.

4.4 Ostothekler

4.4.1 Ostothek (Env. No. 950) (Kat No:26)

Kat. No: 26’da yer alan 950 envanter numaralı Ostothek (**Resim 55**), satılma yoluyla gelmiş ve geliş yeri Macunköy-Perge olarak müze kayıtlarına alınmıştır.

65 cm uzunluğunda, 54 cm genişliğinde, 39 cm derinliğinde olan Ostothek, ince gözenekli beyaz mermerden yapılmıştır. Teknesinde köşelerde Nike, uzun yüzlerin merkezinde yunusa basan Eros girland taşıyıcısı olup girland üstü boşluklarda birer tiyatro maskı yer almaktadır. Kısa yüzlerde Gorgo Medusa başı bulunur. Taban kısmında sırasıyla inci boncuk dizisi, lotus-palmet sırası ve iki tarafı ortada makara biçimli bir bölümle birleşen yaprak çelengi işlenmiştir. Üçgen alınlıklı çatı şeklinde olan kapağın alınlık bölümünde karşılıklı birer kalkan işlenmiş, üstünde ise köşelerinde ve tepesinde birer palmet şeklinde akroter bulunmaktadır. Akroterlerin arasında tiyatro maskı şeklinde antefiksler vardır. Köşe akroterlerinden biri kırık olup yapıştırılmıştır. Tepe akroterleri ise kırık ve noksandır. Eser genelinde yer yer kırık, noksanlık ve aşınmalar mevcuttur.

²¹⁴ Turak, 2011: 405.

Lahit üzerindeki antik onarım izi, tepe akroterlerinden birinde yer alan yama/emblema yeridir (**Resim 55a**). Günümüze ulaşmayan yamanın yerleştirilmesi için tepe akroterinin olduğu kısımda yarım daire şeklinde 11 cm çapında, 7 cm genişliğinde ve 1,8 cm derinliğinde yama parçasının daha iyi tutunmasını sağlamak için yüzeyine küçük çentikler yapılarak birleşim yüzeyi oluşturulmuştur. Birleştirme bağlayıcı/harç kullanılarak yapılmıştır.

Ostothek'in tepe akroteri üzerinde yapılan antik müdahale, kesinlik verememekle birlikte olasılıkla ostothekin işlenmesi sırasında mermerdeki bir kusur ya da çalışma sırasında olan bir işçilik hatası nedeniyle yapılan ilk onarım müdahalesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu değerlendirme kullanım vb. diğer tahribat nedenleriyle oluşmuş bir hasar sonucu da yapılmış olması ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır.

4.5 Diğer Örnekler

4.5.1 Architrav Bloğu Parçası (Env. No. 2020/19) (Kat No:27)

Kat. No: 27'de yer alan 2020/19 envanter numaralı mermer *Architrav* Bloğu Parçası (**Resim 56**), Perge Antik Kenti Güney Hamam Propylonunda bulunmuştur²¹⁵.

En üst silmesinde lotus-palmet dizisi, bunun üstünde yumurta-mızrak ucu silmesi ve onun üzerinde ise inci dizisi süsleme unsuru olarak kullanılmış olan *Architrav* bloğunun yukarı doğru kademeli bir şekilde devam eden üç fascianın arasına iki inci dizisi daha işlenmiştir. Ayrıca *Architrav*'ın alt yüzü genişliğinde figürlü soffit alanı bulunmakta olup buraya alçak kabartma biçiminde solda olacak şekilde bir adet madalyon biçimli yuvarlak, bunun sağında ise bir adet eşkenar dörtgen formlu çerçeve işlenmiştir. Ayrıca madalyonun merkezine Gorgo Medusa başı betimlenmiştir.

Architrav bloğu parçasının üzerindeki antik onarım izi, Fasciaları sınırlayan ikişer inci-boncuk dizisinden birincisinin hizasında, bloğun kırık tarafında karşılıklı olarak açılan iki adet U kenet yuvasıdır. Birinci yuva 18 cm uzunluğunda ve 7 cm genişliğinde bir düzeltme alanının (kanalın) içinde olup 4,8x2,5 cm ölçülerinde ve 5,1 cm derinliğindedir (**Resim 56a**). İkinci yuva, aynı birinci yuvada olduğu gibi birinci inci-boncuk dizisinin hizasında 11,3 cm uzunluğunda, 5,6 cm genişliğinde bir düzeltme alanının (kanalın) içindedir ve 4,4x4,3 cm ölçülerinde ve 5,8 cm derinliğindedir (**Resim 56b**). Yuvalarda metal izi ya da kalıntısı bulunmamaktadır.

²¹⁵ Abbasoğlu,1994: 91.

Güney Hamam eserleri ile ilgi diğer örneklerde de belirtildiği gibi hamamın birçok yapı evresi geçirdiği ve bloğun buluntu yeri olan anıtsal propylonun Severuslar Dönemi'nde yapıldığından ve sonrasında hamamın Geç Antik Dönem'de de kullanılmaya devam edilmiş olmasından dolayı çok sayıda onarıma ve ilavelere maruz kaldığına değinilmişti.

Taş Eserler Üzerindeki Antik Onarımlar bölümünün, Kendi Parçası ile Yapılan Onarımlar alt başlığında detaylı bir şekilde anlatılan kırığın gerektirdiği şekillerde kullanımı tercih edilen metal bağlantı elemanları ile birleştirilmesi yönteminin uygulandığı bu örnekte kırık yüzeler kırık şekline ve yüzeye müdahale edilmeden birleştirilir ve dışarıdan kenetlerle bu birleşim desteklenir. Bu onarım özellikle mimariye ait parçalarda kullanımı tercih edilen yaygın bir antik onarım türüdür.

Architrav bloğu parçasının üzerindeki bu uygulama yapı elemanlarında, blokların kırılması sonrasında yapılan bir ikincil onarım müdahalesi olarak değerlendirilmektedir.

4.5.2 Louterion/Perirrhanterion (Env. No. 1.32.73) (Kat No:28)

Kat. No: 28'de yer alan 1.32.73 envanter numaralı mermer *Louterion/Perirrhanterion* (**Resim 57**), 1973 yılında satınalma yoluyla gelerek müze envanterine kaydı yapılmıştır.

Dıştan üç sıra yivli, düz ağız kenarlı, sığ ve geniş çaplı bir tekne ve yüksek bir ayak olmak üzere ayrı iki parçadan oluşan mermerden yapılmış bir *louterion/perirrhanterion*'dur. Ancak 1.32.73 envanter numarasında kayıtlı olan eser sadece sığ ve geniş çaplı tekne kısmından oluşmaktadır. Tekne sadece teşhir amaçlı olarak başka bir ayak üzerine oturtularak sergilenmektedir.

Eserin 70 cm çapında olan geniş ve sığ tekne bölümünün ortaya yakın kısımdan Antik Dönem'de kırılarak 5 adet kırılma kuyruğu kenet ile kurşun kullanılarak birleştirildiği görülmektedir (**Resim 57a**). Eserde hem kenet yuvalarında hem de kırık hat boyunca kurşun dökülerek birleştirme sağlanmıştır. Kenetler ağız kenarının başlangıç ve bitiminde kırık hat boyunca 10'ar cm bırakılarak uygulanmıştır. Kenetlerden 1. si 13 cm uzunluğundadır. Bu kenetten 10,3 cm sonra gelen 2. kenet 10,5 cm uzunluğundadır. 2. kenetten 10 cm sonra yapılan 3. kenet 11 cm uzunluğunda olup 2. ve 3. kenetler arasında kırık hat boyunca dökülen kurşun korunmuş durumdadır. 3. kenetten 10,3 cm sonra 13 cm uzunluğunda olan 4. kenet yer almaktadır. 4. kenetten 7 cm sonra 14 cm uzunluğunda olan 5. Kenet ile birleştirme tamamlanmıştır. Kenetlerin yuva başları perçin gibi dışarı çıkarak kurşun, tekne dışından da görülebilmektedir (**Resim 57b**).

Louterion/louter ya da *perirrhanterion* olarak isimlendirilen, Yunan ve Roma kültürlerinde kullanılan çok amaçlı gereçler olarak ifade edilen bu teknelere kullanım yerlerine göre günlük beden temizliği sırasında kullanılanlarına *louterion*, kutsal alanlarda ya da agoraların girişinde duran ve dini törenlerde arınma amacıyla kullanılan yüksek ayaklı teknelere de *perirrhanterion* denilmektedir²¹⁶. Bu tanımdan da yola çıkarak günlük kullanım eşyası olan *Louterion/Perirrhanterion*, kullanımının sürdürülebilmesi için, Antik Dönem’de kırıldıktan sonra kenetle birleştirilmiş ve olasılıkla kullanımına devam edilebilmesi için kırık hat boyunca kurşunla birleşim desteklenerek su sızdırmazlık özelliği kazandırılmaya çalışılmıştır. Birleşime ilişkin teknik detaylar “Kendi Parçası ile Yapılan Antik Onarımlar” alt başlığında verilen ve tez kapsamında incelenen son eser olan 1.32.73 envanter numaralı *Louterion/Perirrhanterion* üzerinde yapılan yeniden birleştirme müdahaleleri bir antik onarımdır.

²¹⁶ Zeren Hasdağlı ve Cevizoğlu, 2023: 13.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanın yerleşik hayata geçmesi sonrasında yapı ve eşyaların kullanımlarındaki sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için sürekli bir bakım ve tahrip olanlarda ise onarım yapılması günümüzde olduğu gibi Antik Dönem’de de normal yaşama dair en temel gereksinimlerden biridir.

Kavramsal olarak restorasyon ya da onarım ayrımı yapılmaksızın yapı elemanları, heykel, lahit ya da törensel ve günlük kullanım eşyaları, birçok farklı sebepten tahrip olduklarında uygulanan, kullanım ömürlerini uzatmak için yapılan tüm müdahaleler bütünü olarak ele almak yanlış olmayacaktır.

“Antalya Müzesi’nden Üzerinde Antik Restorasyon (Onarım), Değişim ve İkinci Kullanım İzleri Bulunan Bir Grup Eser” başlıklı bu tezde, onarım ve restorasyonun dışında değişim ve ikinci kullanım müdahaleleri onarım gerektiren durumlar üzerinden ele alındığı için hasar görmüş eserlerde ikinci kullanımın onarım olmadan yapılamayacağı da göz önüne alınarak araştırma ana konusu onarım olarak belirlenmiş ve genel olarak eserler üzerindeki izlerin onarıma yönelik değerlendirmeleri yapılmıştır.

Tez kapsamında araştırma konusunu oluşturan taş eserler üzerinde çalışılmaya başlandığında, Antalya Müzesi koleksiyonunda yer alan 42 adet eser onarım kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak zamanla ilgili kaynak okumaları yapıldıktan sonra eserlerde ilk incelemelerde görülen her iz onarım olmadığı, yapım tekniklerinden ötürü de üzerlerinde onarımla karıştırılabilecek birçok iz barındırdıkları tespit edilerek bu eserler kapsam dışı bırakılmış, 28 adet katalog eseri ile tez çalışmasına devam edilmiştir.

Öncelikle kabul edilmelidir ki kullanıldığı dönemlerden günümüze gelene kadar birçok izi üzerlerinde barındıran taş eserlerin incelemesi yapılırken izlerin onarım amaçlı yapılıp yapılmadığını anlamak ve her eser için kesin onarım gördüğünü söyleyebilmek oldukça zordur.

Eserlerin yapıldıkları taşın türü, dönemleri, hangi amaçla kullanıldıkları, yapıya ait eserler için yapının kullanım evreleri, ait olduğu kentlerin tarihsel süreçleri ve daha birçok etmen değerlendirme yaparken dikkate alınması gereken önemli unsurlardandır.

Antalya Müzesi koleksiyonunda yer alan, üzerinde Antik Dönem onarım, değişim ve ikinci kullanım müdahalelerine ait izler tespit edilen bir grup taş eserle ilgili olarak müdahale gerekçeleri ve yöntemleri üzerinden tespit edilebilen yayımlanmış benzer örneklerle karşılaştırma yapılarak eser grupları özelinde bir uygulama birliği olup olmadığı ile ilgili sonuçlara ulaşmanın amaçlandığı bu tez çalışmasında sadece 11 adet eserdeki (**Kat. No: 4, Kat. No: 12, Kat. No: 16 Kat. No: 18, Kat. No:19, Kat. No: 20, Kat. No: 21, Kat. No: 23, Kat. No: 25, Kat. No: 27, Kat. No: 28**) müdahalelerin kesinlik verilerek antik onarım olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Ancak diğer katalog eserlerinde de kendi içlerinde bir değerlendirme yapılmış ve eserlerin yapım süreçlerinde gerçekleşen taştaki bir kusur, ya da işçilik hatalarının giderilmesi için yapıldığı düşünülen müdahaleler “İlk Onarım Müdahalesi”, sonraki bir zamanda oluşan bir tahribatın giderilmesi için yapılan müdahaleler de “İkincil Onarım Müdahalesi” olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya ek olarak teknik gereklilik olarak ifade edilen ayrı işlenerek eklenen parçalar da ayrıca ihtimal verilerek belirtilmiştir.

Katalogda yer alan 14 adet Heykel, 1 adet Heykel Parçası, 2 adet Heykel Başı, 1 adet Heykel Başı Parçası, 1 adet Büst, 5 adet Lahit, 1 adet lahit Parçası, 1 adet Ostothek, 1 adet *Architrav* Bloğu Parçası ve 1 adet Louterion/Perirrhanterion olmak üzere hepsi mermerden yapılmış, kendi bölüm başlıkları altında detaylı değerlendirmeleri yapılan 28 adet eser için kısaca katalog sırasına göre bir onarım durumu değerlendirmesi yapacak olursak;

- Kadın Heykeli (Env. No. 2.18.87) (Kat No:1); Kesinlik yok, teknik gereklilik?, ikincil onarım?
- Erkek Heykeli (Env. No. 4.14.83) (Kat No:2); Kesinlik yok, ilk/ikincil onarım?
- Marsyas Heykeli (Env. No. 5.29.81) (Kat No:3); Kesinlik yok, ikincil onarım?
- Kadın Heykeli (Env. No. 2013/184) (Kat No:4); İkincil onarım.
- Mousa Heykeli (Env. No. 17.7.81) (Kat No:5); Kesinlik yok, teknik gereklilik?
- Üç Güzeller (Kharitler) Heykeli (Env. No. 2018/133) (Kat No:6); Kesinlik yok, teknik gereklilik, ikincil onarım?
- Athena Heykeli (Env. No. 2.22.82) (Kat No:7); Kesinlik yok, ikincil onarım?
- Aphrodite Heykeli (Env. No. 8.29.81) (Kat No:8); Kesinlik yok, teknik gereklilik? / ilk/İkincil onarım?
- Harpokrates Heykeli (Env. No.2018/26) (Kat No:9); Kesinlik yok, İkincil onarım?
- Hermes Heykeli (Env. No. 6.7.81) (Kat No:10); Kesinlik yok, İkincil onarım?

- Traian Heykeli (Env. No. 11.13.79) (Kat No:11); Kesinlik yok, teknik gereklilik? / ilk onarım?
- Nemesis Heykelciği (Env. No. 13.24.85) (Kat No:12); İkincil onarım.
- Kadın Heykelciği (Env. No.211) (Kat No:13); Kesinlik yok, teknik gereklilik? / ilk onarım?
- Sfenks Heykeli (Env. No. 1.50.99) (Kat No:14); Kesinlik yok, İkincil onarım?
- Heykel Parçası (Env. No. 2018/117) (Kat No:15); Kesinlik yok, İkincil onarım?
- Lucius Verus Başı (Env. No. 2010/549) (Kat No:16); İlk onarım.
- Kestros Başı (Env. No. 3867) (Kat No:17); Kesinlik yok, İlk/İkincil onarım?
- Heykel Başı Parçası (Kazı Env. No. B91-121-40) (Kat No:18); İlk onarım.
- Herme Başı (Env. No. 2019/79) (Kat No:19); İlk/İkincil onarım.
- Herakles Lahdi (Env. No. 928) (Kat No:20); İkincil onarım.
- Herakles Lahdi (Env. No. 2017/400) (Kat No:21); İkincil onarım.
- Lahit (Env. No. 373) (Kat No:22); Kesinlik yok, İlk onarım?
- Girlandlı Lahit (Env. No. 1.68.94) (Kat No:23); İlk onarım.
- Dionysiak Lahit (Env. No. 2003/172) (Kat No:24); Kesinlik yok, ilk onarım?
- Lahit Parçası (Env. No. 702) (Kat No:25); İkincil onarım.
- Ostothek (Env. No. 950) (Kat No:26); Kesinlik yok, ilk onarım?
- *Architrav* Bloğu Parçası (Env. No. 2020/19) (Kat No:27); İkincil onarım.
- Louterion/Perirrhanterion (Env. No. 1.32.73) (Kat No:28); İkincil onarım.

Kat. No: 23'te yer alan 1.68.94 envanter numaralı Girlandlı Lahit üzerinde, tez kapsamında yapılan ilk incelemelerde olasılıkla çatlak nedeniyle dışardan kenet uygulamasının yapıldığı değerlendirilmiş ve bu doğrultuda mermerin iç yapısı ve çatlak boyutunun anlaşılması için *Ultrasonic Test Cihazı Kullanılarak P Dalgası Analizi* ile uygulamada kullanılan metal içeriğinin anlaşılması için *X-Ray Floresans Spektroskopisi Analiz*'i yaptırılmasına karar verilmiştir. Analiz sonuçları doğrultusunda eserin işlem gören yüzeyinin ilk değerlendirmeyi doğrulayacak şekilde çatlak olduğu ve onarım müdahalesinin çatlağın ilerleyerek ayrılmasını engellemek amacıyla yapıldığı, kenet metali olarak demir, perçinleme için ise kurşun kullanıldığı sonuçları çıkmış ve bu şekilde ilk değerlendirme analiz verileri ile desteklenmiştir. Diğer eserlerde analizle kesin sonuçları etkileyecek verilerin alınması mümkün olmadığından sadece bu eser özelinde analiz çalışmaları yapılmıştır.

Onarım durumlarının tespiti yanısıra tez kapsamında değerlendirilen eserlere yönelik amaçlardan biri de eser grupları özelinde bir uygulama birliği olup olmağı sonucuna

ulaşabilmekti. Eserler, karşılaştırma örnekleri ile birlikte ele alındığında, dönem ve bölge ayrımı yapılmaksızın eserin ne olduğu, nerede kullanıldığı ve yapım malzemesinin türü ile bağlantılı olarak onarımda benzer ya da aynı tekniklerin kullanımının tercih edildiği görülmektedir. Katalogda yer alan eserlerin çoğunluğunun buluntu yerinin Perge Antik Kenti olması belki de aynı usta/zanaatkarların kontrolünde yapılan bir çalışma nedeniyle bir uygulama bütünlüğü olduğu sonucunu ortaya çıkarabilir. Ancak bu durum sadece varsayımsal bir yaklaşımdan ibarettir.

Mermer bloğun ölçüleri, malzeme durumu, eserin formuna bağlı teknik gereklilikler, çalışma sırasında ayrı işlenen parçaların birleştirilmesine neden olurken, taşın yapısından kaynaklı bir kusurdan veya çalışma, taşıma, yerleştirme sırasında olan bir kaza nedeniyle ve belki de kullanım sürecinde oluşan bir tahribat sonucunda yama/emblema kullanılarak ya da mermer bağlantı elemanları ile gerçekleştirilen ilk ve ikincil onarım müdahaleleri genel olarak tercih edilen tekniklerdir.

Sonuç olarak bu tez çalışması kapsamında, Antalya Müzesi koleksiyonunda yer alan, Antik Dönem'de gerçekleştirilen onarım, değişim ya da ikinci kullanıma ilişkin izler barındırdığı düşünülerek belirlenen 28 adet eser üzerinden yapılan incelemelerle sadece 11 tanesinin kesinlik verilerek antik onarım gördüğü tespit edilebilmiş, diğer örneklerde ise ilk ya da ikincil onarıma yönelik izlerle ilgili kesinlik verilmeden olasılık belirtilebilmiştir. Eserler üzerinde tespit edilen her iz onarım kaynaklı olmayacağı gibi çalışma sırasında ya da sonraki bir zamanda oluşan tahribatlar nedeniyle yapılan müdahaleler için ise her iki durumun da onarım kapsamına alınmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

KATALOG

Kat. No: 1 - (Resim 16, 16a, 16b, 16c)	
ADI: Kadın Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 2.18.87	
KAZI ENVANTER NO: As.87-100	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Tiyatro Podyum Niş Önü /1987	TANIMI: Birçok kırık parçanın bir araya getirilmesi ile ayağa kaldırılan bir kadın heykelidir. Üzerinde göğsün altından bir kuşakla bağlanmış düğmeli bir <i>khiton</i> ile onun üstünde arkadan gelip göbek hizasında kalın bir tomar yaparak sola doğru kıvrımlarla inen bir <i>himation</i> vardır. Sağ bacak taşıyıcı, sol bacak serbesttir. <i>Plinthe</i> 'nin sol kısmı ile baş boyundan, sağ kol pazudan itibaren kırık ve noksandır. <i>Plinthe</i> 'deki eksik parça kireç harç ile tamamlanmıştır. ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Heykelin, sağ kol kırık kesitinde 4 cm genişliğinde ve içeriye doğru 6 cm derinliğinde devam eden dörtgen formlu bir zıvana deliği bulunmaktadır. İçinde metal iz ya da kalıntısı mevcut değildir. Sol elinde tuttuğu ve bir kısmı korunmuş olan <i>cornucopia</i> üzerinde de 13 cm uzunluğunda, 2,3 cm genişliğinde ve 3,3 cm derinliğinde dar U kenet yuvasında görülür. Yuva içinde kanal boyunca yer yer demir oksit kalıntıları gözlemlenebilmektedir. Yuvanın bir ucunda ise perçinlemede kullanılan kurşunla ilişkilendirilebilecek beyaz kalıntılar mevcuttur. LİTERATÜR: İnan, 1988: 209.
ÖLÇÜLERİ: Yük: 174 cm, Gen: 70 cm, Der: 47 cm	

Kat. No: 2- (Resim 17, 17a)	
ADI: Erkek Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 4.14.83	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Tiyatro Sahne Binası/ 1965	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 114 cm, Gen: 76 cm, Der: 40 cm	
TANIMI: Baş boyundan, sağ kol omuzdan, bacakları baldırdan itibaren kırık ve eksik olan bir erkek heykeldir. Elbisesi (chlamys) vücudu cepheden açıkta bırakacak şekilde sol omuzdan aşağı ve arkaya doğru toplanmıştır. Sol el dirsekten kıvrılarak bele dayanmış ve elbise kıvrımları arkaya doğru toplanmıştır. Sağ omzun ön ve arka bölümünde verev inen büyük parça kayıpları vardır. Mevcut olan sol elinde başparmak dışında diğer parmaklar kırık ve noksandır. Sağ bacak kasık hizasından kırık olup yapıştırılmıştır. Eser genelinde yer yer aşınmalar bulunur. Ayrıca elbise kıvrımlarında, kamasının kabzasında ve cinsel organında küçük parça kayıpları görülmektedir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Heykelin sol elinde kırılan orta parmağının tekrar birleştirilmesi için 3 cm çapındaki kırık yüzeyi düzleştirildikten sonra merkezine 0,6 cm çapında ve 1,8 cm derinliğinde bir zıvana yuvası açılmıştır. Zıvana yuvasında metal izine rastlanmamıştır.	
LİTERATÜR:	

Kat. No: 3 - (Resim 19, 19a)	
ADI: Marsyas Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 5.29.81	
KAZI ENVANTER NO: Güney Hamam 1.7.81-16/ K. Peison Salonu (P 81 – 5)	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge / 1981	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 182 cm, Piliğin Gen: 52 cm, Piliğin Uzunluğu: 70 cm	
TANIMI: Kaide üzerinde ayakta hafif sola dönük vaziyette, sağ ayak taşıyıcı, sol ayak öne ve hafif yana atılmış durumda verilmiş birçok kırık parçanın birleştirilmesiyle ayağa kaldırılan bir heykeldir. Saç ve sakal gür iri bukleler halinde işlenmiştir. Pars postu şeklinde chlamysi boynun altından bağlanmış ve sol kol üzerinden aşağı sarkarak kaideye kadar inmektedir. Sağ tarafında ise baldır hizasından başlayan üzerinde cepheden asılı halde bir pan flüt duran ağaç kütüğü destek olarak kullanılmıştır. Heykelin kırık olup birleştirildiği yerlerde, burun ucunda, saç, sakal ve üzerindeki post ile sağ-sol el parmakları ve sol ayak parmaklarında kırık ve eksik parçalar vardır.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Heykelin sağ el serçe parmağının 2 cm çapındaki kırık kesit merkezinde 0,4 cm çapında ve 0,9 cm derinliğinde bir zıvana deliği bulunmaktadır. Yuva içinde metal kalıntısı ya da izi tespit edilememiştir.	
LİTERATÜR: Flashar, 1992: 198.; Özgür vd., 1996: 14.; Şahin, 1999: 190.; İnan, 2000: 43-61. Demirel, v.d., 2005: 99, 239.; Akçay, 2007: 75, 76, 156.; Wood, 2017: 425-437.	

Kat. No: 4 - (Resim 20, 20a)	
ADI: Kadın Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 2013/184	
KAZI ENVANTER NO: Prg'13-03	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge, Jb13. T74.002 Cadde zemin/ 2013	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 148 cm, Gen: 54 cm, Der: 32 cm	
TANIMI: Baş boyundan, sağ kol dirsekten, sol eli bileğinden itibaren kırık ve eksik olan <i>khiton</i> üzerine <i>himation</i> giyen bir kadın heykelidir. Eser genelinde aşınmalar ile küçük parça kayıpları görülmektedir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Dirsek hizasında dikey aksta kırık olan sağ kol üzerinde bir adedi dirsek kısmında 0,9 cm çapında ve 2,3 cm derinliğinde diğeri ise bilek kısmına denk gelen bölümde yine 0,9 cm çapında ve 0,3 cm derinliğinde yarım bırakılmış zıvana deliği bulunmaktadır.	
LİTERATÜR: Orhan, 2017: 59 (Levha XXI-XXII).	

Kat. No: 5- (Resim 21, 21a)	
ADI: Mousa Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 17.7.81	
KAZI ENVANTER NO: Per. 80/251, 81/68-69	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge, I-7/8 Nolu Mekân / 1980-1981	
ÖLÇÜLERİ: 142 cm, Kaide Gen: 60 cm, Der: 48 cm, Kaide Uz: 108 cm	
TANIMI: Dikdörtgen bir kaide üzerinde yüksekçe bir kayalığa oturmuş halde sağ ayağını dizden yukarı doğru bükerek oturduğu kayaya koymuş, sol ayağını ise kaidenin önüne uzatmış Mousa heykelidir. Sol omuz hizasından itibaren başı dâhil vücudun sağ üst bölümü kırık ve noksan olan dirsekten kıvrılarak yukarı doğru uzattığı sağ kolu korunmuştur. Vücudun alt kısmını örten kumaş, aşağı doğru uzattığı sol kolun dirsek hizasından dolanarak inmektedir. Birçok kırık parçanın bir araya getirilmesiyle tamamlanan heykelde birleşim yerleri ile el ve ayak parmaklarında parça kayıpları mevcuttur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Heykelin öne doğru uzattığı sol ayak parmaklarını kapsayan bölümünde 5,9 cm uzunluğunda ve 3,4 cm genişliğinde bir bölüm tıraşlanarak düzeltilmiş olup üzerinde 0,6 cm çapında ve 1,9 cm derinliğinde bir zıvana yuvası bulunmaktadır.	
LİTERATÜR: İnan, 1981: 43-48.; İnan, 1981: 366.; İnan, 1983:10-11.; Özgür v.d.,1996: 15.; Şahin, 1999, I: 189.; Akçay, 2007: 62,75,84,91,170.; Wood, 2017: 425-427.	

Kat. No: 6 – (Resim 26, 26a, 26b)	
ADI: Üç Güzeller (Kharitler) Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 2018/133	
KAZI ENVANTER NO: 81/38 ve 82/250	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma MS II. yüzyıl	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Güney Hamam VII-VIII. Nolu Mekân /1981-1982	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 182 cm, Gen: 123 cm, Der: 53 cm	
TANIMI: İnce gözenekli beyaz mermerden yapılmış Kharitler (Üç Güzeller) heykel grubudur. Aglaia, Euphrosyne ve Thalia'dan oluşan ve bütünüyle çıplak gösterilmiş Kharitler'den ortadaki arkası dönük, köşede bulunanlar ise frontal durmaktadır. Karşıdan bakılınca sağdaki figürün başı mevcut, orta ve soldaki Kharit başları kırık ve noksandır. Kharitler'in karın kasları, sırt çizgileri ve diğer vücut hatları belirgindir. Kharitler, belirgin bir şekilde esnemiş olup sağ ayakları taşıyıcı, sol ayakları dengeleyici konumdadır. Ortadaki Kharit'in kolları büyük oranda korunmuş olmakla beraber köşelerdeki Kharitler'in kolları pazudan itibaren kırık ve noksandır. Ayrıca üç figürde de bacak ve ayaklar başta olmak üzere parça kayıpları ve aşınmalar görülmektedir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Kharitlerin sağda olan figüründe omuz altından kırık ve noksan olan sol kolun kırık kesitinin merkezinde 1,8 cm çapında, 3,4 cm derinliğinde bir zıvana deliği ve deliğe bağlanan 3,3 cm uzunluğunda, 2,7 cm genişliğinde ve 0,9 cm derinliğinde yüzeyinde demir oksit izleri görünen bir akıtma kanalı mevcuttur. Ayrıca aynı figürün göbek deliğinin çaprazında 1,8 cm çapında, 2,9 cm derinliğinde olasılıkla dirsekten hafif kıvrılarak aşağı doğru inen kolun omuz hizasında yapılan birleşmesini desteklemek için açılan bir zıvana deliği vardır. Soldaki figürde de sağdaki figürdeki gibi benzer şekilde omuz altından kırık ve noksan olan sağ kolun kırık kesitinin merkezinde 1,7 cm çapında, 4,3 cm derinliğinde bir zıvana deliği bulunmaktadır. Bu deliğe bağlantılı bir akıtma kanalı yoktur. Ancak yine sağ figürde olduğu gibi olasılıkla kolun birleşimini desteklemek amacıyla yapılan kalça hizasında 1,8 cm çapında, 4 cm derinliğinde bir zıvana deliği mevcuttur.	
LİTERATÜR: İnan, 1983: 8.; İnan, 1983: 202, 203.; Sichtermann, 1988, III: 209.; Özgür v.d., 1996: 30.; Demirer, v.d., 2005: 118, 244.; Akçay, 2007:89,188.; Alanyalı, 2022: 123.	

Kat. No: 7 – (Resim 31, 31a)	
ADI: Athena Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 2.22.82	
KAZI ENVANTER NO: 82 – 13	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Güney Hamam, VIII No'lu Mekan, Havuz / 1982	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 195 cm, Gen: 88 cm, Der: 50 cm.	
TANIMI: Parthenos tipinde bir Athena heykelidir. Birçok kırık parçanın birleştirilmesiyle ayağa kaldırılmıştır. Göğüs altından bir kuşakla bağlanmış ve <i>plinthe</i> 'ye kadar inen bir peplos giymektedir. Tüm göğsünü örten aegisin ortasında bir Medusa başı yer almaktadır. Aşağı doğru uzattığı sol kolu bilek hizasından vücuduna bağlı olup elinde kalkan tutmaktadır. Sağ kol hafif dirsekten bükük vaziyette ileriye doğru uzanmaktadır. Heykelin başı, sağ eli, sol el parmaklarının ve kalkanın bir kısmı kırık ve noksandır. Ayrıca birleşim yerlerinde ve elbise kıvrımlarında küçük parça kayıpları mevcuttur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Bilek hizasından destekle vücuda bağlantısı olan sağ elin kırık kesiti hafif çukurlaştırılarak yüzeyi çentiklerle pürüzlü hale getirilmiş ve merkezine 1,2 cm çapında ve 3 cm derinliğinde bir zıvana deliği açılmıştır. Kolun dışa bakan yüzünde ise 4,1 cm uzunluğunda ve 1,5 cm genişliğinde, eli korunmadığı için devamı takip edilemeyen bir kenet yuvası mevcuttur. Zıvana ve kenet yuvaları içinde metal kalıntısı ya da izi bulunmamaktadır.	
LİTERATÜR: İnan,1983:201,202.; Özgür v.d.,1996: 20.; İnan, 2000:1-15.; Demirer, v.d., 2005:109,242.; Akçay, 2007: 86, 87, 183.	

Kat. No: 8 – (Resim 32, 32a, 32b, 32c)	
ADI: Aphrodite Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 8.29.81	
KAZI ENVANTER NO: P 81-8	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma MS II. Yüzyıl	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Güney Hamam I. VII No'lu Mekân /1981	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 197 cm, Plinthe Yük: 12 cm, Plinthe Gen: 70 cm, Plinthe Der: 45 cm	
TANIMI: Vücudu hafif sola dönük durumda Aphrodite heykelidir. Taşıyıcı olan sağ ayak doğrudan ye basarken sol ayak ise <i>plinthe</i> üzerindeki bir yükseltiye basar şekilde tasvir edilmiştir. Belden aşağısını kapatan bir kumaş kıvrımlar halinde yere kadar inmekte olup iki elinin arasında üzerinde ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΠΕΙΣΩΝ ΑΝΑΘΕΚΕΝ (Kladius Peison/Piso tarafından adandı/dikildi) yazan bir kalkan tutmaktadır. Birçok kırık parçanın birleştirilmesiyle ayağa kaldırılan heykelin baş, dirsekten itibaren sol kol ve sağ elinin parmaklarında kırık ve noksanlıklar görülür. Ayrıca kalkanında iki parça kırık ve eksik olup birleşim yerlerinde de aşınmalar ile küçük parça kayıpları bulunur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Sağ el 4. parmağının düzleştirilen kırık kesitinin merkezinde 0,6 cm çapa sahip yuvasında demiriyle birlikte korunmuş bir zıvana mevcuttur. Ayrıca kalkanı tutan sol kolun kırık kesitinde 1 cm çapında ve 7,5 cm derinliğinde zıvana yuvası vardır.	
LİTERATÜR: İnan,1983: 9.; Özgür v.d., 1996: 17.; Şahin, 1999: s.188.; Demirel v.d.,2005:112, 242. ; Akçay, 2007: 75, 80, 162.; Wood, 2017:446, 447, 448,457, 458, 463.	

Kat. No: 9 – (Resim 33, 33a, 33b)	
ADI: Harpokrates Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 2018/126 (Müze Eski Envanter No: 20.13.79,1.20.84)	
KAZI ENVANTER NO: 79/510, 79/512 ve 84/1	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma MS II. yüzyılın ilk yarısı (MS 100-150)	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Tiyatro Podyum Niş Önü /1987	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 180 cm, Gen: 55 cm, Der: 41 cm	
TANIMI: Sağ bacak taşıyıcı, dizden hafif bükülerek öne ve yana atılan sol bacak serbest bırakılmış, dirsekten hafif bükülerek bilek hizasından sopası üzerine dayadığı sol kolunda omzuna dayadığı bir <i>cornucopia</i> taşıyan ve sağ kol dirsekten kıvrılarak sağ eli çene altında parmakları kıvrık bir şekilde duran mermerden yapılmış bir Harpokrates heykelidir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Dirsekten bükerek bilek hizasından sopasına dayadığı sol kolun bilek hizasındaki kırık kesitinin merkezinde 1,5 cm çapında ve 4,7 cm derinliğinde bir zıvana deliği mevcuttur. Yuva hizasından yukarı doğru 3 cm uzunluğunda ve 0,8 cm genişliğinde akıtma kanalı görülmektedir. Akıtma kanalı ile aynı hizada 5,4 cm yukarıda yan yana 2 adet, birincisi 1 cm çapında ve 1,3 cm derinliğinde, ikincisi 0,9 cm çapında ve 2,2 cm derinliğinde delikler mevcuttur. <i>Cornucopia</i>'nın kırık olan uç kısmında da merkeze yakın 3,3 cm çapında, 2,7 cm derinliğinde bir zıvana deliği görülmektedir.	
LİTERATÜR: İnan, 1980a: 7.; İnan, 1980b: 609.; İnan, 1981a:44.; İnan,1981b:365.; İnan, 1985: 399.; Özgür v.d.,1996:28.; Şahin, 1999:191.	

Kat. No: 10 – (Resim 35, 35a)	
ADI: Hermes Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 6.7.81	
KAZI ENVANTER NO: Per.80 / 6	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge I-7 Mekânı/1980	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 161 cm, Gen: 73 cm, Der: 33,5 cm, Kaide Yük: 10 cm, Der: 44 cm	
TANIMI: Apollon Centocelle tipinde mermer Hermes heykelidir. Vücudunun büyük bölümü çıplak olan heykelde belirgin bir esneme hareketi bulunmakta olup destek kütüğüne dayadığı sol bacak taşıyıcıyken dizden kırılarak hafif geriye çekilen sağ bacağı ise dengeleyicidir. Üzerinde toka veya broşla tutturulan bir chlamys bulunmakla beraber kumaş vücudun arkasından getirildikten sonra sol kolun üzerinden geçirilerek aşağı doğru salınmıştır. Yanında hafif yana açık şekilde taşıdığı sağ kolundaki destek izinden her ne kadar kırık ve noksan olsa da para kesesi marsuppium ve sol kolunda ise ceryceion (caduceus) taşıdığı, yine izlerden ayaklarında kanatlı ayakkabı talaria bulunduğu anlaşılmaktadır. 11 ana parçanın bileştirilmesi ile tümlenen heykelde parça kayıp ve noksanlıkları ile aşınmalar mevcuttur. Ayrıca dikdörtgene yakın ovalimsi kaidesinde ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΠΕΙΣΩΝ ΑΝΑΘΕΚΕΝ (Kladius Peison/Piso tarafından adandı/dikildi) yazmaktadır.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Heykelin destek kütüğünün arka kısmında, sol kol dirsek hizasından aşağı sarkan <i>chylamis</i>'in kıvrımlarının hemen bitiminde verev bir kırık hat üzerinde bir kenet yuvası mevcuttur. 11 cm uzunluğunda ve 1,4 cm genişliğinde olan bu kenet dört yuvadan oluşmaktadır. Sırasıyla; 1. yuva 1 cm genişliğinde ve 1,5 cm derinliğindedir. 1,7 cm sonra 2. yuva gelmektedir. 1 cm genişliğinde ve 1 cm derinliğindedir. 3. yuva, 2. yuvanın bitiminden 4,1 cm sonra yapılmıştır ve 1 cm genişlik 1,7 cm derinliğe sahiptir. 4. Yuva, 2 cm sonra açılmış olup 0,8 cm genişlik, 1 cm derinliğindedir. Kenet genel kanal derinliği 1 cm'dir. 1. ve 3. yuva içinde demir oksit izleri görülmektedir.	
LİTERATÜR: İnan, 1981a: 45-46.; İnan, 1981b:367.; İnan, 2000: 31,42.; Şahin, 1999: 189.; Akçay, 2007: 75, 79, 160,161.; Wood, 2017: 445, 461.	

Kat. No: 11 – (Resim 36, 36a, 36b)	
ADI: Traian Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 11.13.79	
KAZI ENVANER NO: Per. 79 – 224	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma MS II. Yüzyıl	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Güney Hamam, VI no.lu mekanın kuzey portığı/1979	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 233 cm, Kaide Yüksek: 18cm, Genişlik: 120 cm	
TANIMI: İmparator Traian'ın Dacia zaferini konu edinen ve Traian ile Dacialı bir kadından oluşan mermer heykel grubudur. Roma askeri zırhı içinde bulunan imparator başında defne çelengi taşımaktadır. Öne doğru yönelmiş sıralı saç perçemleri ve sakalsız yüzüyle Traian'ın portre özelliklerini iyi bir şekilde yansıtan heykelde imparator, yukarı yönlendirilmiş sağ elinde, el bilek civarından kırık ve noksan olduğu için tespit edilemeyen bir nesne tutuyor olmalıdır. Sol omuzunda pelerin tomarı bulunan Traian'ın sol kolu vücuduna iyice yanaştırılmış olup olasılıkla elinde bir kısa kılıç (parazonium) tutmaktadır, ancak burada da bilek seviyesinden itibaren kırık ve noksanlığa bağlı olarak kesin bir hüküm belirtmek mümkün değildir. Traian'ın esnemiş vücudunda sağ ayak taşıyıcı olup daha yüksek bir zemine bastığı dengeleyici sol bacağı dizden kırılarak hafif geriye ve yana çekilmiştir. Karşıdan bakınca Traian'ın sağ tarafında sırtını kayaya dayayıp diz çökmüş gibi duran genç kadın, Dacialıların Roma'ya karşı yaşadıkları ağır mağlubiyeti temsilen buraya eklenmiş olmalıdır. Heykel grubu genelinde küçük parça kayıpları ile aşınmalar görülür.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Traian'ın sağ tarafındaki figürün başında, düzeltilerek üzeri çentiklenmiş alanın merkezinde 1,8 cm çapında, 4,3 cm derinliğinde bir zıvana deliği bulunmaktadır. Yine aynı figürün üzerinde sağ omuz hizasında mak. 22 cm, min. 13 cm yüksekliğinde, 10 cm genişliğinde, 1,4 cm ila 6,8 cm arasında değişen derinlikte üzeri çentiklenmiş bir kısım mevcuttur.	
LİTERATÜR: İnan, 1980a: 6.; İnan, 1980b: 608.; Mellink, 1980: 509.; İnan, 1983: 119,120.; Özgür v.d., 1996: 31.; İnan, 1998: 1-12.; Demirel v.d.,2005: 77, 234.; Akçay, 2007: 44, 45, 51, 52, 97, 117, 118.; Özgün, 2013: 75, 76, Res. 63a-b.; Akçay Güven, 2014: 21 vd. (Lev. 5-6); Zoroğlu, 2014: 294 vd.; Alanyalı, 2022: 122.	

Kat.No:12 - (Resim 37, 37a, 37b, 37c, 37d)	
ADI: Nemesis Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 13.24.85	
KAZI ENVANTER NO: (273.A (Z).85-1604)	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Tiyatro Podium Altındaki Kemerli Galeri /1985	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 94 cm, Gen: 33 cm, Der: 20 cm, Kaide Uz: 33 cm, Gen: 26 cm, Der: 8 cm	
TANIMI: Sağ omzu kapatarak sol göğsü açıkta bırakan elbise giyimli Başı, sol kolu ve sağ eli kırık ve eksik olan bir Nemesis heykelciğidir. Elbise kalça hizasından ince bir kemerle bağlanmıştır ve sağ omuzdan arkaya doğru inen chlamysi sol dirsek hizasında dolanmış vaziyettedir. Heykelciğin sol tarafında başı ve ayakları kırık ve eksik olan bir grifon bulunur. Mermer heykel, iki ana parça halinde kırık olup yapııştırılarak ayağa kaldırılmıştır. Ayrıca birleşim yerlerinde, sağ göğsünde ve elbise kıvrımlarında parça kayıpları mevcuttur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Eser üzerinde farklı müdahaleler mevcut olup bunlardan ilki 3 ayrı U kenet yuvasıdır. Yuvalardan birincisi sağ bacağın üzerinden başlayan ve üst parçaya birleştiğinde 12 cm uzunluğunda olan metal kalıntısı veya izi bulunmayan kenet yuvasıdır. Kenetin sabitlendiği üst yuva 2x1 cm ölçülerindedir ve 1,5 cm derinliğindedir. Alt yuva ise 2x1,5 cm ölçülerinde olup 1,5 cm derinliğe sahiptir. Yuvalardan ikincisi sağ baldır üzerindedir. Alt ve üst yuva arası 12 cm uzunluğundadır. Sadece yuvaları korunmuş olup üst yuva 2x1 cm ölçülerindedir ve 1,5 cm derinliğindedir. Alt yuva ise 2x1 cm ölçülerinde ve 1,5 cm derinliğindedir. Yuvada demir oksit izleri görülmektedir. Üçüncü yuva ise heykelciğin arkasında elbise kıvrımlarına denk gelen bölümdedir. Alt ve üst yuva arasındaki mesafe 13 cm'dir. Üst yuva 2x1,5 cm ölçülerine sahip olup 1,5 cm derinliğindedir. Alt yuva ise 2x2 cm ölçülerinde ve 1,5 cm derinliğindedir. Bir diğer müdahale ise eksik olan sağ omzun kırık kesiti üzerinde görülen 2 adet zıvana deliğidir. Merkezde olmayan, kırık omzun alt kısmına denk gelen bölümde ilki 1 cm çapında ve 1 cm derinliğinde, ikincisi ise 0,7 cm çapında ve 0,9 cm derinliğindedir. İçinde metal kalıntısı ya da izine rastlanmamıştır. Üçüncü müdahale heykelciğin baş kısmındadır. Sonradan takılan baş olarak yapıldığı düşünülse de baş bölümünün 6,5 cm çapında ve 2,5 cm derinliğinde olan yerleştirme yuvasının kenarlarındaki düzensizlik ve boynun merkezinde yer alan 2,1 cm çapında ve 1,9 cm derinliğinde zıvana deliği Antik Dönem'de yapılan bir onarımı düşündürmektedir. Heykelcik üzerindeki dördüncü ve son antik müdahale ise sol tarafında yer alan grifonun eksik olan başının kırık kesiti merkezinde 0,6 cm çapında ve 0,4 cm derinliğinde bir zıvana	

deliğidir. Delik içinde metal kalıntısı ya da izi bulunmamaktadır.

LİTERATÜR: İnan, 1986: 142, Resim 45.; İnan, 1990: 242.; M. B. Hornum, 1993: 66.; Akçay Güven, 2014: 143.

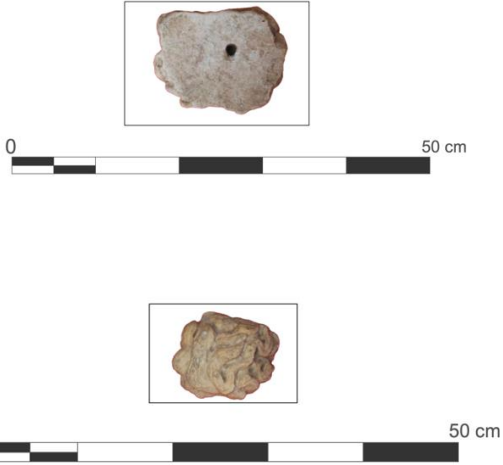
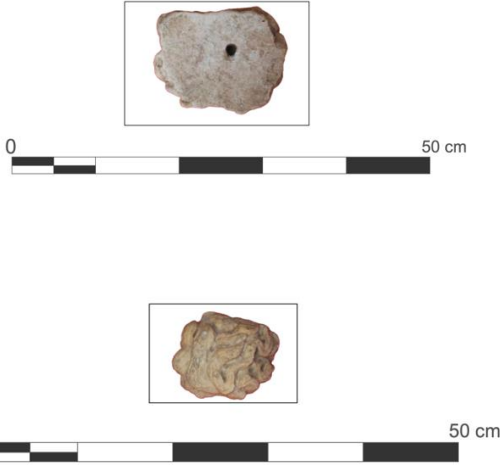
Kat. No: 13 – (Resim 38, 38a)	
ADI: Kadın Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 211	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Korkuteli/25.07.1932	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 57 cm, Gen: 27 cm, Kaide Der: 15 cm	
TANIMI: Gövdeyle birleşim yerinden itibaren boynu ve başı kırık ve noksan olan mermer kadın heykelciğidir. <i>Khiton</i> ve <i>himation</i> giyimli kadının, bilekten itibaren eli kırık ve eksik olan sağ kolu yukarı doğru kaldırmışken sol yan ve kol dirseği ile kaya gibi bir nesneye dayanmaktadır. Sol kol dirsek hizasından kırık ve noksandır. Vücutta oldukça belirgin bir S hareketi bulunmakla birlikte sağ ayak taşıyıcı, dizden kırılarak önde tutulan ve bir yükselti üzerine basan sol bacağı ise dengeleyicidir. Kadın heykelciğinin muhtelif yerlerinde küçük parça kayıpları ve aşınmalar mevcuttur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Dirsekten bükerek öne doğru uzattığı kısımdan itibaren eksik olan sol kolda 3,5 cm çapında yüzeyi düzeltildikten sonra üzerine çentikler yapılan kırık kesitin merkezinde 0,8-1 cm çapında ve 3,2 cm derinliğinde bir zıvana yuvası bulunmaktadır.	
LİTERATÜR:	

Kat.No:14 - (Resim 39, 39a, 39b)	
ADI: Sfenks Heykeli	
MÜZE ENVANTER NO: 1.50.99	
KAZI ENVANTER NO:	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Arkaik	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Tiyatro Kuzey Cavea Önü /1985	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 114 cm, Gen: 36 cm, Uz: 60 cm	
TANIMI: Yaklaşık dikdörtgen kaide üzerinde duran mermerden yapılmış bir sfenks. Oturur pozisyonunda olduğundan ön ayakları dik durmaktadır. Yüzü eksik olan sfenksin saçları, Arkaik stile uygun olarak köşeli boncuk dizilerine bölünmüş gibidir. Dik tutulan boyunun merkezinde başın oturtulmasına yönelik bir delik açılmıştır. Kanatlar göğsün yanlarında kapalı tutulmuş olup iki kanadı arkada birleşip bütün bir görünüme kavuşmuştur. Ayrıca göğüs şişkin olup karın iç bükeydir. Göğüs tüyleri kazıma çizgilerle pul pul işlenmişken kanat telekleri verevine çizgilerle gösterilmiştir. Sfenksin kanat uçları ise yay şeklinde kıvrılmış vaziyette gösterilmiştir. Kuyruğu alta alındıktan sonra arkaya atılan sfenksin sırt kemiği keskin, kaslı bacakları orantısız ve pençeleri büyüktür. Çeşitli yerlerinde parça kayıpları bulunan sfenkste bazı kırık parçalar onarılarak birleştirilmiştir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Sfenksin çene hizasında 2,5 cm çapında ve 5,3 cm derinliğinde bir zıvana deliği bulunmaktadır. Yüzün üst kısmının başla birleştiği bölümde ise 2,5 cm genişliğinde, 1,7 cm yüksekliğinde ve 2,3 cm derinliğinde bir birleştirme yuvası bulunmaktadır.	
LİTERATÜR: Recke, 2008:1057-1075.	

Kat.No:15 – (Resim 40, 40a)	
ADI: Heykel Parçası	
MÜZE ENVANTER NO: 2018/117 (Müze Eski Envanter Numarası: 3741-3893)	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Nymphaeum Orta Kemer Önü / 1970-71	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 100 cm Kaide Gen: 83 cm, Yüksek: 11 cm, Der: 58 cm	
TANIMI: <i>Plinthe</i> üzerinde desteğe dayalı bir erkek heykeline ait sağ bacak ve bileğin altından itibaren mevcut olan sol ayak parçasıdır. Muhtelif yerlerinde parça kayıpları ve aşınmalar mevcuttur. Eserin kırık kesitlerinde modern zıvana/dübel delikleri bulunmaktadır.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Kaidenin sol yan kenarında kırık hattı ortadan birleştirmek üzere 4,7 cm'lik bir akıtma kanalının bağlandığı 12 cm genişliğinde ve 2 cm yüksekliğinde U biçimli bir kenet yuvası bulunmaktadır. Kenet kanalının bir tarafında 0,6 cm çapında ve 1 cm derinliğinde, diğer tarafında 0,7 cm çapında ve 1,8 cm derinliğinde iki yuva bulunmaktadır. Kanal içinde demir oksit izleri görülmektedir. Kenet kanal derinliği 1,2 cm'dir.	
LİTERATÜR:	

Kat. No: 16 – (Resim 41, 41a, 41b)	
ADI: Lucius Verus Başı	
MÜZE ENVANTER NO: 2010/539	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Güney Hamam Palaestra Kuzey Galeri / 2010	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 58,5 cm, Gen: 42 cm	
TANIMI: İnce gözenekli beyaz mermerden Lucius Verus başında iri dalgalı saç perçemleri dar alnı çevrelemektedir. Yay şeklinde kavisli kaşları bulunurken gözleri badem biçimlidir. Üst göz kapakları etli olan gözlerde yuvarlak forma yakın iris hafif yukarıda tutulmuştur ve papila ise noktasal matkap darbeleriyle kalp şeklinde işlenmiştir. Ayrıca göz pınarı belirgindir. Burnunun alt kısmı kırık olup seyrek sayılabilecek bıyık detayları kalem kullanılarak gösterilmiştir. Kapalı ağızda üst dudak ince alt dudak dolgundur. Çene dış hattına yakın oval bir hatta uzayan sakalları gür ve bakımlıdır. Kıvrıkcık sakal bukleleri saç perçemlerine göre daha küçük olmakla birlikte belirgin çenenin merkezinde sakalda belirgin bir ayırım hattı görülür. Lucius Verus başının verev kırıldığı boyun hattında, sol kulağın iç kısmında ve saç buklelerinde yer yer yüzeysel parça kayıpları görülür.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lucius Verus başının sağ arka kısmında 11 cm uzunluğunda, 5,5 cm genişliğinde ve 4 cm derinliğinde bir yama bulunmaktadır.	
LİTERATÜR: Delemen, 2011: 297.; Özgan, 2013:268-269, res.282 a-b; Akçay Güven, 2014: 45 vd. (Lev. 13-14); Zoroğlu, 2014: 232.	

Kat. No: 17 – (Resim 42, 42a)	
ADI: Kestros Başı	
MÜZE ENVANTER NO: 3867	
KAZI ENVANTER NO: 71/6	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER: Perge, Nymphaeum / 1971	
ÖLÇÜLERİ: Uz: 56 cm, Gen: 37 cm	
TANIMI: Göz, burun, ağız detayları yıpranmış, başlığının yanlarından oldukça aşınmış dalgalı saçları çene hizasına kadar inen bir Kestros? başıdır. Alnın üstünde bir parça kırık ve noksandır.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Başın sol üst kısmında 17 cm uzunluğunda ve 8 cm genişliğinde düzeltilerek hazırlanan ve üzerine taşı kalemle küçük delikler açılan bir bölüm ile parçanın birleşmesinde kullanılan biri 1 cm, diğeri ise 2,4 cm çapında demir zıvana yuvada korunmuş haldedir. 2,1 cm çapında olan zıvana yuvası etrafında demir oksidasyonundan kaynaklı lekelenmeler mevcuttur.	
LİTERATÜR:	

Kat. No: 18 – (Resim 43, 43a)		
ADI: Heykel Başı Parçası		
MÜZE ENVANTER NO: -		
KAZI ENVANTER NO:		
MALZEME: Mermer		
DÖNEMİ: Roma		
BULUNDUĞU YER: Perge Stadion, 29. Tonoz İçi /1991		
ÖLÇÜLERİ: Uz: 10,7 cm, Gen: 8,3 cm, Yük: 5,5 cm		
TANIMI: Olasılıkla erkek bir heykel başına ait saç parçasıdır. Belirgin perçemli saç detayları matkapla iri bukleler halinde işlenmiştir. Ancak bazı yerlerde nokta biçimli derin matkap darbeleri de görülür. Ayrıca ince geçişler ve detaylar taşçı kalem ile yapılmıştır. Yüzeyinde kahverengi boya kalıntıları seçilebilmektedir.		
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Saç parçasının alt kısmı öncelikle kabaca düzleştirilmiş ve yaklaşık merkezi kısmına 1x1,3 cm genişliğinde ve 2 cm derinliğinde dairesel bir zıvana yuvası açılmıştır. Zıvana yuvasında metal izi/kalıntısı bulunmayıp tamamen boştur.		
LİTERATÜR: -		

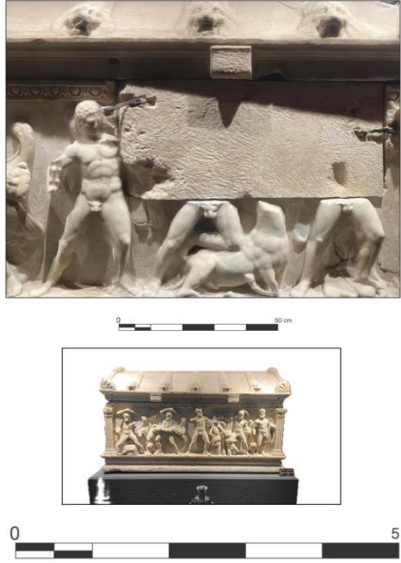
Kat. No: 19 – (Resim 44, 44a)	
ADI: Herme Başı	
MÜZE ENVANTER NO: 2019/79	
KAZI ENVANTER NO: KHP'19 002	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Kuzey Hamamı Palaestrası C-4 Açması Batı Sınır/2019	
ÖLÇÜLERİ: Yük: 32 cm, Gen: 23 cm, Kal: 15 cm	
TANIMI: İnce gözenekli beyaz mermerden Herme başıdır. Başın üst kısmında dairesel bir saç bandı bulunmaktadır. Bant tarafından baskılanan ve köşeli dairesel bir hatta alını çevreleyen saçlar, üç katlı burgulu vaziyette uzadıktan sonra helezonik salyangoz kabuğu biçimli bukleler şeklinde sonlanır. Yatay bir seyir izleyen kaşların altında büyük gözleri bulunur. Üst göz kapakları enli ve ağır olup iris, göz kapaklarının altına doğru çekilmiştir. Papila ise noktasal matkap darbesiyle verilmiştir. Kaşlarla geniş bir hatla bağlanan burnun alt kısmı kırılmış olup antik onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Bıyık hattı belirgin olmakla beraber sağlam kalan yerlerde bıyık kıllarının kalem ile gösterildiği anlaşılmaktadır. Herme'nin sakal perçemleri kendi içinde birbirine paralel giden ve kalemle derinleştirilen hatlara bölünmüştür ve sakal perçem uçları kıvrılarak çengel biçiminde sonlanmaktadır. Ayrıca burgulu birer saç tutamı ense yanlarından omuzlara doğru inmektedir. Herme başının arkası ve sağ üst köşesi ile burun, ağız ve sakalın büyük bölümünde kırık ve noksanlıklar bulunur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Herme'nin burnunun olduğu kırık bölüm düzeltilerek merkezinde burgu ile açılan deliğe oturtulan 1,1 cm yüksekliğinde, 0,5 cm çapında demir zıvana mevcuttur.	
LİTERATÜR: Çelik, 2020: 87-112.	

Kat. No: 20 – (Resim 47, 47a, 47b)	
ADI: Herakles Lahdi	
MÜZE ENVANTER NO: 928	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge, Doğu Nekropol	
ÖLÇÜLERİ: Tekne; Uz: 248 cm, Gen: 119 cm, Yük: 110 cm Kapak; Uz: 248 cm, Gen: 119 cm, Yük: 58 cm	
TANIMI: Küçük Asya Lahitleri grubuna giren, mitolojik konu olarak Herakles'in 12 işinin işlendiği sütunlu lahittir. Tekne ve kapak olarak iki bölümden oluşan lahit, teşhir edilmeden önce birçok kırık parçanın restore edilmesi sonucu bir araya getirilmiştir. Gövde ve kapak üzerinde bazı eksik parçalar alçı ile tamamlanmıştır. Figürlerde ve birleşim yerlerinde kırık ve eksik parçalar bulunmaktadır.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lahit kapağı üzerinde 5 adet U kenet yuvası bulunmaktadır. Kenetlerin 4 adedinin karşı tarafta birleştiği parçanın eksik olması nedeniyle yuva sadece birinci parçada yarım olarak görülebilmektedir. 5. kenet bütün olarak korunmuştur. Kenet yuvalarındaki kalıntılardan kenetlerin perçinlenmesinde kurşun kullanıldığı anlaşılabilmektedir. Kenetler sırasıyla kapak üzerinde ön uzun yüzün üstünden başlayarak numaralandırılmıştır. Bu şekilde; 1 No'lu Kenet Yuvası; Uz: 7,4 cm, Gen: 4,3 cm, Der: 2,1 cm ölçülerinde olup yuvada metal iz ya da kalıntısı bulunmamaktadır. 2 No'lu Kenet Yuvası; Uz: 7,2 cm, Gen: 3,5 cm, Der: 2 cm ölçülerinde olup yuvada metal iz ya da kalıntısı bulunmamaktadır. 3 No'lu Kenet Yuvası; Uz: 8.3 cm, Gen: 3,5 cm, Der: 2,2 cm ölçülerinde olup yuvada metal iz ya da kalıntısı bulunmamaktadır. 4 No'lu Kenet Yuvası; Uz: 11, 3 cm, Gen: 3 cm, Der: 1,8 cm ölçülerinde olup kenet yuvasının baş kısmında kenedi perçinlemede kullanılan kurşun kalıntıları mevcuttur. 5 No'lu Kenet Yuvası; Uz: 21 cm, Gen: 3,3 cm, Der: 2,5 cm ölçülerinde olup bütün olarak korunan tek kenet yuvasıdır. Ölçülerini etkilemeyecek şekilde orta kısmına denk gelen bölümde alçı tamamlama mevcuttur. Baş kısımların birinde içe doğru dairesel olarak bir parça	

kırık ve noksandır. Diğer baş kısmında ise kenedi perçinlemede kullanılan kurşun kalıntıları mevcuttur.

LİTERATÜR: Koch-Sichtermann,1982: 503-506, lev.487; Aydoğan, 1998: 91-92, lev.37-38; Demirer, 2005:151, no150; Turak,2008: 40, Res.3.; Turak, 2011: 422-424, Res. 260, 261, 262, 263.

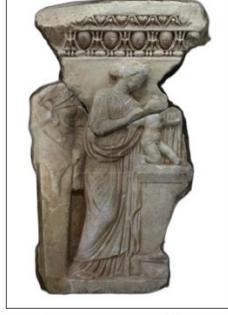

Kat. No: 21 – (Resim 49, 49a)	
ADI: Herakles Lahdi	
MÜZE ENVANTER NO: 2017/400	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Antik Kenti Nekropolü (1960 Yılında Kaçak Kazı ile Yurt Dışına Kaçırılmıştır.)	
ÖLÇÜLERİ: Uz: 235 cm, Gen: 112 cm Lahit Kapağı Uz: 223 cm, Yük: 47 cm, En: 114 cm	
TANIMI: Küçük Asya Lahitleri grubuna giren, mitolojik konu olarak Herakles'in 12 işinin işlendiği "Torre Nova" tipinde yapılmış lahittir. Tekne ve kapak olarak iki bölümden oluşmaktadır. Lahdin arka uzun yüzünde Stymphalia Kuşları ile mücadelesinin işlendiği bölümde, Herakles'in kasıklarından itibaren kırık ve noksan olan dikdörtgen formlu mermer bir ek bulunmaktadır. Kapak restore edilmiş olup eksik kısımlarda alçı tamamlamalar mevcuttur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lahdin arka uzun yüzünde 83 cm genişliğinde ve 37 cm yüksekliğinde bir mermer parçanın her iki yanından demir kenetlerle lahde bağlantısı sağlanarak yapılan bir tamamlama mevcuttur. Kenetlerden sağ tarafta ve tek parça halinde korunmuş olanı 16 cm uzunluğunda olup 0,9-3,3 cm genişliğindedir. Demir oksidasyonu nedeniyle lahit üzerinde yer alan yuvayla bağlantısı kopmuştur. Yuvada kalıntı olarak demir korunmaktadır. Sol tarafta yer alan demir kenet iki parça halindedir. Onarım için eklenen plaka üzerinde kullanılan demir kenet 4,3 cm uzunluğunda ve 1,5 cm genişliğindedir. Lahit üzerinde yer alan yuvada korunmuş demir kenet ise 10 cm uzunluğunda ve 1,1-2 cm genişliğindedir.	
LİTERATÜR:	

Kat. No: 22 – (Resim 50, 50a)	
ADI Lahit	
MÜZE ENVANTER NO: 373	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Doğu Nekropolis / 1946 (Müzeeye Geliş Tarihi)	
ÖLÇÜLERİ: Uz: 234 cm, Gen: 117 cm, Yük: 101 cm	
TANIMI: Köşelerde Nike'lerin, uzun yüzlerde Eros'ların taşıdığı girlandlı lahittir. Uzun yüzlerde girland aralarında çeşitli masklar yer almaktadır. Kısa yüzlerde ise Gorgo başı işlenmiştir. Tek parçadan oluşan lahitte figür ve kenarlarda küçük yüzeysel aşınmalar ile yer yer parça kayıpları görülmektedir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lahdin ana uzun yüzüne denk gelen kaide kısmının sol köşesindeki dikey aksta, 10 cm yüksekliğinde 5,5 cm genişliğinde ve 0,6 cm derinliğinde düzleştirilerek işlenen dörtgen formlu bir yüzeyin merkezinde 0,6 cm çapında ve 0,6 cm derinliğinde zıvana deliği mevcuttur.	
LİTERATÜR: Mansel – Akarca, 1949: 22-25, no.34, res.62-69; Mansel, 1958: 233-240, res.54; Koch-Sichtermann, 1982: 541, lev.533; Aydoğan, 1998: 84, no.24, lev.19-22.; Turak, 2011: 370, Res.102-109.	

Kat. No: 23 – (Resim 51, 51a, 51b, 51c)	
ADI: Girlandlı Lahit	
MÜZE ENVANTER NO: 1.68.94	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge Nekropol	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 141 cm, Gen: 241, Kaide Yüksek: 10,2 cm, Gen: 60 cm	
TANIMI: İnce gözenekli mermerden yapılmış girlandlı bir lahittir. Ön uzun yüzde yapraklardan oluşan üç adet girland bulunmaktadır. Birer üzüm salkımı her bir girlandın alt kısmına pandantif olarak asılmıştır. Girland taşıyıcısı köşelerde sfenks üzerinde duran Nike'ler iken, ortada ise kaide üzerine basan Eros'lardır. Nike ve Eros'ların omuzunda fiyonk yapılarak bağlandıktan sonra kurdeleler aşağı bırakılmıştır. Merkezdeki girland üstü boşlukta Gorgo Medusa başı bulunurken her iki yandaki girland üstü boşluklarında birer tiyatro maskı bulunur. Lahit teknesinin alt kısımlarında kaideye doğru bir kuşak halinde meander, inci dizisi, lotus-palmet sırası ve girland kuşağı biçimli yaprak demeti süsleme için tercih edilmiştir. Lahdin kapağı beşik çatı şeklinde olup merkezinde disk ya da kalkan kabartması bulunan üçgen bir alınlığa sahiptir. Çatı kiremitlerinin hatları kabartma olarak verilmiştir. Kapağın kenar kısımlarında yer alan antefiksler antemion bezeli olup köşe ve tepe akroterleri palmet motifiyle süslenmiştir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lahdin kısa yan yüzlerinden birinde yer alan Medusa kabartmasının başının üst kısmında 12,5 cm. uzunluğunda 1,8-2 cm. genişliğinde ve 1,6 cm. derinliğinde içinde demir oksit kalıntıları bulunan bir kenet yuvası mevcuttur.	
LİTERATÜR: Acar, 2008: 29 vd.; Turak, 2011: 354-355, Res.66-67.	

Kat. No: 24 – (Resim 53, 53a, 53b)	
ADI: Dionysiak Lahit	
MÜZE ENVANTER NO: 2003/172	
KAZI ENVANTER NO: Pg.03.1	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma, MS III. yüzyılın ikinci çeyreği (MS 225-250)	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Perge LA Batı Nekropolis L48/2003	
ÖLÇÜLERİ: Tekne Uz: 2,33 m, Gen:113 cm, Kapak Uz: 240 cm, Gen: 106 cm, Yük:100 cm	
TANIMI: Dionysos dünyasının konu edildiği Attika tipi frizli lahitler grubundandır. Ana uzun yüzünde Tanrı Dionysos, Aphrodite, Hermaphroditos, Menadlar, Satyrler ve Eroslar ile Silenos, Lykurgos ve oğlu Dryas gibi figürler yüksek kabartma olarak tasvir edilmişlerdir. Yan yüzlerde de kabartmalar bulunmakla beraber Antik Dönem’de soyularak tahribata uğramışlardır. Arka uzun yüz duvara denk geldiğinden figürler oldukça yüzeysel gösterilmiştir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lahitte, tekne ve kapak bölümünde olmak üzere iki ayrı onarım müdahalesi görülmektedir. Kapakta ön yüz sağ üst köşede 16 cm uzunluğunda, 5,1 cm genişliğinde, 3,5 ila 7 cm arasında değişen yükseklikte bir bölüm keskin hatlarla düzeltilerek üzerine çentikler açılmıştır. Tekne kısmında lahdin ön uzun yüz sol üst köşesinde 12 cm uzunluğunda, 6,3 cm yüksekliğinde ve 2,8 ila 4 cm arasında değişen bir genişlikte, kenarları düzeltilmiş, yüzeyi hafif pürüzlü yapılmış bir bölüm bulunmaktadır.	
LİTERATÜR: Abbasoğlu, 2004: 46, res.2; Turak, 2005: 43-60, lev.XL-LXI, res.76 vd.; Turak, 2011: 119 vd., 394-397 (Lev.LVIII, res.187; Lev.LIX, res.188- 190; Lev.LIX, res.191; LXI, res.192- 193; Lev.LXIII, res.199-201; Lev.LXIV, res.203; Lev.LXV, res.207); Turak, 2012: 223-245.; Özgan, 2022: 1-23.	

Kat. No: 25 – (Resim 54, 54a)	
ADI: Lahit Parçası	
MÜZE ENVANTER NO: 702	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma MS II. yüzyılın son çeyreği (MS 175-200)	
BULUNDUĞU YER: Demircikara Mahallesi-Antalya (Bağış)	
ÖLÇÜLERİ: Uz: 82 cm, Gen: 46 cm, Kal: 14 cm	
TANIMI: Konu olarak Hippolytos'un işlendiği, figürlü frizli lahit tipine giren iki kırık parçanın yapıştırılarak birleştirildiği ön uzun yüze ait lahit teknesi parçasıdır. Üzerinde başı eksik giysili bir herme ile bir ayağı ile sunağa basan çocuğu tutan, <i>khiton</i> üzerine <i>himation</i> giymiş bir kadın görülmektedir. Eserde, figürlerin yüz ve detayları başta olmak üzere yoğun aşınma ile kenarlarda ve birleşim yerlerinde parça kayıpları görülmektedir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Lesbos Kymationu, Ion Kymationu ve boncuk dizisinden oluşan üst pervazın sol köşesinde Antik Dönem onarımı görülmektedir. 20 cm uzunluğunda ve 8 cm genişliğinde olan kırık yüzeyi düzleştirildikten sonra birleşeceği diğer parçaya daha iyi tutunmasını sağlamak için üzerine 0,5 cm çapında ve 0,2 ila 0,4 cm arasında değişen derinliklerde 29 adet delik açılmıştır.	
LİTERATÜR: Koch-Sichtermann, 1982: 393, dn.3; Turak, 2005: 88-89, no.12, Lev.LXXXIX-XC, res.172-173a-b; Turak, 2011: 133, 134, 405 Lev.LXIX, res.221-222; LXX, res.223.	

Kat. No: 26 – (Resim 55, 55a)	
ADI: Ostothek	
MÜZE ENVANTER NO: 950	
KAZI ENVANTER NO:-	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER: Macun Köyü (Perge)/Satınalma	
ÖLÇÜLERİ: Uz: 65 cm, Gen: 54 cm, Kal: 39 cm	
TANIMI: Teknesinde girland taşıyıcısı köşelerde Nike, uzun yüzlerin merkezinde yunusa basan Eros olup girland üstü boşluklarda birer tiyatro maskı yer almaktadır. Kısa yüzlerde Gorgo Medusa başı bulunur. Taban kısmında sırasıyla inci boncuk dizisi, lotus-palmet sırası ve iki tarafı ortada makara biçimli bir bölümle birleşen yaprak çelengi işlenmiştir. Üçgen alınlıklı çatı şeklinde olan kapağın alınlık bölümünde karşılıklı birer kalkan işlenmiş, üstünde ise köşelerinde ve tepesinde birer palmet şeklinde akroter bulunmaktadır. Akroterlerin arasında tiyatro maskı şeklinde antefiksler vardır. Köşe akroterlerinden biri kırık olup yapıştırılmıştır. Tepe akroterleri ise kırık ve noksan. Eser genelinde yer yer kırık, noksanlık ve aşınmalar mevcuttur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Kırılan tepe akroterinin onarımı için hazırlanan yarım daire şeklinde 11 cm çapında, 7 cm genişliğinde ve 1,8 cm derinliğinde yüzeyine küçük çentikler yapılmış olan bir yama/emblema alanı mevcuttur.	
LİTERATÜR: Koch, 2010: 29, 30, 67.Res.71.	

Kat. No: 27 – (Resim 56, 56a, 56b)	
ADI: Architrav Bloğu Parçası	
MÜZE ENVANTER NO: 2020/19	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Roma	
BULUNDUĞU YER: Perge Güney Hamam Propylonu (Anıtsal Kapı)	
ÖLÇÜLERİ: Yüksek: 0,53 cm, Gen: 0,75 cm Soffit Uzunluk: 1,47 cm, Gen: 0,51 cm	
TANIMI: Mermerden yapılmış “Soffitli Architrav Bloğu Parçası”dır. Architrav bloğunun en üst silmesinde lotus-palmet dizisi, bunun üstünde yumurta-mızrak ucu silmesi ve onun üzerinde ise inci dizisi süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Yukarı doğru kademeli bir şekilde devam eden üç fascianın arasına iki inci dizisi daha işlenmiştir. Ayrıca Architravın alt yüzü genişliğinde figürlü soffit alanı bulunmakta olup buraya alçak kabartma biçiminde solda olacak şekilde bir adet madalyon biçimli yuvarlak, bunun sağında ise bir adet eşkenar dörtgen formlu çerçeve işlenmiştir. Ayrıca madalyonun merkezine Gorgo Medusa başı betimlenmiştir.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): Fasciaları sınırlayan ikiyeşer inci-boncuk dizisinden birincisinin hizasında, bloğun kırık tarafında karşılıklı olarak açılan iki adet U kenet yuvası bulunmaktadır. Birinci yuva 18 cm uzunluğunda ve 7 cm genişliğinde bir düzeltme alanının (kanalın) içinde olup yuva 4,8x2,5 cm ölçülerinde ve 5,1 cm derinliğindedir. İkinci yuva aynı birinci yuvada olduğu gibi birinci inci-boncuk dizisinin hizasında 11,3 cm uzunluğunda, 5,6 cm genişliğinde bir düzeltme alanının (kanalın) içindedir ve yuva 4,4x4,3 cm ölçülerinde ve 5,8 cm derinliğindedir. Yuvalarda metal izi ya da kalıntısı bulunmamaktadır.	
LİTERATÜR: Abbasoğlu,1994:91.; Ismaelli, 2013: 267-324.; Ismaelli, 2021: 19-158.	

Kat. No: 28 – (Resim 57, 57a, 57b)	
ADI: Louterion/Perirrhanterion	
MÜZE ENVANTER NO: 1.32.73	
KAZI ENVANTER NO: -	
MALZEME: Mermer	
DÖNEMİ: Doğu Roma?	
BULUNDUĞU YER/TARİH: Satınalma/1973	
ÖLÇÜLERİ: Çap: 70 cm	
TANIMI: Dıştan üç sıra yivli, düz ağız kenarlı, sığ ve geniş çaplı bir teknesi olan mermerden yapılmış bir louterion/perirrhanterion'dur.	
ANTİK RESTORASYON (MÜDAHALE): 70 cm çapında olan geniş ve sığ tekne bölümünün ortaya yakın kısımdan 5 adet kırlangıç kuyruğu kenet ile kurşun kullanılarak birleştirildiği görülmektedir. Eserde hem kenet yuvalarında hem de kırık hat boyunca kurşun dökülerek birleştirme sağlanmıştır. Ağız kenarının başlangıç ve bitiminde kırık hat boyunca 10'ar cm bırakılarak uygulanan kenetlerden 1. kenet; 13 cm uzunluğundadır ve 10,3 cm sonra gelen 2. kenet 10,5 cm uzunluğundadır. Buradan itibaren 10 cm sonra yapılan 3. kenet 11 cm uzunluğunda olup 2. ve 3. kenetler arasında kırık hat boyunca dökülen kurşun korunmuş durumdadır. 3. kenetten 10,3 cm sonra 13 cm uzunluğunda olan 4. kenet yer almaktadır. 4. kenetten 7 cm sonra 14 cm uzunluğunda olan 5. kenet mevcuttur. 1. ve 5. kenetlerin yuva başları perçin gibi dışarı çıkarak kurşun, tekne dışından da görülebilmektedir.	
LİTERATÜR:	

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Hdt. (= Herodotos, *Historiae*)

Kullanılan Çeviri: Herodotos, *Tarih*. Çev.: M. Ökmen. İstanbul 2019.

Ksen. *Anab.* (= Ksenophon, *Anabasis*)

Kullanılan Çeviri: Ksenophon, *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*. Çev.: E. Benlioğlu. İzmir 2015.

Plut. (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*)

Thes - Rom. (=Theseus – Romulus)

Kullanılan Çeviri: Plutarkhos, *Paralel Hayatlar - Theseus ile Romulus*, Çev.: İ. Çokona. İstanbul 2015.

Strab. (= Strabon, *Geographika*)

Kullanılan Çeviri: Strabon, *Coğrafya*. Çev.: A. Pekman. İstanbul 2015.

Vitr. *de Arch.* (= Vitruvius, *De Architectura*)

Kullanılan Çeviri: Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*. Çev.: Ç. Dürüşken. İstanbul 2019.

Modern Kaynaklar

Abbasoğlu, H. (1982). *Pamphylia Bölgesi Roma Devri Hamamları* (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Abbasoğlu, H. (1994) *Perge Roma Devri Mimarisinde Architravların Soffit Bezemeleri: Tipolojik Yönden Bir Araştırma*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Abbasoğlu, H. (2004). *Perge 2003*. Anadolu Akdenizi. Arkeoloji Haberleri /News of Archaeology from Anatolia's Mediterranean Areas 2004-2, Antalya, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, s.45-48.

Acar, Ö. (2008). *Perge'de Pandora'nın Kutusu*. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı. Euergetes. Festschrift Für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag, (ed. İnci

Delemen v.d.), İstanbul: Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, s.17-44.

Adam, J-P. (2005). *Roman Building Materials and Techniques*. (Çev. A. Mathews), Taylor & Francis e-Library.

Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı Yayın.

Akçay, B. (2007). *Perge Güney Hamamı Heykeltıraşlık Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akçay Güven, B. (2014). *Pamphylia Bölgesi Roma Dönemi Portreciliği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Anguissola, A. (2018). *Supports in Roman Marble Sculpture Workshop Practice and Modes of Viewing*. Cambridge University Press, New York.

Aydoğan, Ş. (1998). *Pamphylia Bölgesi Lahitleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alanyalı, H. S. (2022). *Jale İnan ve Pamphylia Heykeltıraşlığı*, Antalya'nın Arkeolojik Mirası Antalya Müzesi 100. Yaşında, I. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara: Özel Ofset.

Aybek, S. (2004). *Metropolis (İonia), Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Broeck-Parant, J. V. ve Ismaelli, T. (Eds) (2021). *Ancient Architectural Restoration in The Greek World*, Proceedings Of The International Workshop Held At Wolfson College, Oxford (February 28 And March 1, 2019).

Bingöl, O. (2008). *Arkeolojik Mimariye Taş*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Brand, P., (2010), *Reuse and Restoration*. In Willeke Wendrich (ed.), UCLA Encyclopedia of Egyptology, Los Angeles.

Brulotte, E. L. (1994), *The "Pillar of Oinomaos" and the Location of Stadium I at Olympia*. American Journal of Archaeology, Vol. 98, s.53-64.

Campanelli, P. A. (2011). *Il Restauro, Uno Storia Antica*. Palladio, Rivista Di Storia Dell'architettura E Restauro, N.48, Roma, s.89-112.

Campanelli, P. A. (2014). *The Ancient Origins Of Modern Restoration Techniques*. Professionals' Experiences in Cultural Heritage Conservation in America, Europe, and Asia, YOCOCU.

Çelik, A. (2020). *Perge'den Alkamenes'in Hermes Herme'si (Hermes Propylaios) Tipinde İki Yeni Herme Başı*. Phaselis VI 87-112.

Çığ, M. İ. (2020). *Gilgameş Tarihte İlk Kral Kahraman*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Delemen, İ. (2011). *The Colossal Statue of Lucius Verus Recently Discovered in Perge*. Antalya, Adalya No.XIV.

Demirer, Ü. vd., (2005). *Antalya Museum*, Ankara: Dönmez Offset Müze Eserleri Turistik Yayınları.

Demirtaş, M. B. (2006). *Magnesia Artemis Tapınağı'nın Teknik ve İşçilik Özellikleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dooijes, R, Nieuwenhuysse, O. P. (2007). *Ancient repairs: techniques and social meaning*. In Konservieren Oder Restaurieren, die Restaurierung Griechischer Vasen von der Antike bis Heute (3rd suppl.to the CVA Germany), Bentz, M. and Kästner, U. (eds).

Dooijes, R. ve Nieuwenhuysse, O. P. (2009). *Ancient repairs in archaeological research: a Near Eastern perspective*. J. Ambers, C. Higgitt ve L. Harrison (Eds.), Holding it All Together: Ancient and Modern Approaches to Joining, Repair and Consolidation (ss. 8-12). London: Archetype Publications Ltd.

Erdem, H. O. (2016). *Koruma Ve Onarım Uygulamaları Öncesinde Tarihi Taş Yapılarda Bozulmaların Teşhisi:Phrygia Hierapolis'inden Bir Örnek*. Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Fitzner, B. and Heinrichs, K. (2002). *Damage Diagnosis on Stone Monuments— Weathering Forms, Damage Categories and Damage Indices*. In: Prikryl, R. and Viles, H.A., Eds., Understanding and Managing Stone Decay, Proceeding of the International Conference “Stone Weathering and Atmospheric Pollution Network (SWAPNET 2001)”, May 7-11 2001, Prachov Rocks, 11-56.

Flashar, M. (1992). *Apollon Kitharoidos: Statuarische Typen des musischen Apollon*, Köln, Weimar, Wien, Böhlau Verlag.

Freccero, A. (2002). *Encausto And GanosısBeeswax as Paint and Coating during the Roman Era and its Applicability in Modern Art, Craft and Conservation*. Göteborg Studies In Conservation-9.

Frel, J. (1984), *Ancient Repairs To Classical Sculptures at Malibu*, Malibu, California, The J. Paul Getty Museum Journal, Vol.12.

Getz-Preziosi, P. (1984). *An Early Cypriote Sculpture*. Malibu, California, The J. Paul Getty Museum Journal, Vol.12.

Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma* (Çev. Tamgüç, S.), İstanbul. Kabalcı Yayınevi.

Grossman, J. B. ; vd. (eds.) (2003). *History of Restoration of Ancient Stone Sculptures*. Los Angeles, The J. Paul Getty Museum Publications.

Harrison, E. B. (1990). *Repair, Reuse, and Reworking of Ancient Greek Sculpture*. Marble: Art Historical and Scientific Perspectives on Ancient Sculpture.

Hornum, M. B. (1993). *Nemesis, The Roman State and the Games*. E.J. Brill, Leiden, New York, Köln.

Howatson, H. (Ed.), (2013). *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, (Çev. Ersöz, F.), İstanbul: Kitap Yayınevi.

İnan, J. (1980a). *Perge Kazısı 1979 Çalışmaları*. Belleten 44, s. 607-611.

İnan, J. (1980b). *Perge Kazısı 1979 Çalışmaları*. II.KST, Ankara.

İnan, J. (1981). *Perge Kazısı 1980 Çalışmaları*. III. KST, Ankara: DSİ Basım ve Fotofilm İşletme Müdürlüğü Matbaası.

İnan, J.: “Perge Kazısı 1980 Çalışmaları”, Belleten, Cilt XLV/2, Temmuz 1981, Sayı 179.

İnan, J. (1983), *Perge Kazısı 1981 Çalışmaları*. Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı: XXVI-2, s.1-64.

İnan, J. (1983). *Perge Kazısı 1982 Çalışmaları*. V.KST, İstanbul, 23-27 Mayıs 1983, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

İnan, J. (1983). *Neue Porträts von Perge*, Antike Kunst XXVI, s.119-120.

İnan, J. (1985). *Perge Kazısı 1984 Çalışmaları*. VII.KST, Ankara, 20-24 Mayıs 1985, T.C. Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

İnan, J. (1986). *Perge Kazısı 1985 Çalışmaları*. 8. KST, s. 137-151. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

İnan, J. (1988). *Perge Kazısı, 1987 Yılı Çalışmaları*. 10. KST, cilt 2. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

İnan, J. (1990). *Perge'de İlk Kez Rastlanan Nemesis Tipi*. X. Türk Tarih Kongresi Ankara 22-26.09.1986, Ankara, TTK, s.239-245.

İnan, J. (1998). *Zırhlı Traian Heykeli*, Arkeoloji ve Sanat, Sayı:84 İstanbul, Mayıs-Haziran s.2-12.

İnan, J. (2000). *Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı I*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

İnan, J. (2000). *Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı II*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ismaelli, T. (2013). *Ancient Architectural Restoration In Asia Minor Typology, Techniques And Meanings Discussed Through The Examples Of Hierapolis In Phrygia, A Seismic City In Western Turkey*. Deutsches Archäologisches Institut Abteilung Istanbul, Band 63, s. 267-324.

Ismaelli, T. (2021). *Ancient Architectural Restoration: Approaches and Scenarios*. Broeck-Parant, J. V. ve Ismaelli, T. (Eds), "Ancient Architectural Restoration in The Greek World", Proceedings Of The International Workshop Held At Wolfson College, Oxford (February 28 And March 1, 2019).

İşman, S. A. (2014). *Avrupa Resim Sanatında Dans İmgeleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege üniversitesi, İzmir.

Kadıoğlu, M. (2002). *Die Scaenae Frons des Theaters von Nysa am Mäander*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Albert- Ludwig Üniversitesi, Freiburg.

Kaya, M. C. (2022). *Kremna'dan Bir Grup Heykel ve Anadolu Roma Çağı Heykeltıraşlığı İçindeki Yerleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Koch G. ve Sichtermann H. (1982). *Römische Sarkophage*. München.

Koch G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Koch G. (2010). *Türkiye'deki Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. Antalya: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Koch, G. Ve Wight, K. (1988). *Roman Funerary Sculpture Catalogue of the Collections*. The J. Paul Getty Museum, Malibu-California.

Koçak, M. ve Kreikenbom, D. (eds.)(2023). *Sculptures from Roman Syria II The Greek, Roman and Byzantine Marble Statuary*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.

Köseoğlu, F. N. (2019), *Antik Dönem Heykellerinin Sergilenmesi: Sergileme ve Müzecilik Tarihi Açısından Genel Bir Değerlendirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kramer, S. N. (2002). *Sümer*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kramer, S. N. (2020). *Tarih Sümer'de Başlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Küçükaya, A. G. (2004). *Taşların Bozulma Nedenleri Koruma Yöntemleri*. İstanbul: Birsan Yayınevi.

Liddel, P. and Low, P. (2022). *Attic Inscriptions in UK Collections British Museum Dedications*, Auk, Volume 4.5 British Museum.

Mansel, A.M., Akarca, A. (1949), *Perge'de Kazılar ve Araştırmalar: Excavations and Researches at Perge*. Antalya Bölgesinde Araştırmalar, No. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mellink, M. J., (1980). *Archaeology in Asia Minor*. American Journal of Archaeology, Vol. 84, s.509.

Naumann, R. (2019). *Eski Anadolu Mimarlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Orhan, S. (2017). *Perge Batı Caddesi 2013 Yılı Kazılarında Ele Geçen Bir Grup Heykeltıraşlık Eseri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.

Öğüş, E., (2008), *Lahit Üretimi: Mermer Ocağından Mezar Anıtına*, Aphrodisias'tan Roma Portreleri. Roman Portraits From Aphrodisias, (Ed. R.R.R. Smith, J.L. Lenaghan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.169-183.

Öz, A. K. ve GÜNER, S. (Eds). (2007). *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi Cilt: 2*. İstanbul: Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı Yayınevi: KÜMİD.

Özdizbay, A. (2008). *Perge'nin M.S. 1.-2. Yüzyıllardaki Gelişimi* (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özgan, R. (2013), *Roma Portre Sanatı II*, İstanbul: Ege Yayınları.

Özgan, R. (2022). *Herakleia Pontika'dan Bir Portre*. Arkhaia Anatolika 5, 1-23. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2022.40>

Özgür vd. (1996). *Sculptures of the Museum in Antalya I: A Journey into Mythology and into History*, Ankara: Dönmez Offset Basımevi.

Öztürk, A. (1999). *Architektur der Scaenae Frons des Theaters von Perge*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Cottbus.

Öztürk, Ö. T. (2015). *Side Müzesi'nde Bulunan Antik Dönem Taş Eserlerin Bakım Onarım Çalışmaları ve Mevcut Durumlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Recke, M. (2008). *Zwei parische Sphingen aus Kleinasien: Eine archaisc Doppelweihung an Artemis Pergaia*. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı EUERGETES, II. Cilt, Suna-Inan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Pohler, E.:vd. (2019), *The Iron Streets of Pompeii*. A merican Journal of Archaeology, Volume 123, Number 2, s. 237–62

Prusac, M. (2011). *From Face to Face: Recarving of Roman Portraits and the Late-Antique Portrait Arts*. Monumenta Graeca et Romana, Vol.18, Leiden Boston.

Sichtermann, H. (1988). “*Gratiae*”, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, III*, Zürich, München, Artemis Verlag.

Sarıkaya, S. (2009). *Hellenistik Dönem’de Asyilia: Ionia Ve Karia’daki Tapınaklarla Birlikte Kent ve Egemenlik Alanlarına Tanılan Hiera Kai Asyli* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Smith, R.R.R. (2006). *Roman Portrait Statuary From Aphrodisias*. Verlag Philipp Von Zabern ,Mainz Am Rhein.

Smith, R.R.R. ve Lenaghan, J. L. (eds.) (2008). *Aphrodisias’tan Roma Portreleri*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Şahin, S. (1999). *Die Inschriften von Perge I: Vorrömische Zeit, frühe und hohe Kaiserzeit*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Bonn, Dr.Rudolf Habelt GMBH.

Tintin, Z. (2012), *Arkeolojik Alanda Taş Koruma: Sağlamlaştırma Yöntemleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü, Ankara.

Turak, Ö. (2005). *Pamphylia Bölgesinde Bulunmuş Attika Tipi Lahitler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turak, Ö. (2011). *Roma Dönemi Pamphylia Lahitleri ve Atölye Sorunu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turak, Ö. (2012). *An Attic-Type Dionysiac Sarcophagus from Perge*. Antalya, Adalya XV, S.223-245

Wood, S. (2017). *Klaudios Peisōn Anethēken: A Gift of Sculpture at the South Baths of Perge*, American Journal of Archaeology, Vol. 121, No. 3.

Yıldırım, N. (2021). *Babil Kroniklerinde Seleukos Kralları'nın Tapınak Faaliyetleri*. Archivum Anatolicum (ArAn), 15/1,s. 261-277.

Younger, J. G. ve Rehak, P. (2009). *Technical Observations on the Sculptures from the Temple of Zeus at Olympia*. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, Vol. 78, No. 1, s. 41-105.

Zeren Hasdağlı, S. M. ve Cevizoğlu, H. (2023). *Eski Smyrna Bayraklı Louterion ve Banyo Teknesi Buluntuları*, TÜBA-AR 32.

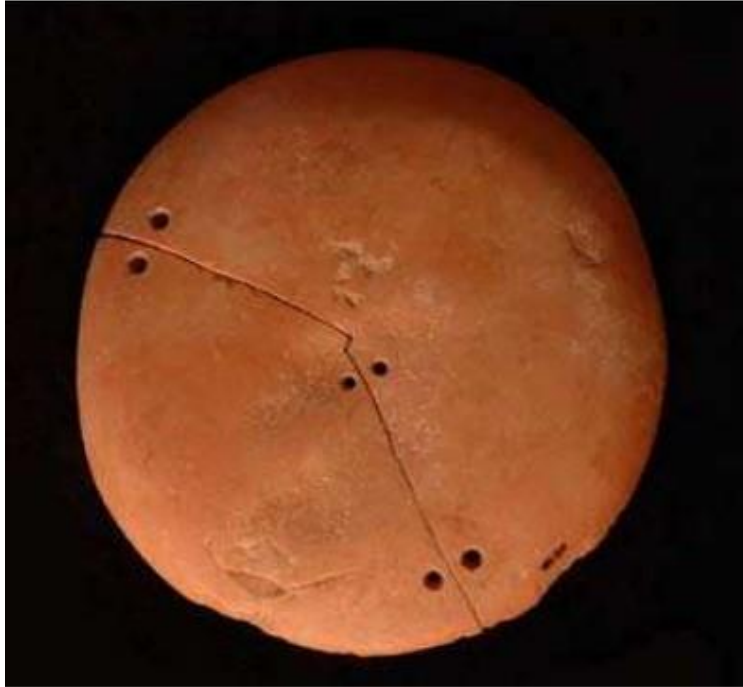
Zoroğlu, C, (2014). *Anadolu'da Roma Dönemi Zırhlı Heykelleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

RESİMLER

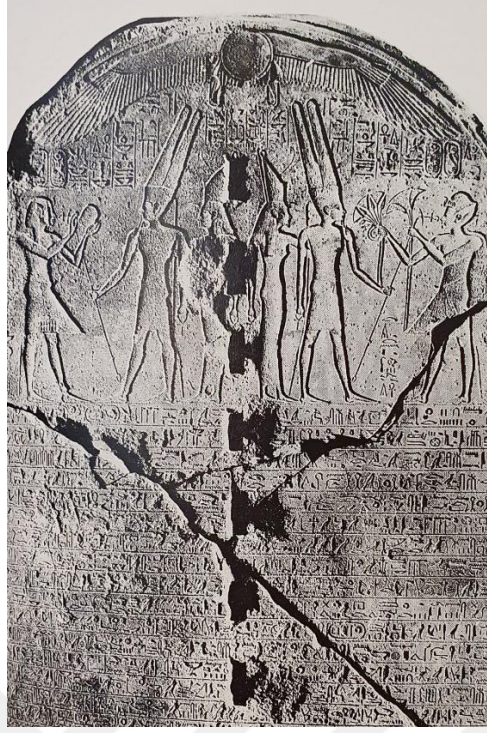
Resim 1 – Bitmeden Bırakılmış Obelisk

(<https://www.gettyimages.com/photos/unfinished-obelisk>)

Resim 2- Geç Neolitik Dönem Taş Kap Üzerinde Yer Alan Antik Onarım İzleri

(Dooijes ve Nieuwenhuyse, 2009: 9, fig:1)

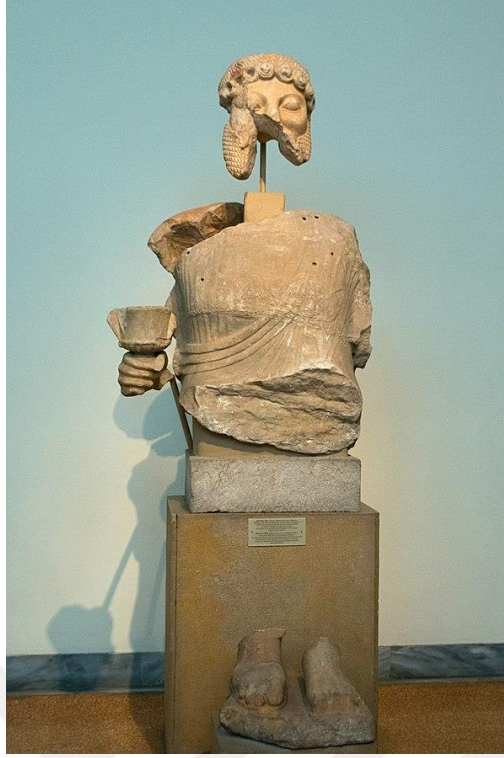
Resim 5- Restorasyon Steli.

(<https://www.egyptianhistorypodcast.com/episode-141-the-restoration-of-amun/>)

Resim 6- Asurbanipal'ın Babil'deki Esigila'yı Yeniden İnşa Ettirmesi Anısına Dikilen Stel.

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1881-0324-367)

Resim 7- Dionysos Heykeli.

(<https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGI3/1015>)

Resim 8- İdol Üzerinde yer alan Antik Onarım İzleri.

(Getz-Preziosi, 1984: 22, fig.1-a)

Resim 9- Sütun Tamburlarında Zıvana ile Bağlantı
(Ismaelli, 2013: 6, Fig. 4.)

Resim 10- Zıvana ile Yeniden Birleştirme Örneği.
(Frel, 1984: 80-81, fig. 14-15.)

Resim 11- U Tipi Kenet Örneği.
(Demirtaş, 2006: Levha 33e.)

Resim 12- Kırılanc Kuyruğu Kenet Yuvası.
(Demirtaş, 2006: Levha 34b.)

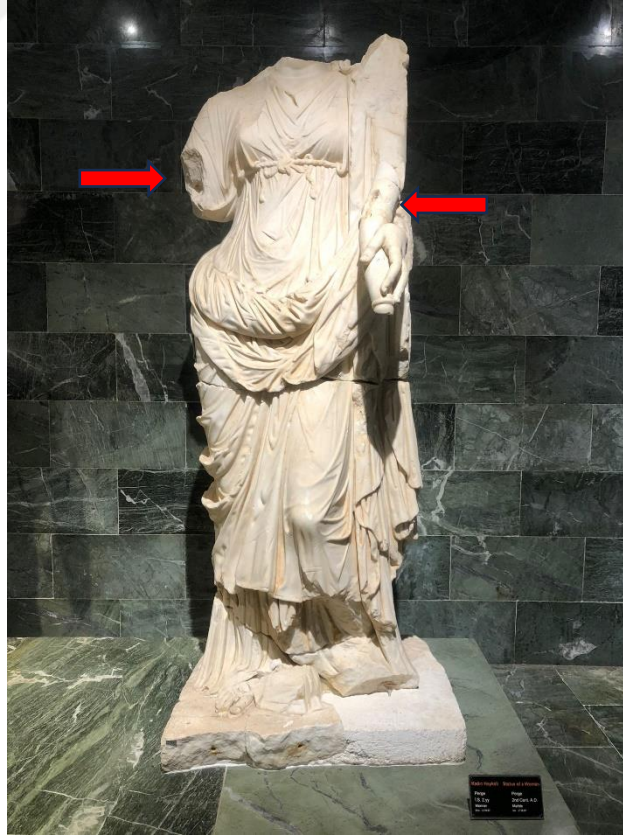
Resim 13- Magnesia Artemis Tapınağı'nda Bulunan Onarım Görmüş Bir Tambur.
(Demirtaş, 2006: 55-56. Levha 33d-e.)

Resim 14- Agora Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan MÖ Geç 5. Yüzyıla Bir Herme Başı.
(Harrison, 1990: 165, Fig.3.)

Resim 15- Agora Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan Yaklaşık MÖ 480-470 Yıllarına Tarihli Bir Herme Başı
(Harrison, 1990: 165, Fig.2.)

Resim 16 - 2.18.87 Envanter Numaralı Kadın Heykeli (Kat. No: 1).

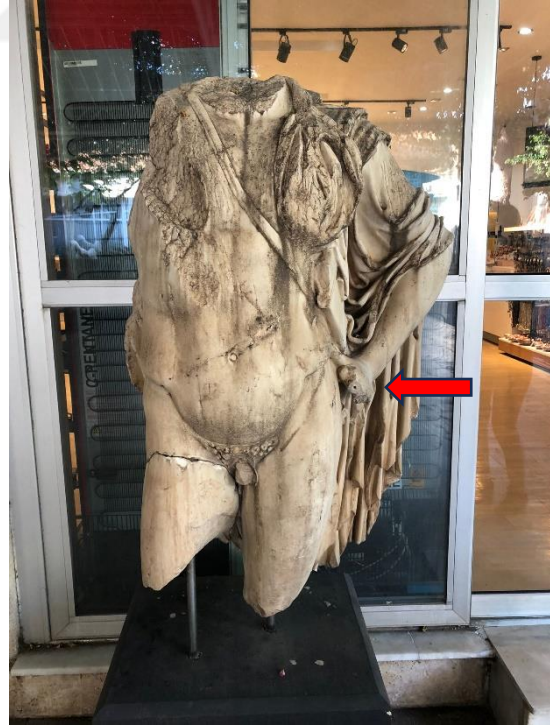
Resim 16a- Sağ Kol Kırık Kesitinde Yer Alan Dörtgen Zıvana Yuvası (Kat. No: 1).

Resim 16b- Cornucopia Üzerinde Yer Alan Kenet Yuvası (Kat. No: 1).

Resim 16c- Sol El Bilek Kesit Detayı ve Kenet Kanal İzi (Kat. No: 1).

Resim 17- 4.14.83 Envanter Numaralı Erkek Heykeli (Kat. No: 2).

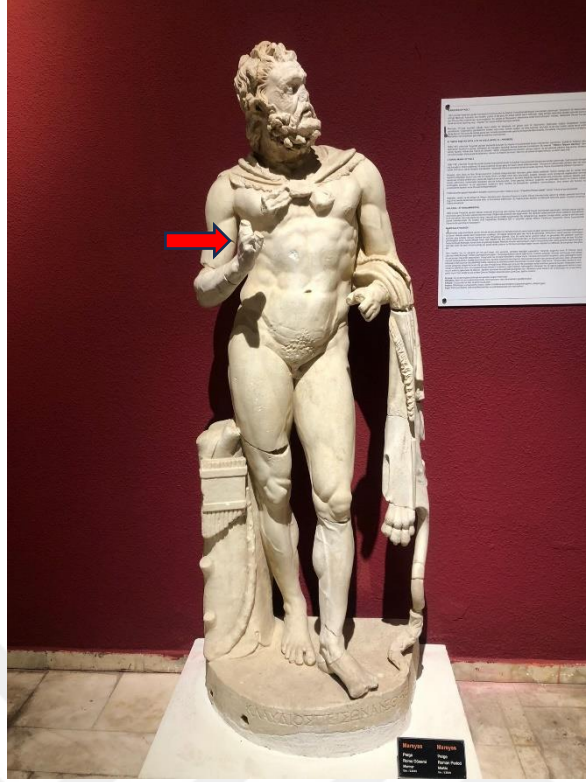

Resim 17a- Sol El Orta Parmağındaki Zıvana Yuvası (Kat. No: 2).

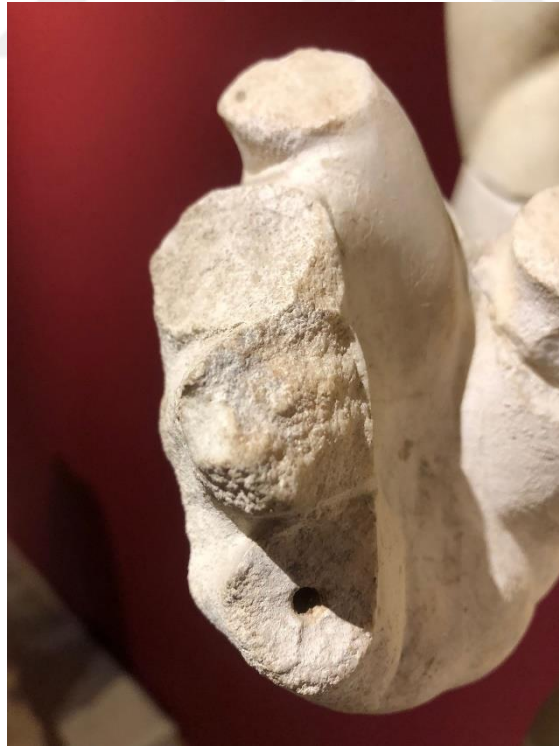

Resim 18- J. Paul Getty Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan Artemis Heykelinin Sol Küçük Parmağında Yer Alan Zıvana ile Birleştirme Örneği.

(Harrison, 1990:74 fig.1.)

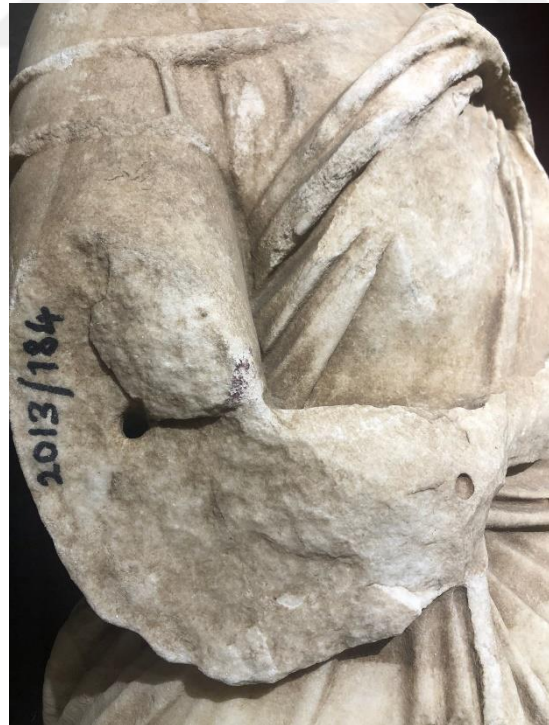
Resim 19- 5.29.81 Envanter Numaralı Marsyas Heykeli (Kat. No: 3).

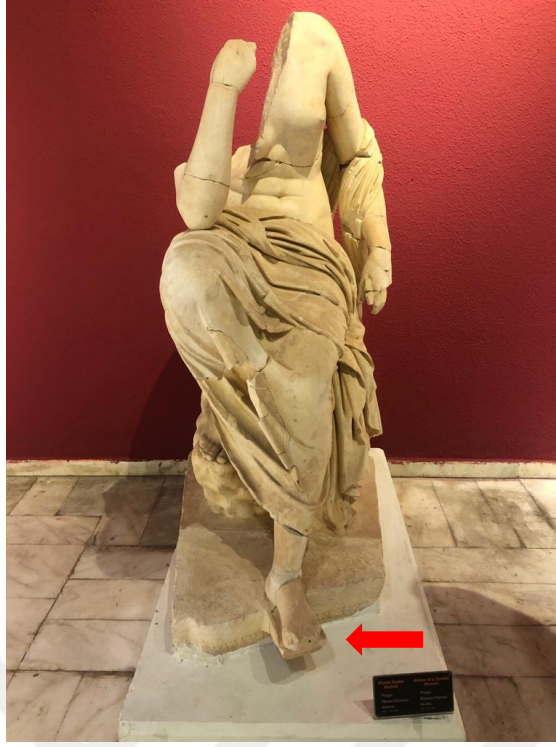
Resim 19a- Sağ El Serçe Parmağında Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 3).

Resim 20- 2013/184 Envanter Numaralı Kadın Heykeli (Kat. No: 4).

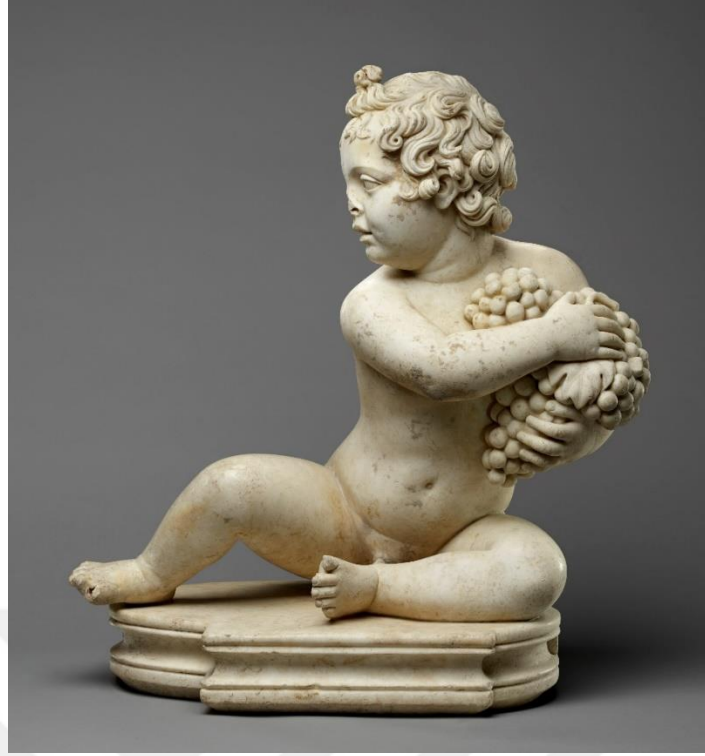
Resim 20a- Sağ Kol Dirsek Hızasında Yer Alan Zıvana Yuvaları (Kat. No: 4).

Resim 21- 17.7.81 Envanter Numaralı Mousa Heykeli (Kat. No: 5).

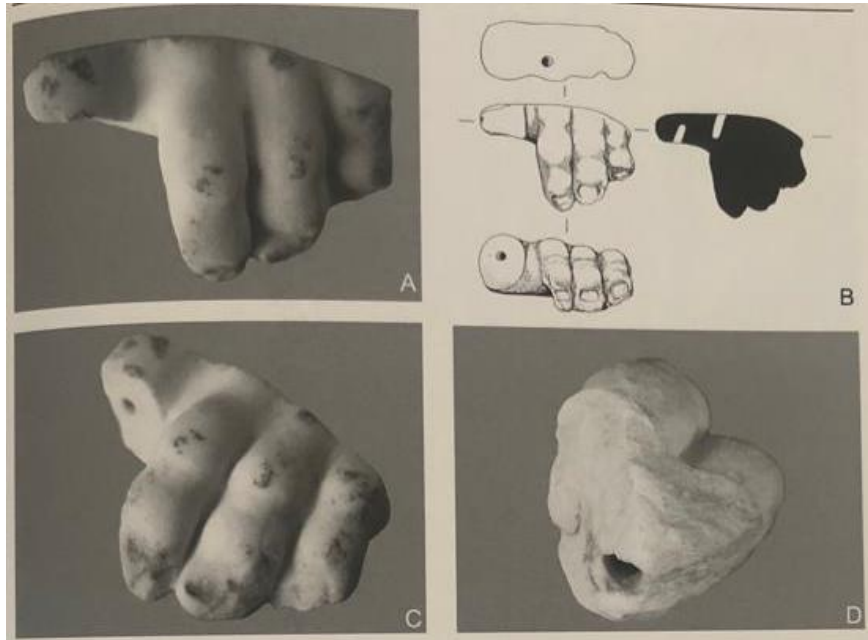

Resim 21a- Sol Ayak Parmaklarının Kesitinde Yer Alan Zivana Yuvası (Kat. No: 5).

Resim 22- Üzümlü Küçük Çocuk Heykeli.

(<https://www.getty.edu/art/collection/object/105XHZ>)

Resim 23- Ayrı İşlenmiş? Ayak Parmakları Parçası.

(Koçak ve Kreikenbom (eds.), 2023: 281, pl. 297 A- D.)

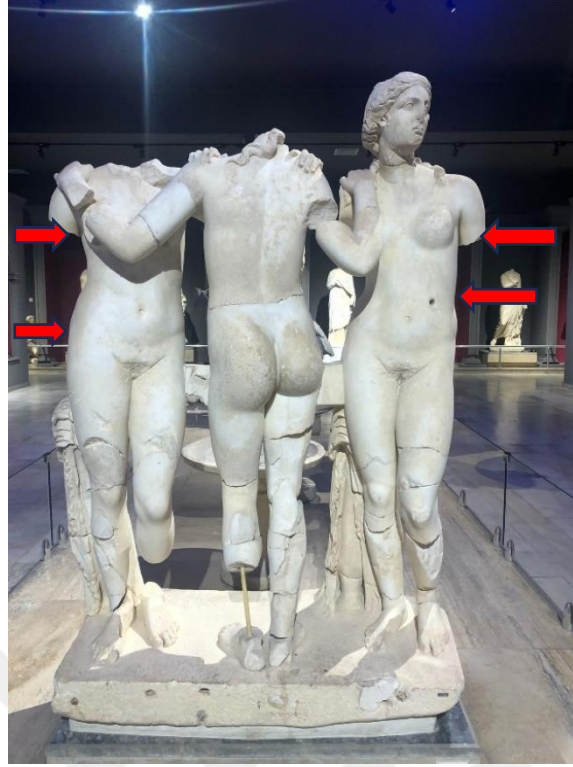
Resim 24- Alınlık Heykeli Ayak Parçası.

(Harrison, 1990: 167, Fig. 5.)

Resim 25- Üç Güzeller Duvar Resmi Pompeii

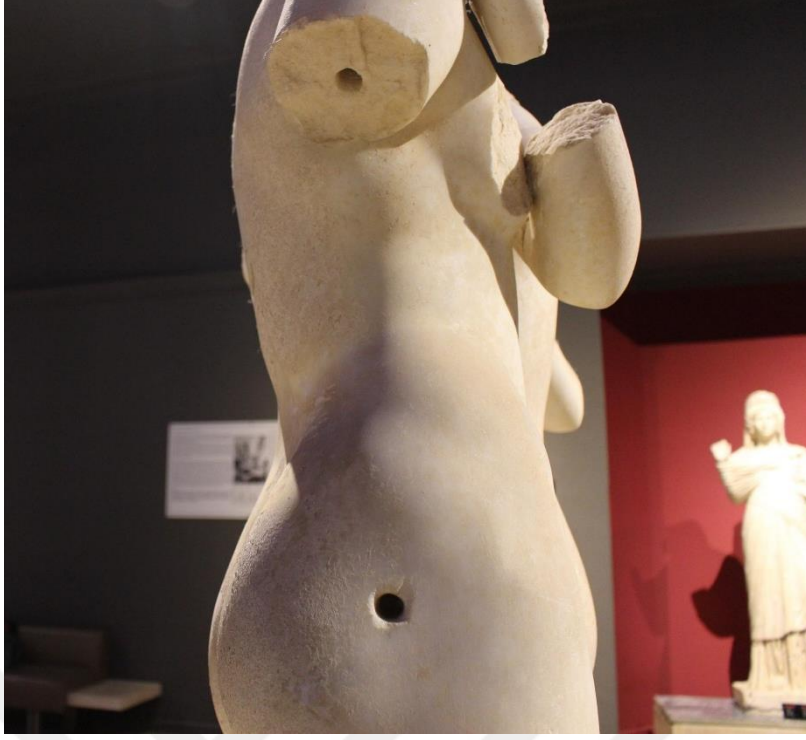
(İşman, 2014: 26, Resim-6.)

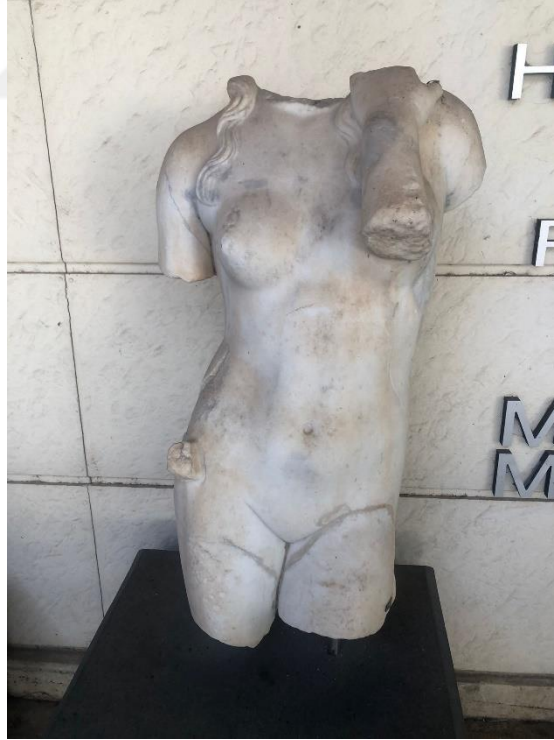
Resim 26- 2018/133 Envanter Numaralı Kharitler (Üç Güzeller) Heykeli (Kat. No: 6).

Resim 26a- Sol Kol Kırık Kesitte Yer Alan Zıvana Yuvası ve Akıtma Kanalı ile Göbeğin Üst Kısımında Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 6).

Resim 26b- Sağ Kol Kırık Kesitte ve Kalça Kısımında Yer Alan Zıvana Yuvaları (Kat. No: 6).

Resim 27- 15.13.79 Envanter Numaralı Kharit Heykeli.

Resim 28- Burdur Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan

5332 Envanter Numaralı Kharit Torsosu

Kaya, 2022: 142, Lev. 26, 27, 28. Res. 121-130.

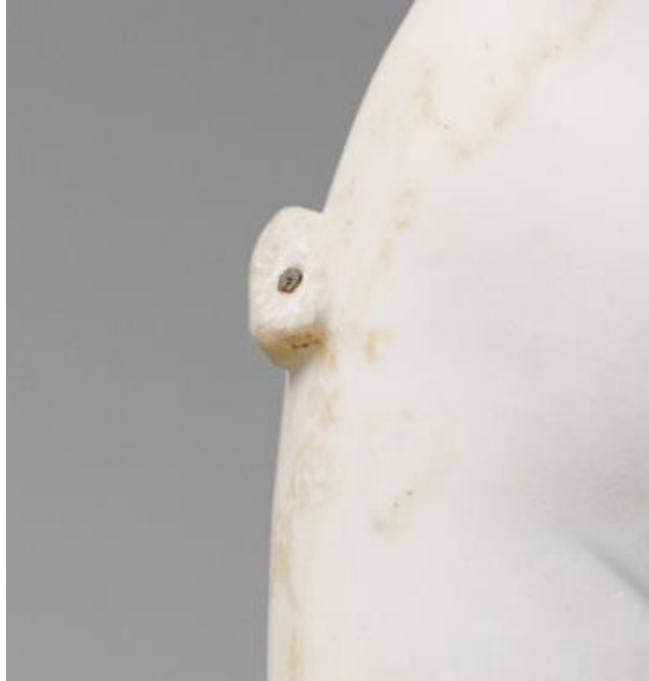
Resim 29- Metropolitan Müzesi Koleksiyonunda Yer Alan 2010/260 Envanter Numaralı Üç
Güzeller Heykel Grubu.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403>)

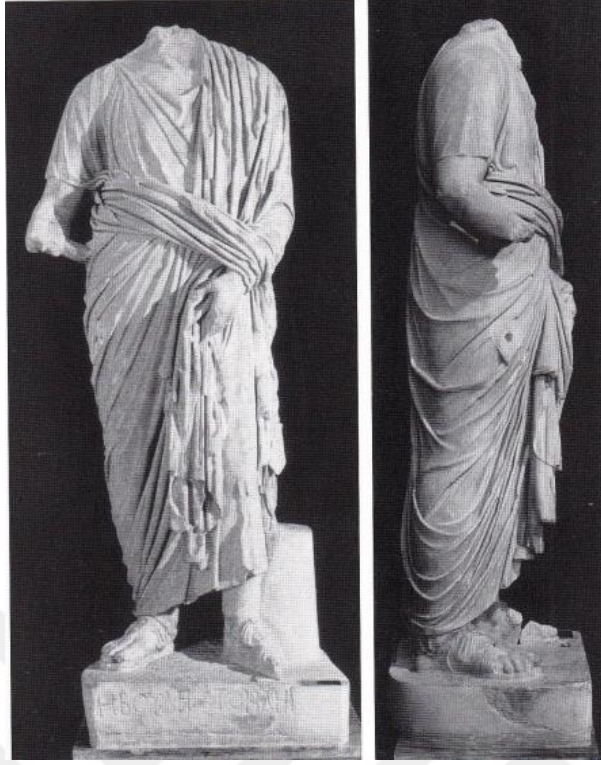
Resim 29a- Göbek Deliğinin Sağ Üst Çaprazında Yer Alan Zıvana Deliği ve Koldaki Birleştirme Detayı.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403>)

Resim 29b- Destek Üzerinde Yer Alan Demir Zıvana.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/256403>)

Resim 30- Aphrodisias Antik Kenti Bouleuterion Sahne Binasında Bulunan
Himation Giyen Heykel.

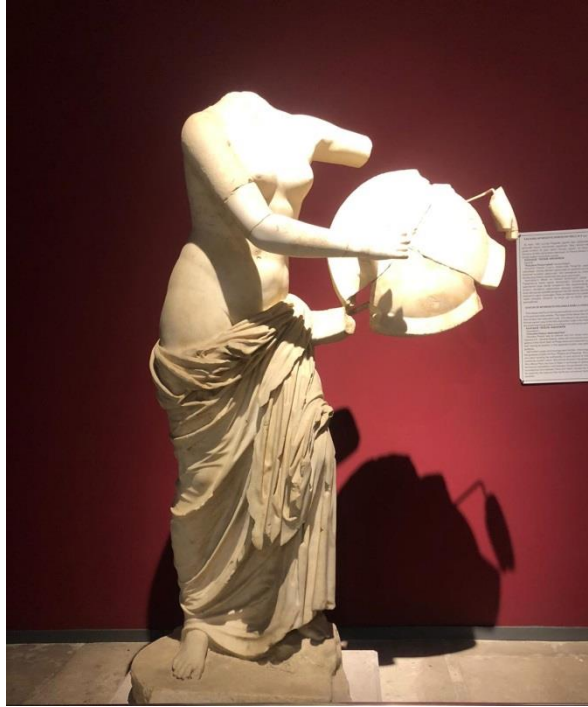
Smith, 2006: 162-163, No: 44, Pl.34.

Resim 31- 2.22.82 Envanter Numaralı Athena Heykeli (Kat. No: 7).

Resim 31a- Sağ Bilek Kırık Kesitte Yer Alan Zıvana Yuvası ve Kenet Kanalı (Kat. No: 7).

Resim 32- 8.29.81 Envanter Numaralı Aphrodite Heykeli (Kat. No: 8).

Resim 32a- Sol Kol Kırık Kesitinde Yer Alan Zivana Yuvası (Kat. No: 8).

Resim 32b- Sağ El Yüzük Parmağında Yer Alan Zivana (Kat. No: 8).

Resim 32c- Sol El Avuç İçinde Yer Alan Yuva (Kat. No: 8).

Resim 33- 2018/126 Envanter Numaralı Harpokrates Heykeli (Kat. No: 9).

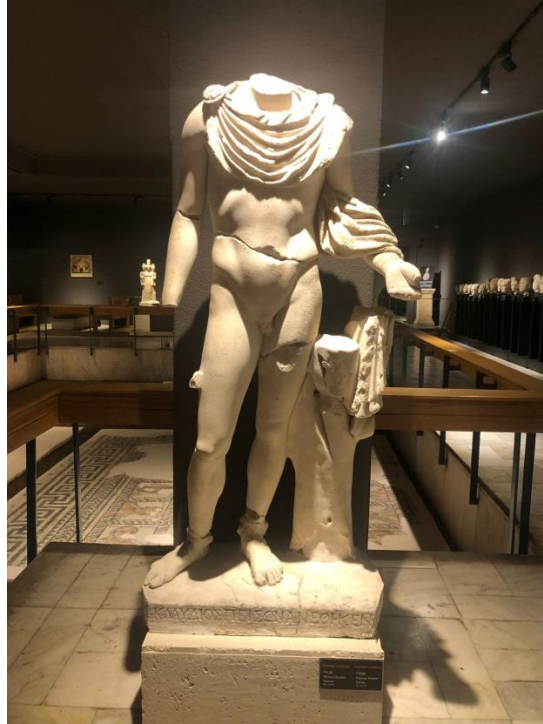
Resim 33a- Sol El Bilek Merkezinde Yer Alan Zıvana Deliği ile Akıtma Kanalı ve Cornucopia Kırık Kesitinde Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 9).

Resim 33b- Sol Bilekte Yer Alan Birleştirme Delikleri (Kat. No: 9).

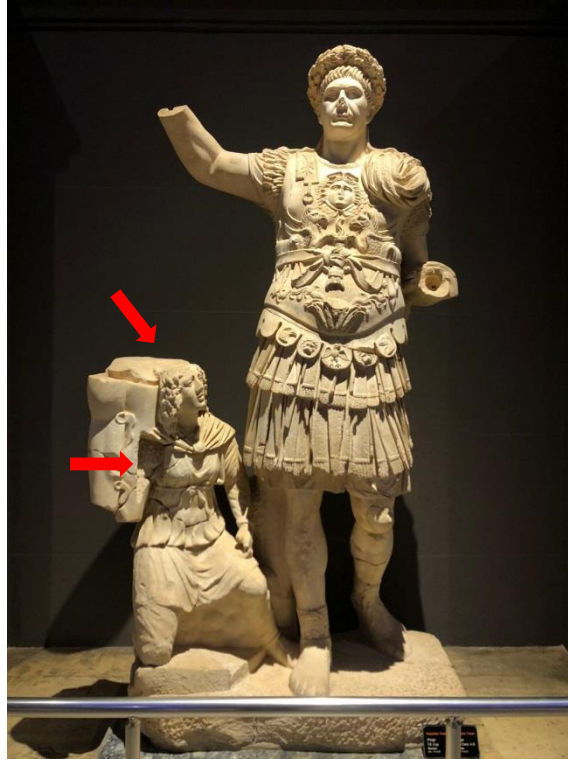
Resim 34- 10.29.81 Envanter Numaralı Dans Eden Kadın Heykeli'nin Sol Kolunda Yer Alan Birleştirme Delikleri.

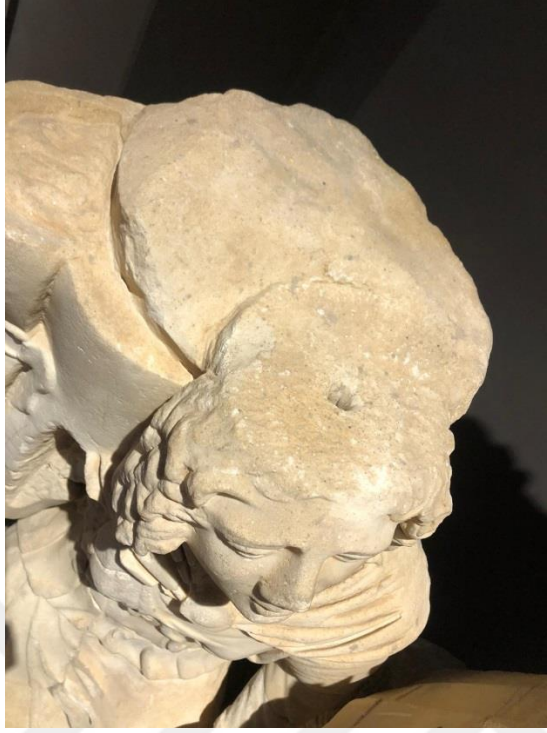
Resim 35- 6.7.81 Envanter Numaralı Hermes Heykeli (Kat. No: 10).

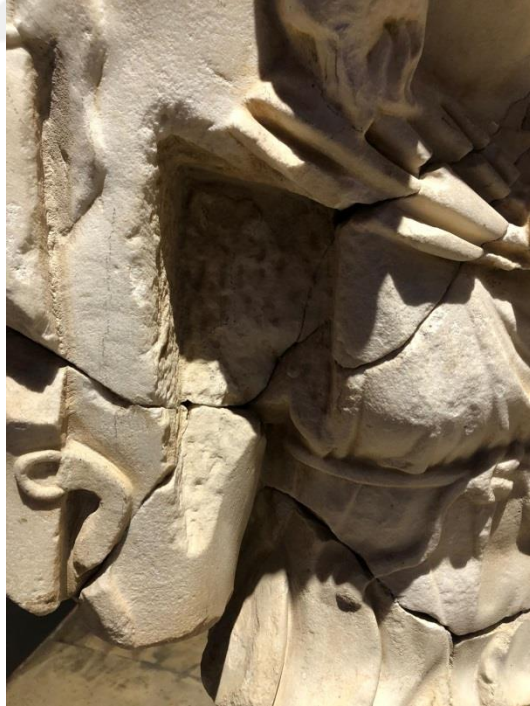
Resim 35a- Destek Kütüğü Arkasında Yer Alan Kenet Yuvası (Kat. No: 10).

Resim 36- 11.13.79 Envanter Numaralı Traian Heykeli (Kat. No: 11).

Resim 36a- Başın Üst Kısımında Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 11).

Resim 36b- Sağ Omuz Üzerinde Yer Alan Yama/Emblema (Kat. No: 11).

Resim 37- 13.24.85 Envanter Numaralı Nemesis Heykeli (Kat. No: 12).

Resim 37a- Ana Birleşmeyi Sağlayan Kenet Yuvalarından Birinci Yuva Örneği (Kat. No: 12).

Resim 37b- Sağ Omuz Kırık Kesininde Yer Alan Zivana Delikleri ve Sağ Baldır Üzerinde Kenet Yuvası (Kat. No: 12).

Resim 37c- Başın Kırık Kesitinde Yer Alan Birleştirme Yüzeyi (Kat. No: 12).

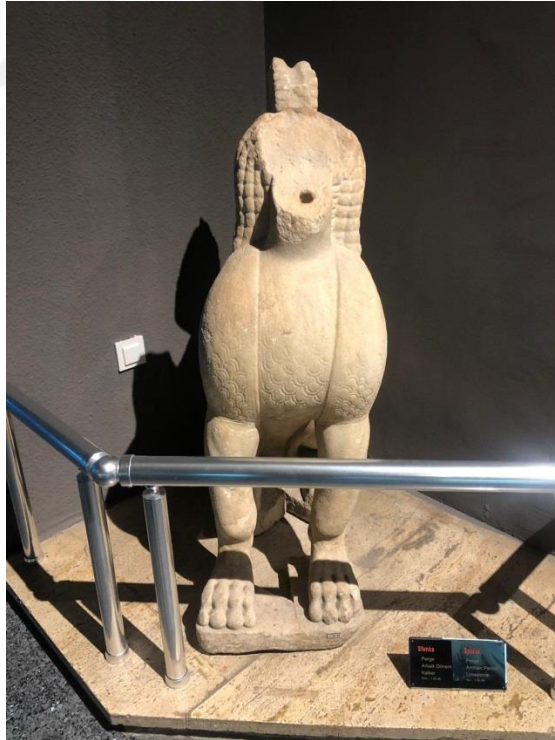
Resim 37d- Grifon'un Başında Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 12).

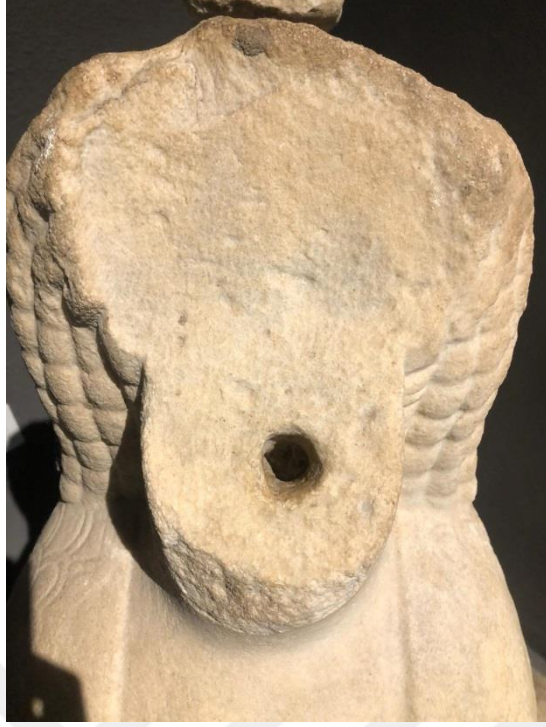
Resim 38- 211 Envanter Numaralı Kadın Heykelciği (Kat. No: 13).

Resim 38a- Sol Kol Birleşme Yüzeyinde Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 13).

Resim 39- 1.50.99 Envanter Numaralı Sfenks Heykeli (Kat. No: 14).

Resim 39a- Yüzünde Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 14).

Resim 39b- Başın Üst Kısımında Yer Alan Birleştirme Yuvası (Kat. No: 14).

Resim 40- 2018/117 Envanter Numaralı Heykel Parçası (Kat. No: 15).

Resim 40a- Plinthe'nin Sol Yan Kısımında Yer Alan Kenet Yuvası (Kat. No: 15).

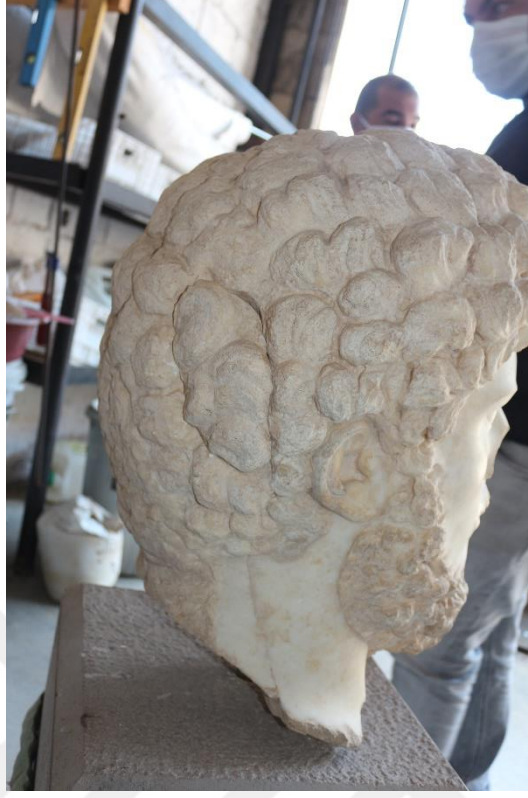

Resim 41- 2010/549 Envanter Numaralı Lucius Verus Başı (Kat. No: 16).

Resim 41a- Başı Sağ Arka Bölümünde Yer Alan Yama/Emblema Birleştirme Öncesi
(Kat. No: 16).

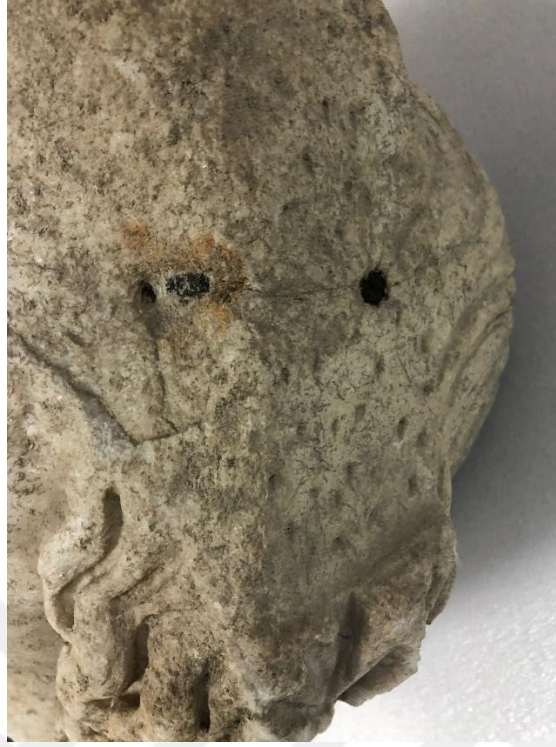
(Delemen, 2011: 312, Fig.13.)

Resim 41b- Yama/Emblema Birleştirme Sonrası (Kat. No: 16).

Resim 42- 3867 Envanter Numaralı Kestros? Başı (Kat. No: 17).

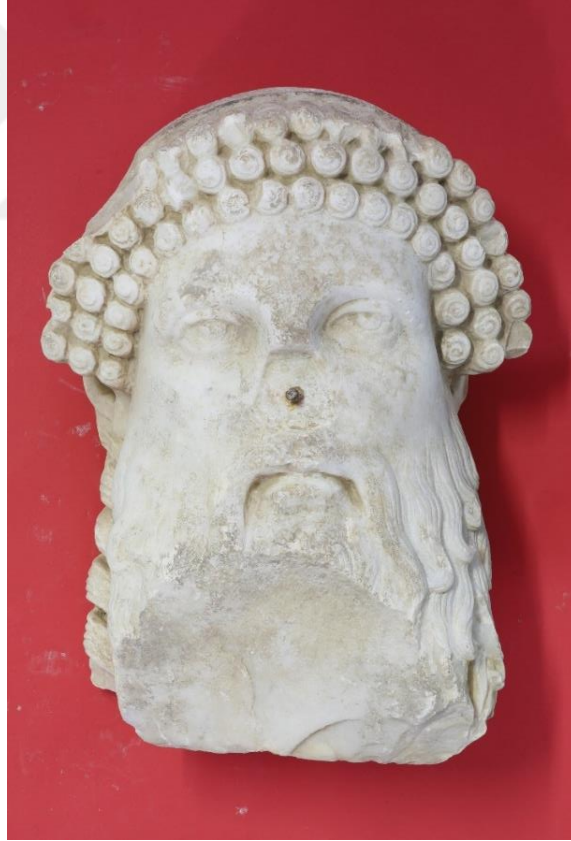
Resim 42a- Başın Üzerinde Yer Alan Demir Zıvanalar ve Yama/Emblema Yüzeyi
(Kat. No: 17).

Resim 43- B91-121-40 Kazı Envanter Numaralı Heykel Başı Parçası (Kat. No: 18).

Resim 43a- Birleşme Yüzeyinde Yer Alan Zivana Yuvası (Kat. No: 18).

Resim 44- 2019/79 Envanter Numaralı Herme Başı (Kat. No: 19).

Resim 44a- Birleşme Yüzeyi ve Zıvana (Kat. No: 19).

Resim 45- Taç Giyen Kadın Başı
(Smith ve Lenaghan, (eds.), 2008: 307.)

Resim 46- Sakallı Erkek Başı
(Smith ve Lenaghan, (eds.), 2008: 281.)

Resim 47- 928 Envanter Numaralı Herakles Lahdi (Kat. No: 20).

Resim 47a- Kapak Ön Yüzde Yer Alan Kenet Yuvaları (Kat. No: 20).

Resim 47b- Kapak Arka Yüzde Yer Alan Kenet Yuvaları (Kat. No: 20).

Resim 48- Tekne Kısımında Sol Üst Köşesinden Demir U Kenetle Birleştirilen Lahit.
(Smith ve Lenaghan Eds, 2008: 180-181, Res.9.)

Resim 49- 2017/400 Envanter Numaralı Herakles Lahdi (Kat. No: 21).

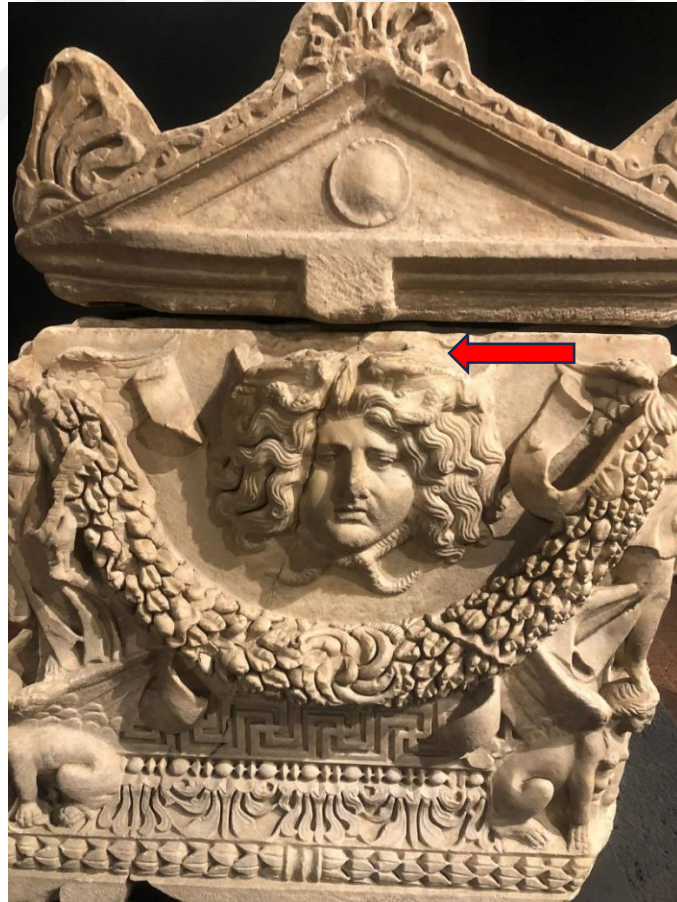
Resim 49a- Demir Kenetlerle Birleşimi Sağlanan Mermer Parça (Kat. No: 21).

Resim 50- 373 Envanter Numaralı Lahit (Kat. No: 22).

Resim 50a- Dörtgen Formlu Birleşim Yüzeyinde Yer Alan Zıvana Yuvası (Kat. No: 22).

Resim 51- 1.68.94 Envanter Numaralı Girlandlı Lahit (Kat. No: 23).

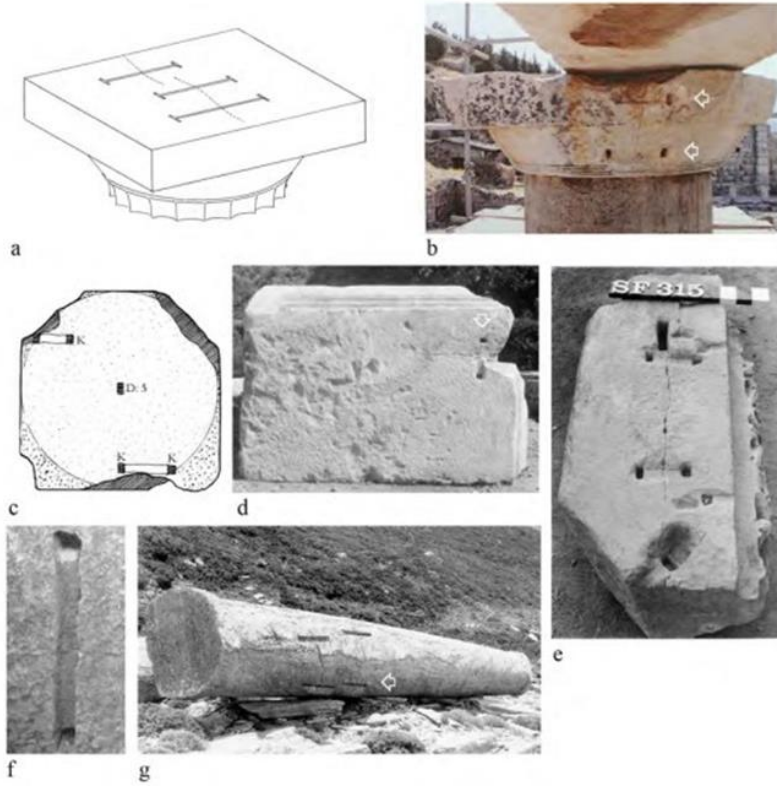
Resim 51a- Medusa Kabartmasının Başının Üst Kısımında Yer Alan Kenet Yuvası
(Kat. No: 23).

Resim 51b- 1.68.94 Envanter Numaralı Girlandlı Lahdin Diğer Kısa Yan Yüzü.
(Kat. No: 23)

Resim 51c- Medusa Başının Orijinal İşlenmiş Hali (Kat. No: 23).

Resim 52- Mimari Bloklardaki Çatlaklarda Kenet Kullanımı
(Ismaelli, 2013:277, fig.7.)

Resim 53- 2003/172 Envanter Numaralı Dionysiak Lahit (Kat. No: 24).

Resim 53a- Kapak Ön Yüz Sağ Üst Köşede Yer Alan Yama/Emblema (Kat. No: 24).

Resim 53b- Tekne Sol Üst Köşede Yer Alan Yama/Emblema (Kat. No: 24).

Resim 54- 702 Envanter Numaralı Lahit Parçası (Kat. No: 25).

Resim 54a- Birleşme Yüzeyindeki Delikler (Kat. No: 25).

Resim 55- 950 Envanter Numaralı Ostothek (Kat. No: 26).

Resim 55a- Tepe Akroterinde Yer Alan Yama/Emblema (Kat. No: 26).

Resim 56- 2020/19 Envanter Numaralı *Architrav* Bloğu Parçası (Kat. No: 27).

Resim 56a- Birinci U Kenet Yuvası (Kat. No: 27).

Resim 56b- İkinci U Kenet Yuvası (Kat. No: 27).

Resim 57- 1.32.73 Envanter Numaralı Louterion/Perirrhanterion (Kat. No: 28).

Resim 57a- Kırlangıçkuyruğu Kenetlerle Yeniden Birleştirme (Kat. No: 28).

Resim 57b- Kenetlerin Alttan Görünüü (Kat. No: 28).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	Konukman, Fatma Nur
-------------	---------------------

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	İstanbul Kenan Evren Lisesi	1999
Ön Lisans	Ankara Üniversitesi, DTCF, Başkent M.Y.O/Restorasyon ve Konservasyon Programı	2004
Lisans	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi / Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü	2009
Lisans Çift Anadal	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi /Arkeoloji Bölümü	2009

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
İçişleri Bakanlığı, 2011-2012	Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü	Restoratör
Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012-...	Antalya Müze Müdürlüğü	Arkeolog-Restoratör

Yayınlar

Demirtaş, M. B. ve Konukman, F. N. (2022), *Antalya Müzesinde Sergilenen Gabriel Kabartması'nın Aynasında Varlığın Yansıması*. Antalya'nın Arkeolojik Mirası Antalya Müzesi 100. Yaşında, I. Cilt, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Özel Ofset.